

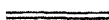
EESTI KIRJANDUS

VASTUTAV TOIMETAJA JA VÄLJAANDJA J. JÕGEVER

TEINE AASTAKÄIK

TRÜKITUD „POSTIMEHE“ TRÜKIKOJAS — TARTUS, 1907

Kuukirja „Eesti Kirjanduse“ sisu 1907.

Dr. Jakob Hurt †	lk. 1
Johann Kunder	lk. 5, 17, 33, 49, 65, 81, 89, 104, 113
Lugejate ringkonnast	lk. 12
Mõnesugust	lk. 32, 62
G. Suitsu katse 19 aastasaja hariduslisi ja ühiselulisi voolusid Eestis ära märkida	lk. 56
Toimetuse poolt	lk. 119
Uued raamatud	lk. 16, 25, 42, 73, 95

Dr. Jakob Hurt ✧.

Kui see number lugejate kätte jõuab, on päevalehed ammu juba leinasõnume igasse Eestimaa nurka laiale kandnud. Dr. Jakob Hurti surm on raske kaotus teadusele, Eesti kirjan-dusele ja Eesti rahvale, raskem, kui harilik, igapäine Eesti lugeja seda vahest hinnata mõistab. Dr. Jakob Hurt seisis juba ammust ajast igapäisest poliitika elust eemal, ka kirjan-dusest harilises mõttes ei võtnud ta ammust ajast enam palju osa. Suur kogu tunneb teda kui „vanavara kor-jajat“, ilma et ta selle sõna tähendusest õiget aru saaks. Siiski mõistis rahvas nagu loomu sunnil, et ta Dr. Hurtiga tähtsa mehe kaotanud on. See arusaamine avaldas ennast nimelt suurepäralises osavõtmises kadunu põrmu viimsele puhkamise paigale kandmisel.

Eesti rahva igapäise elu ja olemise pääle ei võinud Dr. Hurti surm palju mõjuda. Nagu nimetatud, oli Dr. Hurt juba ammu avalikust elust oma vaiksesse töötuppa asunud, kust ta ainult arukordadel oma arvamisi päevaküsimiste kohta ajalehtede kaudu ilma saatis, nõnda, näit., mõni kuu tagasi eestikeelse usuteaduse-prohvessori õpetooli asutamise asjas. Ja siiski oli temal ka praeguse Eesti avalise elu kohta suur tähtsus, ehk see küll mitte nii käega katsutav ei olnud. Ta oli viimane neist suurtest idealistidest, kes ammu ja jäädavalt kadumisele määratud orjakogust Eesti rahva lõivad, selles orja-kogus Prometheuse jumalise taevatule — mõistuse — põlema

süütasivad ja kellele siis ka tänulik mõistusele ärganud rahvas ühel meelel järele sammus. Meie ei hakka siin kohal neid valusaid tundisid meele tuletama, mis rahvas aegajalt kadunule sünnitas. Rahva kogu ei ole inglid. Küllalt sellest, et sarnased tunnid ainult ajutised olivad. Oma viimastel eluaastatel oli tema, nagu see nimelt tema surma puhul ilmsiks tuli, veel ainukene kõiki eestlasi ühendav side, vähemalt ei ole nende ridade kirjutajal otsusid tema surma puhul silma puutunud, milles Hurti kohta kõige soojemat lugupidamist ja auustust ei oleks üles näidetud.¹⁾ Keegi teine praegu elavatest Eesti tegelastest ei tohi nii ühemeelset poolehoidmist ja osavõtmist loota. Eesti rahvas on juba sellest patriarhalilisest ajajärgust välja kasvanud, kus isik ilma vastuvaidlemata kõikide rahvakihtide poolt ainumõõduandvaks tunnistatakse. See aeg oli kord olemas, aga ta on mööda. Isikute asemele on erakonnad astunud, üksik isik on suure osa oma endisest mõjust kaotanud, vähemalt võib vastane erakond isikut ainult veel kui auusat vaenlast soojalt mälestada. Niisugune on rahvaste edu ja kahetseda ei ole sääl midagi. Dr. Hurtist kui „omast mehest“ sundis ainult vana mälestus veel kõiki erakonde lugu pidama. Tulevikus ei ole ühendajaks sidemeks enam üksik isik, vaid vähem käega katsutavad asjad, nagu ühine keel, ühised edene-mise tingimised, mis mitmed poliitika erakonnad, kes muidu kui tuli ja vesi üksteise vastu seisavad, siiski üheks rahvaks ühendavad.

Dr. Hurtiga matsime meie oma rahva ärkamiseaja, minevase aastasaja viie-, kuue-, seitsme- ja kaheksa-kümnendad aastad mulla alla.

Eesti kirjandus kaotab Dr. Hurtiga hulga kõige paremaid ja julgemaid lootusid jäädavalt. Kadunud asus just enne surma töö kallale, millel Eesti kirjanduse kohta suurem tähtsus oleks võinud olla, kui seda aimata teati. See on kadunu nõuu Eesti

1) Nagu ma tagant järele kuulen, olewat siiski ühes pahemlaste lehes, mida nende ridade kirjutajal silma ei ole puutunud, Hurti kohta teistsugune otsus tehtud.

rahvalaulusid rahvalikult välja anda, umbes nagu soomlastel Kanteletar. Oleks võinud loota, et sarnasel tööl vähemalt niisama suur tähtsus ja jäädav mõju Eesti kirjanduses oleks

J. Hurt.

olnud, kui Kreutzvaldi Kalevipojal. See töö jäi esimeste lehekülgede pääl seisma. Teadusele on töötaja isik kõrvalisem asi, kadunust plaanitud väljaandel olivad aga isik, isiklised maitsed ja asjast arusaamine ainumõõduandvad. Ka mõni teine võib

niisuguse töö ära teha, selles ei ilmu aga enam Dr. Hurti isik, Dr. Hurti maitse ja ilutundmine. Nõnda, kuidas Dr. Hurt selle töö oleks ära teinud, ei või keegi teine seda teha. Dr. Hurti sellekohasest tööst on Eesti kirjandus jäädavalt ilma.

Mis Dr. Hurti kui teadusemehe, kui vanavara korjaja kohta käib, siis peab küll tunnistama, et tema siin oma elutöö läbistikku lõpule on viinud ja Eesti vanavara kadumise eest päästnud, ja asjatundjate tõendust mööda on Dr. Hurti korjatud Eesti vanavara hulk kaugelt suurem kui ühelgi teisel rahval. Mis veel üleskirjutamata, seda ei ole arvatavasti mitte enam iseäranis palju. — Vanavara väljaandmine oleks Dr. Hurti asjatundvas käes hõlpsamini edenenud, kuid lõpuks saab ka iga teine teadusemees selle tööga toime, kui see temalt ka rohkem vaeva nõuab, kuna Dr. Hurt ise oma korjandused läbi ja läbi tundis, teine aga neid enne veel tundma peab õppima. Kõigest kaotuse suurusest hoolimata võime meie siiski saatuse vastu tänulikud olla, et ta Dr. Hurtil tema elutöö, mis Eesti rahva teaduse ilmas jäädavalt lugupidamisesse tõstab, peaaegu lõpule lubas viia.

Johann Kunder

(sünd. 14. detsembril 1852, surnud 12. aprillil 1888).

(Järg.)

Kirjatöö Kunderi üle hakkas juba möödaläinud aastal „Eesti Kirjanduses“ ilmuma, ei jõudnud aga lõpule. Tähendame siin uute lugejate jaoks paari sõnaga tänini ilmunud töö sisu ära:

Kunderi kirjandusline tegevus jaguneb kolme ajajärku. Esimene ajajärk kuni 1875. aastani — esimesed kirjanduslised katsed, teine ajajärk 1875—1883: looduseteaduslised tööd, kolmas ajajärk 1883 kuni surmani 1888. Möödaläinud aastal ilmus Kunderi tegevuse kirjeldus I. ja II. ajajärgul ja üks osa III.-nda ajajärgu töödest, pikemalt nimelt Kunderi Eesti „muinasjuttude“ kogu üle, mille sisust üks osa õige täielikult ära on jutustatud. Sisu poolest langevad Kunderi kogutud muinasjutud järgmistesse osadesse: I. Elajajutud, II. Loodus ja vaimud: 1) Vana jumal, 2) majavaimud, 3) metsavaimud, 4) vetevaimud, 5) soovaimud, 6) murueide tütar, 7) surnute hinged — mardused, 8) ussid, 9) rahaaugud. III. Moondamised: 1) Libahundid, 2) öösesed pidud. Sellele järgneb alamal:

IV. Vanapagan.

Vanapagan ilmub Eesti muinasloos, nõnda ka Kunderi muinasjuttude kogus, kaheil kujul. Kui ristiusu kurat, kes katoliku ajal munkade kaudu Eestimaale asus, on ta tigeda loomuga, koleda väljanägemisega elukas, kes ainult kurja püüab teha ja teeb. Teistsugune on Eesti oma vanapagan, kes kavala Hansu juttudest tuttav. Ka see püüab kurja teha, aga et ta liiga rumal, õieti päris loll on, siis ei lähe tema kurjad püüded enamiste täide. Kavalast Hansust, rehepapist, soldatist ja teistest igapäistest inimestest laseb ta ennast päris haletsemisevääriiselt ninapidi vedada ja petta.

1. Ristiusu vanapagana pää-püüd on inimese sõrmest kolm tilka verd saada, millega ta aga inimese surma puhul tema keha ja hinge enesele pärib. Kord ilmub hagude raiuja juure vana hall puujalg-soldat, lubab meest rikkaks

teha, kui mees kurakäe nimetse-sõrmest temale kolm tilka verd annab. Pool loaga pool oma voliga tõmbab ta küünega mehe sõrmest vere välja, paneb kolm tilka karbikese sisse ja pistab põue, annab siis mehele koti täie kuldraha ja lubab edespidi nii palju anda, kui mehel tarvis. Mees ostab uhke mõisa ja elab toredaste. Kui ta surema hakkas, oli kambris kolinat ja mürinat kuulda. Surnukeha ei leitud kuskilt, selle asemel oli maas ainult kolm tilka verd (38—39). — Metsavahi juure ilmub lonkur vanamees, võtab metsavahi kura käe nimetsesõrmest nõelakesega kolm tilka verd, paneb karbikesesse, annab metsavahile kotikese; kui kotikese pääle koputada, ilmub imetegev rohi, mis kõik haigused terveks teeb. Metsavaht saab kuulsaks tohtriks, elab toredaste. Kui ta sureb, hakkab ta öösel naisele kallale tükkima, kes lapse ja koeraga ahju pääle on läinud. Koer kargab surnule hammastega külge. Surnu pühib toast välja, koer järke. Kolme päeva pärast tuleb koer puruväsinult tagasi, surnukeha ei leita (158—160). — Jutus „Linamüüja“ (lk. 143—145) tuleb vanapagan mehe vankriile. Hobune jõuab naljalt vedada. Linade müümisel poeb ta ilma nägemata kaupmehe kaalu pääle, et linad raskemad kaaluksivad. Kui raha kätte saadud, meelitab ta mehe kõrtsi, säält rikka kaupmehe varakambrisse vargile. Varakambri uksel on suur raudkang ees, aga võõras mees võtab hammastega kangist kinni ja tirib, et tuli sorab. Varaaidas täidetakse kotid täis ja linamüüja sõidab minema. Järvest ülesõidul vaob aga kõik varastatud ja linade eestki saadud kuld järve põhja, sest et mees Jumalat nimetab. — Vanapagan teenib aastate kaupa mehe juures selle tingimisega, et mees temale iga aasta ristimata lapse muretseks. Kui mees lõpuks tingimise täitmata jätab, muudab Vana Tühi teda hobuseks (lk. 33). — Jutus „Simuna metsavaht“ (95—96) sõidab ta sügisesel pimedal ööl kahe musta täkuga, kellest üks rikas N. mõisaherra, teine tema niisamasugune naaber on. Ta tõmbab suure piibu põuest, kätte ilmub temale, ei tea kust, põlev piirg. Suitsul on imelik vänge hais. Sõitja nägu on nii kole ja luine, et hirm pääle vaadata. Temal olevat tarvis täna öösel metsavahilt läbi minna. Teisel päeval tuuakse kirikumõisa sõnum, et metsavaht ennast lakas üles poonud.

Vanapagana kosjakäikudest kõnelevad kolm juttu. Jutus „Vaenelaps ja peretütar“ ilmub ta ema ja kolme pojaga uhkes kuldtõllas, neli musta täkku ees, sauna juure, kus vaenelaps üksinda sees on. Tütarlaps teeb läve pääle risti, millest vanapagan üle ei saa. Vanapagan nõuab, et tütarlaps välja tuleks.

ja kaasa sõidaks. Tütarlaps vastab, temal ei olevat riidid. Vanapagan lubab riided muretseda, nimetagu aga tütarlaps, mida tal vaja. Hiir õpetab nurgast, et tütarlaps riidid üksikult nõuaks. Kuni vanapagana poeg kõik riided üksikult sauna juure kannab, laulab kukk ja vanapagan kaob kõige poegade ja tõllaga, riided jäävad tütarlapsele. Peretütar tahab ka niisamasugusid riidid saada; kuna ta aga hiire õpetusest midagi ei hooli, vaid ühe korraga kõik riided kätte nõuab, tuuakse need ka jalamaid sinna, peretütar peab vanapaganatega tõlda istuma ja põrgu peresse sõitma, kus ta vanapagana pojale naiseks saab (44—47). — Sauna urtsikus elavad kaks abielupaari, teine lastega, teine ilma. Kord on mõlemad mehed kodunt ära. Öösel koputatakse ukse pihta, ilmuvad kaks meest, mõlemad saunameeste nägu. Need on vanapagan oma pojaga. Naised ei märka midagi, aga lapsed seletavad emale, isal olevat pikad küüned, raudhambad ja saba. Lapsita naine heidab mehega magama, lastega naine paneb aga lapsed ahju magama, seab kadakaoksad ette, teeb risti päale, annab vöö teise otsa mehe kätte, seob teise otsa suure paku külge, läheb ise sauna päale ja võtab kolmeharulise angu kätte. Mees tõmbab paku sängisse, arvab, et naine on. Hakkavad naisi kägistama ja sööma, Poeg kiidab, temal olevat pehme ja soe kui sai, vanamees kaebab, temal olevat kõva ja külm kui tamme pakk. Saavad pettusest aru. Vanapagan tahab lapsi ära süüa, ei saa kätte, „virpled-värpled“ olevat ees. Minnakse naist sauna päält kinni püüdma. Punane kukk laulab, see olevat vanapagana poolvenda. Valge kukk laulab, see olevat tema vader. Must kukk laulab, see olevat tema murdja. Kaovad kui maa alla (lk. 34—36). — Samasugune kosjalugu on jutus „Kõnelejad linad“ (136—138). Sauna naiste asemel on kaks peretütart ja vaanelaps. Ilmuvad neljapäeva õhtul hilja kolm kosilast. Peretütred võtavad kosilased vastu, vaanelaps märkab, et asi õige ei ole, annab peretütartele märku, need ei hooli sellest. Vaene laps annab vöö teise otsa kosilase kätte, teise otsa seob redeli külge, ise ronib lakka. Mees läheb järke, tahab üles ronida, lakas on linad, need hakkavad kõnelema, kosilane ei julge üles ronida, arvab, et inimesi lakas on. Kukki laulab, kõik kosilased kaovad suure mürina ja kolinnaga. Kasuõdedest ei leia vaanelaps enam jälgegi. — Sedasama liiki jutt on vist ka järgmine (106—112): Kuri nõid muudab ennast kuldmunaks, meelitab tütarlapse aita, saab siin ilusaks nooreks meheks, kosib tütarlase enese naiseks ja kutsub oma maja vaatama. Siin annab ta kõik majavõtmed tütarlapse

kätte, lubab kõik ruumid läbi vaadata, kuid ühte ruumi ei tohi tütarlaps minna. Mees läheb kohtun, tütarlaps käib kõik ruumid läbi, läheb lõpuks ka keelatud ruumi. Tuba on verd ja tütarlaste surnukehasid täis, võti kukub maha, saab vereplekid külge, mida ära õruda ei saa. Mees ilmub, tapab tütarlapse. Nii-sama sünnib ka teise õega. Kolmas õde seob võtme hiire õpetust mööda vöö külge ja peaseb. Hiir õpetab, kudas kuld-muna kinni püüda. Nüüd tagutakse teda kirveste ja vasaratega nii kaua, kuni ta ära seletab, kudas surmatud tütarlapsi jälle elule äratada, ja kui see sündinud, põletatakse nõiamuna ära.

2. Vana Eesti vanapagan on üks Eesti muinasjuttude päätegelastest. See maksab ka Kunderi muinasjuttude kohta: 1. Vanajumal ja vanapagan: Vanajumal on kõik loomad loonud, kurat tahab kurja looma luua, kes Jumala õrnu loome murraks ja igal pool kurja teeks. Ta palub vanajumala käest luba ja saab ka, aga loomale hinge sisse panna ta ei saa, ainult kui ta vanajumala õpetust mööda ütleb: „Hunt tõuse üles, söö kurat ära!“ kargab hunt üles ja tormab vanapaganale kallale, kes vaevalt jõuab kivi alla eest ära pugada (lk. 21—22). — Teine kord tegi kurat suure hulga elajaid valmis, kõik sarvita, sabata, hingeta. Jumal saadab kurati kõrvale, paneb elajatele sarved pähä, saba taha ja hinge sisse. Kurat ei tunne enam oma loome ära (lk. 36). Hunt on küll kurati loodud loom, aga hundi söögi määrab vanajumal (27—29). — 2. Pitkne ja vanapagan. Pitkse eest on vanapaganal alaline hirm. Jutus „Kaitseja Hunt“ muudab ta ennast mustaks kassiks ja poeb nooriku põlle sisse, kus noorikul keedetud munad on, et pitkse eest pakku pääseda (25—26). — 3. Hunt (ehk koer) ja vanapagan. Vanapagan on hundi loomiseks selle tingimisega luba saanud, et hunt teda murda püüaks (vaata ülemal). „Kui sügisel hundi põlevaid silmi metsa ääres näed, siis luurab ta vana kurja järele (lk. 22). Kui vanapagan musta kassi näol nooriku põlle sisse peitu poeb, ilmub hunt nooriku kaitsjaks. Hunt olla niisugusel korral ikka abimees, sest tema ei sallida Vana Tühja ega tema tembutamisi mitte silma otsas (25—26). Kevadel, kui hunt soos elutseb, tuleb vana Tühi arva soo poole teekäijaid tülitama (106). — Teekäija jääb räimekoormaga ööseks metsa, teeb tule üles, hakkab räimi küpsetama. Korraga ilmub metsast pikk must mees, kes teekäijat ennast tahab ära küpsetada ja ära süüa. Mees hüüab püha Jüri kutsikaid appi ja kohe on üheksa hunti seal. Must mees, kes vana Tühi ise oli, poeb ratta rummu sisse. Mees torkab pihlakase kepiga rummu sisse,

ajab vanapagana rummu seest välja. See pistab plehku, hundi kari järel (130). — Jutus „Soldat ja vanapagan“ palub vanapagan, et soldat teda läbi linna viiks. „Ei saa ise minna, kas tee mis tahad: kõik tee nelja silmaga koere täis. Niipea kui ma end linnas näitan, on nad karja kaupa mull vastu“. Soldat annab kinda täie kulla eest vanapaganale luba oma ranitsasse pugeda (131), — 4. Kaval Hans ja vanapagan.

a) Kavala Hansu leping vanapaganaga (kes teist vihastab, sellel lõigatakse nina pääst maha); b) Laste puhastamine; d) Hans võtab ühe hobuse jalgade vahele, teise kaenlasse; e) nina otsaga puuritakse puu sisse auku; g) pähklate söömine; h) sõrme vedamine; i) nuiat viskamine maa sisse ja pilve pääle; k) Hans raiub vanapagana nimetissõrme otsast ära; l) Hans käänab enne müristamist magava vanapagana näo maa poole; m) puu kojuvedamine; n) kitsepiim; o) vanapagan põgeneb. Hans saab kulla tündri (lk. 87—95). — Ligidalt sugulased on jutud vanapaganast ja rehepapist: Rehepabil on sügisese rehknungi tegemisel iga kord vilja puudus. Vanapagan annab rehepabile niisuguse koti, mille vastu pahema jalakannaga peab puudutama. Vilja kotta ilmub siis nii palju, kui mitu korda puudutatud. Selle eest sööb aga vanapagan rehepabil iga õhtu tema söögi ära. Rehepapp saadab karu vanapagana kallale. Vanapagan põgeneb (41—43). Teine lugu on tuttav silmade valamine (lk. 128—129). — Siia hulka käivad ka jutud soldatist ja vanapaganast. Soldat lubab vanapagana oma ranitsa sees läbi linna viia, sest et vanapagan koerte pärast ise minna ei julge. Soldat laseb vanapaganat ranitsa sees sepa alasil tublisti läbi taguda ja puistab ta siis keset linna koerte kätte välja. Kui soldat pärast surma põrgu ukse taha ilmub, hakkab vanapagan juba eemalt karjuma, et ta niisugusid kurjategijaid põrgusse ei taha. Soldat läheb siis taevasse (lk. 132—133). — Vanapagan läheb pojaga. Teomees vannub hobust: võiks sind pagan võtta! Vanapagana hoiatusest hoolimata läheb poeg teomehe hobust ära viima, aga teomees hakkab Issa poiukest appi hüüdma ja vanapagana poeg on sunnitud põgenema. Isa hirvitab: Eks ma ütelnud. Teomees-tega ei maksa tegemist teha, olgu siis mõne kupja, kiltri, või opmaniga (135). — Vanapagan palub küttilt ninatubakut. Kütt paneb püssiraua vanapaganale nina alla ja laseb terve laengu vanapaganale ninasse. Vanapagan katsub, et minema saab. Nina kipitab veel mitu päeva.

V. Lõpuks kosimine. On suur hulk väga mitmekesise sisuga juttusid (vist uue ajal naabri rahvaste käest

laenatud), mille ühtlane tundemärk see on, et jutt kosimisega lõpeb. Ühel osal sarnastel juttudel ei katke jutulõng veel pulmadega ära, vaid eietab edasi; on aga ka niisugusid, milles jutt pulmadega alustab ja mis siis mitte enam nooremehe ja neiu, vaid mehe ja naise elujuhtumisi kirjeldavad. Missugusid ligemaid jaotusi nende juttudega ette võib võtta, seda näitab alles kõikide sarnaste Eesti juttude võrdlemine. Siin, kus meil ainult Kunderi korjandusega tegemist, võime kõik sarnased jutud, kus varem ehk hiljem kosimine ja pulmad tähtsat osa mängivad, ühe päälkirja alla mahutada. Niisugused jutud on Kunderi kogus: 1) Rüütli poeg (lk. 47—56): Sõit teevitsa seljas. Kuldkarbikesest linn. Vanapagana juures. Tööd. Neiu abi. Põgenemine. Vanapagan joob ennast lõhki. Pulmad. 2) Kaupmehe tütar ja karjapoiss (lk. 56—62). Karjapoiss tahab kaupmehe tütart kosida. Peab vanapagana juures ära käima. Mitme ime-juhtumise järele jõuab ta õnnelikult tagasi. Pulmad. 3) Südi sõsar (lk. 71—81): Kuus venda nõia teenistuses. Õde astub nende asemele teenima. Ketraja must lehm. Kuldõunapuu. Kosimine. Nõia tütar jõe põhja. Noor naine hundiks. Nõiduse mõju hävitamine. 4) Ilus minija (81—86); Noorem vend astub mao teenistusesse. Nõiduse mõju kaob: maost saab imeilus neiu. Pulmad. 5) Imelik peegel (112—122); Noorem poeg sõidab kulli seljas magava kuninga tütre lossi, varastab imepeegli, kosib kuninga tütre. 6) Nõiatütar ja vaenelaps (152—155): Uhke kosilane kosib vaese lapse. Nõid muudab nooriku libahundiks. Nõia tütre karistus. —

VI. Olulised ja ajaloolised. Ajaloolisi juttusid Kunderi kogus õieti ei leidu, pääle ühe, küll aga olulisi, see on juttusid, mis igapäise eiu ja olu kohta käivad: vaherkord vaeselapse ja peretütre, rikka venna ja vaese venna vahel, ihnus ja helde — need on asjad, millest selle liigi juttudes kõnet. Peab ütleva, et igakord mitte kindlat vahet V. ja VI. liigi juttude vahel teha ei saa. Mõlemate liikide ühtlane tundemärk on hääduse tasu ja kurjuse karistus sellel ehk teisel kujul. Kuna V. liigi juttudes tasu harilikult igatsetud neiu kosimine on, võib sedasama tasu ka olulistes juttudes ette tulla, ja teiselt poolt on mõned V. liigi jutud olemas, milles (sagedaste selle pärast, et lõpp puudub) kosimist sugugi ette ei tule. Eesti juttude ligemal uurimisel ja võrdlemisel saab kahtlemata ka siin rohkem selgust ja kindlust. Igatahes on mõlemad juttude liigid pääjoontes võetud täitsa iseseisvad. Oluliste juttude hulka võiks Kunderi kogust järgmised jutud

lugeda: 1) Kāgu (lk. 2—8); Vōōras ema ja vaene laps; 2) Pāāsuke (lk. 8—10): rikkad ja vaesed; 3) Vaenelaps ja talutūtār (lk. 44—47); 4) Suur Peeter ja veike Peeter (lk. 63—71): hāā ja halb vend. Juttu vōōiks V.-sse liiki lugeda, kuid kosi-mine puudub. 5) Mōōlemad vennad (123—128). 6) Ihnus vend (lk. 155—156) ja 7) Rikas vend ja vaene vend (lk. 156—158). Mōōlemad viimased jutud avaldavad kōōige selgemalt ja puhta-malt oluliste juttude iseloomu. — Ajalooliste juttude hulka tuleb lugeda jutt „Sanepi kōōla“ (lk. 151).

Muinasjuttusid kogudes ei jāttnud Kunder looduse teadust unustusesse, ja „Oma Maa“ 1-ses numbris 1884 ilmus tema huvitav loodusteadusline kirjatōō „**Taimede elust (Physiologia)**“, mille sisu jārgmine on: Vee tāhtsus taime elus; missugust toitu veab vesi taime sisse ja taime sees ūmber; mill viisil saavad toidu jaod taime sisse; kuhu jāāb valmis toit taimes; taimede hingetōmbamine ehk hingamine; liikumine taime kehas. Kirjanik lōōpetab oma kirjatōō kahetsusega, et „Eesti keeles nii vāhe siia maani looduse teaduste ūle on kirjutatud. See aeg on ammugi mōōda, kus ūteldi, et looduse teadus ja usuōpetus mitte kokku ei sūndida. Meie pāēvil katsub iga ōige usuōpetaja nii palju kui vōōimalik, ka looduse ōpetustega tuttavaks saada“.

(Jārgneb.)

Lugejate ringkonnast.¹⁾

Rõõmustav nähtus, et nii kohe kui meie puudulik trüki-vabadus seda võimalikuks tegi, seesugune leht kui „Eesti Kirjandus“ ilmuma hakkas. Kõikide meie rahva vaimupõllul töötajate kohus peaks nüüd olema seda lehte toetada ja laiali laotada. Tahaksime loota, et iseäranis meie kooliõpetajad märkavad, kui tarviliku lehe meie rahvas „Eesti Kirjandusega“ on saanud. Telligu nad seda ise ja soovitagu oma õpilastele! Ilma laialise toetuseta ei või säärane leht mitte elada. Soomes saavad sähardused lehed ühelt ja teiselt poolt abiraha ja nende laialilaotuseks tehakse hoolsasti tööd.

Üsna hääd meelt teeb inimesele, et ometi kordki mõistlikka sõnu meie keele ja kirjanduse asjus lugeda saab. Wiimastes „Eesti Kirjanduse“ numbrites on mõnda puudust meie kirjanikkude keeles puudutatud. Eesti kirjandusele õnneks on meie kirjanikud enamiste kõik maalt rahva keskest tõusnud, kelle terve keeletundmus juba neid võõraid keelevärdjaid põlgama paneb ja kaunis õiget keelt kirjutama juhatab. Kes aga enam võõrakeelse kooli mõju tunda on saanud ja kelle kodupaik mitte puhta keele piirkonnas ei ole, vaid kusagil linna alevikus ehk mujal „saksikutē“ keskes — sellel ei ole Eesti kirjanikuks saades mitte hõlbus õiget keelt kirjutada, sest et

1) Trükime alamal seisva kirja ära, et lugejate keskel keeleküsimuste üle huvitust äratada, ilma et meie kirjakirjutaja iga mõttega just nõuus oleksime, või kõiki ettepanekuid otsekoheks tegelikus elus tarvitamisele võtmiseks soovitaksime. Iga teadusline küsimus tarvitab palju ja mitmepoolist sõelumist, enne kui ta julgeste tegelisesse elusse astuda võib, ja muu seas on sarnase sõelumisetöö jaoks kuukiri „Eesti Kirjandus“ olemaski. See tähendus maksab ka iga sugu muude keele küsimiste arutamise kohta, mis kuukirja veergudel tänini on ilmunud, ehk edespidi ilmuvad.

tal õige keeletundmus puudub ja teda ka koolides senini Eesti keele puhtuse asjus paraku pimesi kobama on jäetud. Ja nii kuidas seesugusel lool ikka ära on nähtud, ei ole inimesel, kellel emakeelse hariduse põhi puudub, õiget taidu ka muudes keeltes, sest ka neis puudub temal „peenem tundmus“.

Nüüdne murdmise aeg annab ennast väga selgesti ka meie keelepõllul tunda. Uusi lehti tõuseb juure, Eesti kirja-mehi on tarvis, aga sagedasti peab paremate puudusel kirja-mehega leppima, kelle keelt ja kirjutuseviisi koguni võõras maitse juhib, ehk kelle keelelik haridus üleüldse väga madalal järjel seisab. Inimesel võivad kes teab kui kaunid ja kõrged mõtted ja aated meeles mõlkuda, aga puuduline keeleoskamine teeb nende avaldamise pea võimataks ehk vähemalt mõjutaks.

Eestlaste maal võib üleüldse ainult Eesti keeles tarvilise keelelise tundmuse omandada; muudes keeltes on seda vaevalt võimalik saada, ehk olgu siis mõnedel harvadel. Seda võib sellestki näha, et Eesti keel meie maa Saksa keele kohta suurt mõju on avaldanud, olgu küll, et Saksa keel suur kultuura-keel on.

On seda küsimust puudutatud, et ilmaaegu võõraid sõnu tarvitatakse, ka siiski kui oma sõnu ei puudu. Kui näituseks Wiedemanni sõnaraamatust hakkad järele vaatama, kui palju meil mõne mõiste kohta oma sõnu on, ja sellest hoolimata ühtegi neist kirjakeeles ei tarvitata, vaid võõra sõnaga lepitakse, siis saad selge näituse, et laenatud sõna ühes keeles kaugeltki mitte tunnistuseks ei ole, et asi ehk aime ise ka ühes sõnaga võõrsilt laenatud on.

Tahtsin sedakorda lühidalt ainult mõned võõrad sõnad ja keelevead nimetada, mis meie praegusid ajalehti lugedes alati silma torkavad. Keelevigadest puhas ei ole nüüdsel ajal ükski Eesti leht, olgu ka et vigasid ühes lehes mitme võrra rohkem võib olla kui teises.

Üks mõnus sõna, mille ju vana Jannsen Tartu murdest tarvitusele võttis, on *kuna*. Wiimasel ajal ei oska aga mõned pea ühte lausetki enam ilma *kunata* ehk — veel sagedamine — *kuna aga*-ta kirjutada. Sellega on lugu niisama läinud kui *tõttu* sõnaga, millest juba siin lehes juttu oli; teda tarvitatakse võimalikkudel ja võimata kordadel, igatahes liiga sagedasti. Sõna *sarnane* on ka võõriti tarvitatud sõnaks saanud, kui teda alati sõnade *niisugune*, *seesugune*, *säärane* ehk *sähardune* asemel tarvitatakse, sest *sarnane* sõnal on oma kindel tähendus, mida temalt mitte ei tohi riisuda.

Wäga sagedasti tarvitatakse võõra keele mõjul sõna *üle* sõnade *kohta* ja *kaudu* asemel, niisama *teab* sõna *oskab* ja *mõistab* asemel.

Wõiks vahest katsuda, kas niisuguse võõra kõnekäänu asemel kui *palvekiri kubernerile sisse anda*, sündsamat ei võiks leida, sest selle juures tuleb vägisi kirja ametniku suhu pistmine meele. — *Wene inimene* tarvitakse sagedasti *Wene meeste* asemel.

Kodumaa kohtade nimed peaksivad ajakirjanikul vähemalt selged olema, et mitte *Soela* väina asemel *Sõela* väin, *Suursaare* asemel *Kõrgesaar*, *Luke* asemel *Luude*, *Nõusküla* asemel *Naukshen* j. n. e. ei kirjutataks.

Kadakasakste keelest on järgmised kõnekäänud võetud: *Mis see mulle korda läheb?* (s. o. Mis minul sellega tegemist ehk asja on?). *Näeb ilus välja* (on ilusa näoga, näitab ilus olevat j. n. e.). *Maitseb hää* (on hää maiguga, maoga, maik on hää j. n. e.). *Kudas te selle pääle tulite?* (kudas teile see meele tuli, kust selle mõtte saite j. n. e.). *Järeleaimamine* (järeletegemine, Soome keeli *matkimine*. Sõna tarvitusele võtja ei ole nähtavasti oskanud Saksa sõnade *ahmen* ja *ahnen* vahel vahet teha). *Ei ole ette tulnud* (ei ole juhtunud ehk sattunud). *Ei ole seaduses ette nähtud* (on seaduses nimetamata jäetud ehk unustatud).

Selged kadaklased on ka viimasel ajal tarvitatud sõnad: *grupe* (Soome keeles *ryhmä* ja Eesti keeleski tuttav *ihes rühmas*), *vaksal* (tallinnlased lausuvad koguni *vaksaal*, kus juures *aa* õige pitkalt venitatakse), *modern*, *faktid* (tõeasjad), *kloppima* (koputama), *mekkima* (maitsema), lehti *välja kirjutama* j. n. e.

Mõni võõras sõna kirjutatakse ja vist ka loetakse võõriti, näit. *marseljeeset* (marseljeesi), *kaarde* (kaardivägi). Kirjamees peaks ometi teadma, et prantsuskeelist *e* sõna lõpus Eesti keeles mitte vaja ei ole.

Mõne kaupmehe kaup on *kõige paremas häduses*. (*Qualität*-sõnale võiks Eesti keeles küll kohasid sõnu leida, näit. vahest *laad*, Soome keeles *laatu*). Isegi *Vanemuise teater* ei taha enam kõlbada, vaid mõne maitse järele peaks see olema *Teater Vanemuine*. Võõriti deklinatsiooni tarvitatakse vahete vahel, kui murdeline sõna tarvitajale võõras on, näit. *uisusid* (uiskusid).

Ärgu ka iga mees hakaku sõnasepaks, muidu võib keelest ei tea mis puder tulla. Viimasel ajal palju tarvitatud sõna *kodanlane* on keeleseaduste vastu tehtud. Rahvas ise, kus keelevaim elav ja segamata on, ei loo sõnu keeleseaduse vastu;

kodanik on üsna õigesti loodud sõna. Võõriti loodud sõna võib aga aegamööda nii üleüldise tarvituse saada, et teda pärast võimata on välja kitkuda, näituseks *õnnistegija*, mis meile esimestest pühakirja tõlgetest päranduseks on jäänud. — Võõriti tehtud sõna on ka *ühisus*. See on nähtavasti Soome keelest lainatud (*yhdistys*), aga lainaja on selles võõriti arvamises olnud, et ühes *d* tähega ka *t* tuleb välja jätta. Sõna kõlbab Eesti keele väga hästi, aga tuleb kirjutada *ühistus*.

Sõna *Interessen* (kasud) asemel on mõni viimasel ajal hakanud sõna *huvid* tarvitama, mis mitte sündlik ei ole. Soome keelest lainatud *huvitama* sõnal ei ole nii laialist tähendust; *huvit* tähendavad Soome keeles lõbustusi. *Lõbu* sõna ähvardab viimasel ajal ka oma õige tähenduse ära kaotada, sest et teda liiga laialiselt tarvitatakse. Kõiksugu maotumaid sõnasepitsusi on selle sõnaga ühendatud, näituseks *lõbujõuukarastlane*. Sõna *asja-armastaja* ei taha ka hästi kohane olla (soomlased ütlevad *harrastajad*).

Vahel on ka üksteisele võõraid sõnu rinnastatud, näit. Soome *liitto* ja Tartu murde *leping*. *Liitto* on Eesti keeleski tarvitusel, näit. sõnas *ühte liituma*; tähenduse poolest võiks teda ennem *ühendusega* kõrvu seada. *Leping* on Soome keeles *sopimus*, millega Eesti *sobima* sugulane on.

J. Tilk.

Uued raamatud.

Kõdumaa arstirohud. Nõuuandja arstirohu taimede korjajatele. Kirjutanud **Karl Th. Hällström** apteeker. Kirjastaja H. Leoke Wiljandis. 30 lk. Hind 20 kop.

Sisu: Arstirohtude korjamise tähtsusest. — Üleüldised juhatused taimede ja taime osade kogumise, kuivatamise ja alalhoidmise kohta. 1. Juured: sõnajala juur; kalmujuur ehk soo-ingver; palderjani juur ehk ülekäia (!) rohi; võilill ehk võikannike. 2. Koored: paatspuu, patsapuu, ohupaats, kitsepaats ehk paksipuu. 3. Lehed: koeraputk ehk surmaputk; kukemari, linnumari, leesikmari, liivikas ehk siapohlakas (!); metskapsas, hambahein ehk hullukoera rohi. 4. Öied: kummel; koirohi; raudreia-rohi ehk siakärsahein (!) 5. Seemned, marjad jne.: kadakas; köömel; nasipuu, nasiniin, näsaniin ehk kiivitsepuu; tungaltera; kollad, kuuse-, nõia- ehk karukollad — Iga üksiku kohta on tundemärgid, leiukoht, korjamise aeg ja viis, enamiste ka hind üles antud.

Näitemängija kolmas raamat. Juhatus näitlejatele ja näitemängude toimepanejatele. Kirjutanud **Kaarle Halme**. Kirjastaja H. Leoke. Wiljandis 1906. 31 lk. 8°. Hind 25 kop.

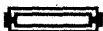
Sisu: I. Tegelased (lk. 5—10: näitemängu osad pidavat näitlejate iseloomude kohaselt ära jaotama; näitleja pidavat endale selgeks tegema, missugune temale määratud näitemängu-osa tükis on, kas pää-osa või kõrvaline osa ja missugune on selle osalise iseloom, keda ta etendama peab; lõpuks pidavat näitleja oma osa põhjalikult ära õppima). — II. Harjutused (13—31: 16 üksikut juhatuset selle kohta, kudas näitemängu harjutusi tuleb ette võtta).

Rahva näitemängud nr. 109. Õne Anne õnn. Nali ühes näituses. **J. Leppik**. Teine trükk. Kirjastaja H. Leoke Wiljandis. 30 lk. + 2 lk. kuul. Hind 25 kop.

Õuetalu peremees Hans soovib oma tüdart Anne, Raba talu peremehele Tõnule, hobusevargale ja kelmile, mehele panna. Ann ise ja tema ema Mari soovivad Kaasikutalu peremeest Aadut. Mõne juhtumise järel, mis näitemängu kirjutaja arvates naljakad pidavat olema, tõepoolest aga üsna labased lood on, saab Ann Aadule mehele, kuna Tõnu vangi viiakse.

Saladus, kuidas neidude südameid ära võita. Wiljandis ja Jurjevits (Tartus), J. Reevitsa kirjastus 1906. a. 60 lk. + 2 lk. kuulutus. 8°. Hind 20 kop.

Vilets turukaup, mis pikemat tutvustamist ei ole ära teeninud.

Johann Kunder

(sünd. 14. detsembril 1852, surnud 12. aprillil 1888).

(Järg.)

1885. aastal astus Kunder „Meelejahutaja“ tegevaks toimetajaks, milleks ta ka 1886. aastal jäi. Suurema hulga oma töödest avaldab ta nüüd „Meelejahutajas“, siiski ilmub ka üksikuid raamatuid. Tähtsamad „Meelejahutajas“ ilmunud kirjatööd ilmusivad enamiste pääle kirjaniku surma ka iseraamatutes. 1885-nda aasta „Meelejahutaja“ 1—2 numbris ilmus Kunderi ainukene jutukene „Jumala kuju“, mis sellamal aastal ka äratrükis Laakmanni juures ilmus. Jutt ei ole mitte päris algupäraline, waid H. Kummeli saksakeelsest jutust „der geraubte Saphir“ ümber tehtud.¹⁾ See oli nõnda ütelda ohver omale ajale. Jutud Eesti rahwa elust enne orja põlve, sakslaste meie maale tulemisest ja võitlustest sakslaste vastu olivad sell ajal suurel kombel moodus ja armastatud. Saal, Kõrv, Järv, Bornhöhe, Dr. Hermann ja teised katsusivad oma jõudu nende juttude kallal. Midagi jäädavamat suutis ainult Bornhöhe ära teha. Teiste omad olivad enam ehk vähem tuttavad „Indiani jutud“, kus Ameerika indiaanlaste nimede asemele vanade Läti Hendrikust laenatud Eesti ja Liivi meeste nimed olivad pandud. Pääle nimede ei olnud nendes juttudes õieti mitte midagi vanast Eesti ja Liivi elust ja olust. Kunderi katse ei ole õnnelisem kui teistel, ja unustatud on ta niisama, nagu tema vennad ja õed Kõrvi, Järve, Saali ja teiste sulest. Ja otse imestama paneb, mis sundis Kunderit nii nõrka jutukest, kui „Jumala kuju“, Saksa keelest ümber panema või ümber tegema, päälegi ilma hallikat nimetamata. Nende ridade

1) Dr. K. A. Hermann, Täiendused ja parandused raamatu „Eesti kirjanduse ajalugu“ juurde, lhk. 12.

kirjutajal ei olnud võimalik saksakeelist algustööd Kunderi omaga võrrelda, ei tea tema siis ka ütelda, kui palju Kunder omalt poolt jutusse muudatusi sisse on toonud, kuid nõnda kudas ta olemas, on ta kõhn Indiani jutukene Eesti mundris. Jutu päätegelased on Merkeli sellenimelisest jutust tuttav Liivi rahva vägilane vanem Jmant ja tema mõrsja Jlu, aga Kunderi jutus ei ole Jmant mitte auukartust äratav vabaduse võitleja nagu Merkeli jutus, vaid vilets hoopleja ja tülinorija kergats. Kuna ta oma mõrsjaga tülisse on sattunud, tahab ta lahingu väljal vaenlaste veres oma viha kustutada. Sõda ei ole, aga sõda võib kunstliselt sünnitada, otsustab Imant. Kõige tühisematel põhjustel kihutab ta jutus liivlased piiskopp Bertholdi vastu üles, millega veerand-saja-aastane heitlemine väikeste Liivi ja Eesti rahvakeste vahel ühelt poolt ja terve Öhtu-Europa usumäratsejate parvede vahel teiselt poolt algas ja mis Eesti rahva orjaikkesse langemisega ja liivlaste hävitamisega lõppes. Nõnda siis pidi jutukirjutaja meelest Eesti rahvas 700 aastat orjaiket kandma ainult selle pärast, et keegi liivlane Jmant oma pruudiga tülisse läks. Sarnasel kombel ei tohi sündmuse seletada, mis maailma ajaloo päale otsustavalt kaasa on mõjunud. Kunder tundis ise, et ta jutukirjanikuks ei kõlba, ta ei ole iseseisvaid katsid selleks teinudki, veel parem oleks aga olnud, kui ta „Jumala kuju“ ka tõlkimata oleks jätnud. Enesest lugupidaja kirjanik ei tohi eestlaste ja liivlaste vabaduse võitlusi ühe upsaka päänorutaja kunstliseks sünnituseks tembeldada.

„Meelejahutaja“ 14 numbris 1885 ilmus Wene algkeeles ja J. Kunderi tõlkes A. Puschkini jutu „**Мерель**“ „**Tuisk. Bjelkini jutustamine**“ algus, hiljemates numbrites ei ole aga nende ridade kirjutaja jutu järke leidnud. Wististe jättis Kunder tõlkimise töö pooleli. — Säalsamas nr. 29—38 ilmus Kunderi näitemäng „**Kroonu onu**“ ja sellel ja järgmisel aastal üksikud päätükid „**Eesti laulikute**“ üle, mis hiljem, nagu „Kroonu onugi“, äratrükis ilmusivad. Mõlemate kirjatööde üle alamal pikemalt,

„Meelejahutaja“ 29-ndas numbris on Kunderi kõne „**Seltside elust**“ ära trükitud, millele toimetuse järgmise tähenduse juure on lisanud: „Mõne aasta eest kogusivad end Rakveres mitmed Viru- ja Järva maa põllumehed selle nõuuga kokku, et üht „Viru-Järva põllumeeste seltsi“ asutada. Kui põhjuskirjad juba valmiselt alla kirjutatud olivad, siis pidas selle-poolise palve peale hra J. Kunder selle kõne, mis siin

ära trükitud on. Põllumeeste Seltsist ei tulnud midagi välja“. See aeg, seletab kõnepidaja, olevat mööda, kus üteldi: mis seltsi või kooli meil tarvis on. Meie ei võivat mitte enam sellega rahul olla, millega meie isaisad rahul olivad, kes ilmliku priiuse poolest vaesed olivad, kuna vaimu priius veel ei olnud alanudki. „Uus aeg on uued inimesed ja uued nõudmised ja püüdmised kaasa toonud, kes meid sunnivad ühes edasi minema — ja laisk liige on kes maha jääb. Edasiminekut nõuab inimese vaim, sest ta on edasiminemise tarvis loodud — ta läheb edasi kunni taevasse. Edasi jookseb jõgi, edasi lendab linnu parv ja pilved, edasi torm, tuul ja laene — edasi püüab kõik, kell elu ja töö seatud — ka edasi peame meie Eesti põllumehed jõudma, kui meie mitte teiste teendriteks ja koorma kandjateks ei taha saada . . . Edasi saadakse mitmel viisil. Mõni saab edasi veetud; mõni saab edasi lükatud; mõni saab keppidega edasi aetud; mõni läheb edasi. Mis tahame siis meie? kas edasi veetud, edasi lükatud, ehk keppiga edasi aetud saada? Meie tahame edasi minna. See, kes edasi läheb, on prii. Keda edasi veetakse, lükatakse, ehk aetakse, see on eluaeg ikka ori ja teise mäng“. . . „Meie töö pole mitte kerge. Meid pole mitte palju. Meie oleme alles esimene niisugune Selts Eestimaal. Meie pääle vaatavad Liivimaa teised eestlased tähelepanemisega; niisama kui nemad meie kokkuheitmise üle end rõõmustavad, saavad nad end meie leiguse üle, kui see siin aset leiab, kurvastama“. Kõneleja toob hulga näitusi ette, kus Põllumeeste Seltsi abi ja äratust tarvis. Aga sellest veel vähe. „Põllumeeste selts peab ka meid õpetama üht meelt pidama, sest ühes meeles tehakse kõige raskemad tööd ära; ühes meeles mehed ei karda ka kedagi vaenlast; üks kepp laseb end otse katki murda, aga hulk keppa koos panevad igale väele vastu“.

Kirjakeses „**Laenamisest**“ (Meelejahutaja 1885, nr. 48) astub J. Kunder laenamise vastu üleüldiselt ja iseäranis raamatute laenamise vastu välja. Tähtsamaid mõtteid kirjakeses ei leidu, ehk olgu siis järgmine nõuuandmine: „Kui sul vähegi võimalik on, siis osta omale ise raamatuid, ära laena millalgi teiste käest. Selle läbi saavad enam raamatuid Eesti keeles ilmuma, ning sina tead, et sa kaasa aitanud oled. Eesti keeli raamatud on ju odavad ning neid võib iga mees osta. Kui ühte ainust raamatut terve küla ehk vald loeb, ühe käest teise kätte laenab, kudas siis niisugune raamat omad sünnitamise kulud võib ära tasuda, või kudas sarnasid raamatuid edaspidi võib elusse kutsuda“.

„Neelejahuiaja“ 1885 a. 23. numbris algas pikem rida kirjutusi ühise päälkirja all „Eesti laulikud“, mis hiljemini ise- raamatuna ilmus. (Sellest alamal). Jseäraliselt huvitas Kunderit sellsamal aastal Helsingis ilmunud lugulaul „Lembitu“ Dr. Kreutzvaldi järele jäänud paberitest. Kunder tõi laulu pikema sisu „Meelejahutajas“ nr. 39—47, lk. 250, 257, 265, 273, 281, 290, 297, 306 ja 314 päälkirja all „Lembitu. Eesti muinas- põlwe mälestustest kaswanud luuletus. Puhkama läinud lau- liku Friedrich Reinhold Kreutzvaldi järele jäetud paberitest välja antud“. See sisukirjeldus ilmus sellsamal aastal ka äratrükis Laakmanni juures Tartus¹⁾. Kuna see kirjatöö pääle laulu sisu meisterliku ärajutustamise muud ei sisalda, avaldas Kunder sellesama aasta E. Kirjam. Seltsi aastaraamatus sellesama päälkirja all lühema sisu kirjelduse ja arvustuse, milles ta jutu päätegelaste kohta järgmise otsuse teeb, lk. 32: „Lembitu on üks kuju, kellel midagi mehist, oma aja tahtmist sees ei ole, kes ka vaimu poolest mitte mõtleja ei ole, vaid tume luuletaja. Temal ei ole mitte vägimehe pead, vaid pehme mehe pehme süda rinnus, kellel ei truudust isamaa, rahva, ega ka naise vastu ei ole. Ta on üks hingeteadline hale mõistatus. Kudas tema ots olema saaks, seda ei kõlvanud luuletaja enam näidata; jättis laulu parem pooleli. Teised mõttekandjad on kõik auusa surma saanud. Jsamaa armastusest ei nähta Lembitu rinnus põrmugi olema: eeskujuks ei või teda keegi moraalise elule võtta ega keegi laulik teda oma kujutamise sihiks seada. Et Kreutzvald teda omas „sissemi- nekus“ üheks kuningaks on nimetanud, ja ütleb:

„Et tema kujust igavest saab paistma
Täis inimese kõrgus otsata“,

seda ei või meie mitte lubada. Sest meie ei leia Lembitust mitte kuninga lõhnagi, veel vähem võib ta meile selleks oma elust materjaali anda, millest inimese kõrgust võiksime välja otsida ehk välja leida. Või tahtis Lembitu omal ajal üks kosmopoliitlik inimese kõrgus olla? Meie päris otsus tema üle on all pool, Atsu ja Lilliku kõrvas.

2. Atsu on täieline kangelane, kuninglik mees, ja oma aja nõudmiste järele võime meie temast küll selleajalist inimlikku kõrgust leida. See raudne Eesti ülem mõistab õigesti vaadata ja õiget kohut Lembitu üle mõista. Mõök peos, sureb

1) Mõlemad on Kunderi kirjatööde nimekirjast „Eesti Kirjanduse“ VII. numbris 1906. eksikombel välja jäänud.

ta oma Eesti pesa eest Lindanisa müüride all. Auu sellele Kreutzvaldist luuletatud kujule!

3. V a m b a. Tugev Eesti sõjamees, sureb Eesti pinda kaitstes vägimehe surma. Kui ta ka Lembitu selja taga Lillikule nõuu andmas käis, siis vabandab seda Lembitu olek häda ajal isamaa asjus.

4. Lillik on naisterahva kuju. Et ta Lembitu juures seadusliku sideta elab, see ei ole mitte tema, vaid Lembitu süü. Oleks Lillik, kui vägineitsi kirjeldatud, siis ei võiks meie talle seda mitte andeks anda. Ta on aga Lembitu pärast laulusse toodud; ta armastas Lembitut, ning armastuse vastu ei ole palju võimu; — armastust tasugu auusus! . . . Ta oli mõtleja ja auu armastaja naisterahvas . . . Ta tundis Lembitu lapsikut mõtet, metsas elada, õigesti ära ja ütles:

„Oh, lase mind siin inimeseks jääda:
Ma'p taha jumalate seltsi saada!“

Agaga oma rahvast ja isamaad kandis ta sügavas südames, nii et nende langemine ka tema surm oli . . . See Lilliku kuju on õige kena luuletus.

Meie näeme, et Kreutzvald on omas Lembitus kolm kuju loonud: ühe kangelase — ja see on: Atsu; ühe naisterahva — ja see on: Lillik, ja lõpeks ühe „Lembitu“ — see on üks mees, kuis teda üksi üks langenud rahvas, aga mitte üks prii rahvas — võib sünnitada; kes end ise kangelaseks peab, aga oma tegudes üks veider ja segane inimene on; kes küll ilusaid kõne kõlasid kuulutab, aga kellel ometi mitte tarkust peas, ega vahvust ja julgust põues ei ole. . . .

Kas meie siis Kreutzvaldi Lembitust midagi kiidu väärt asja ei leia? . . . Kahe asja peale paneme meie siin iseäranis rõhku: Lembitu laulu õige kuju ehk ajavaimus nõutud Eesti kangelase kuju ei ole Kreutzvaldil mitte korda läinud. Aga see ei sünni üksi siin, vaid mitme teise kuulsa mehe juures niisamuti. Laulik on oma kuldase luulekuue ühe nõrguse selga pannud, kes teda mitte kanda ei jõua. Ehk võtame see kuju: Lembitu laul on nagu üks suur hoone, kelle katukel meie kuldkiva ja hõbedasi tornisid näeme, kelle seinad kullatud, kelle ruumides uhked ehted ja kujud näha ning kelle peale ilus muistene päike maha paistab. Aga see päike näitab meile näbrastanud puu tuges ja kulla alt mustendavaid lattisi ning mõnda madalat ust. — Tervest Lembitu laulust voolab üks suur luule iluvaim, tarkuse sõnu ja õpetusi rääkides läbi. Mitte Lembitus eneses, vaid tema keeles ja ehituse

abi-materialis on väga palju eht laulu kulda. Ja see ep see asi on, mis ka Lembitu laulule elu õiguse kinnitama saab. Nii kaua kui Eesti laulikute töid nimetama saadakse, saab ka Lembitut nimetatama. Tema sisse on Kreutzvald suure koorma eluõpetust pannud ning pea saavad need lauliku targad sõnad igas Eesti lehes ja raamatus, kodus ja koolis kõlama. Nagu muud laulikud ehk muidu inimesed oma elu nähtused iseäralistesse päeva-raamatutesse kirjutavad, nii on meie lauluisa oma kulla terad Lembitusse kirjutanud“.

Sellsamal 1885 aastal ilmus Tartus H. Laakmanni kulu ja kirjadega raamat „**Kalewipoeg. Lugu Eesti muinaskangelasest. Väljaandnud J. Kunder.**“ (Tartu Eesti Kirjameeste Seltsi Toimetused nr. 73). Raamat on „õndsas Eesti lauliku Dr. Fr. R. Kreutzvaldi mälestusele pühendatud“. Raamatu eeskõnes ütleb raamatukirjutaja „Kalevipoja loo“ kohta: „Muinaslugu Kalevipojast on meie Eesti rahva luuletuses kõige tähtsam ja suurem vaimusünnitus. Tema annab kõige paremini sellest luulerikkast vana Eestlaste¹⁾ elust märki, mis enne Sakslaste seietulekut kõrgema järje peale oli tõusnud. Üks luule lugu aga, mis rahva enese keskel sündinud, annab kõige tõsisemalt sellest tunnistust, et see rahvas omal ajal tähtis on olnud“. Raamatukirjutaja toob sakslase Dr. Schultz-Bertrami mõtted Kalevipoja kohta, mida see Õpetatud Eesti Seltsis Kalevipoja laulude kogumise töö algusel pidanud: „Mõtelge ometi, mu härrad, missugust ülesse poole tõstavat jõuudu üks rahvas sellest teadmisest saab, et ta ajalu'us on elanud ja et tall ajalu'uline suurus kord on olnud! Kas tall ei sünniks niisamuti, kui sellel sandile, kellele üteldakse: „Sa oled kuninga poeg!“ Sest kas on veel üht teist asja, mis võiks kindlamini ja vasturääkimatam ühe rahva ajalu'ulisest tähtsusest tunnistada, kui üks kangelase laul (Epopöe)“. Edasi jutustatakse lühidalt Kalevipoja laulude korjamise lugu ja tähendatakse lõpuks, mis raamatukirjutajat sundinud seda raamatut välja andma. „Mis nüüd mind seda kuulust lugu eesseisvas kujus välja andma sundis, oli see, et meie rahvale, iseäranis noorele su'ule üht raamatut kätte anda, kust ta lühedalt ja ülevahtlikult sidumatas sõnas Kalevipojast võiks lugeda, ja et Kreutzvaldi töö mitme vaimusilma tarvis liiga suur ja pikk on . . . Selle raamatuga olen ma tahtnud üht võtmekest teha, millega Kalevipoja iluaida uksi iga mees

1) Kunderi kirjaviis on igal pool väljakirjutustes muutmata jäetud. Nagu lugeja märkab, on see õige kirju, jaolt hoopis vilets.

võiks omale avada, sest need ei ole, iseäranis nooremale silmale igas kohas ja iga kord mitte pärani lahti, näitavad paljalt pilude vahelt ennemuisteste päevade värvi ilu“.

Peab tunnistama, et Kalevipoja sisu Kunderil väga hästi on ära jutustatud, ja oleks raamat muus keeles ilmunud, ta oleks kahtlemata ammu juba armsamaks noore rahva lugemise raamatuks saanud, aga „Eesti noorsugu“ armastab ikka veel omas enamuses oma aega sarnaste raamatute lugemisega surnuks lüüa, nagu „Saladused, kudas neidude ja peigude südameid ära võita“, ja Kunderi Kalevipoeg ei ole 20 aasta jooksul teise trükini jõudnud.

Kudas Kunder Kalevipoja sisu jutustab, sellest paar näitust. Esimene päätükk kannab päälkirja „Kaunis lugu“ ja käib Kunderi jutus järgmiselt:

„Kaunis lugu Eesti kangelasest Kalevipojast tuleb siin sinu ette, armas Eesti rahvas ja Eesti noorsugu. Meie esivanemate aeg ja elupõlv astub siin möödaniku udukuuest ühe küljega välja ning näitab sulle oma kuldehteid ja laseb sind oma luule hõbehelinaid kuulda. Haljal heinal mängivad Murueide lahked tütreid ja Metsamemme ilusad piigad; Tuuleema tõstab kohisedes oma tiivu puude ladvul ja Veteema paneb laened luikena lendama, kuna Ahti sügavas järve ja mere põhjas ilusates aedades ja kristallist kodades elab ning vette uppunud õnnetumaid vastu võtab, neid meelitab ja mängitab. Hallijad tulevad heale head ja kurjale kurja tegema, ning Uku annab äravalitust meestele oma nõuu ja abi, saadab Taaralaste ilutaevast õnne ja heldust alla. Pahad Sortsilased käivad kanget meest kiusamas ja paha sünnitamas, ning nende valitseja ja vanaisa, Sarviktaat ise, tuleb aru tihti altimast ülesse Eesti pinda vaatama. — Headus ja armastus annavad igal puhul üksteisele kätt; aga õigus ja jumalik saatus juhivad ka selle jala kohtu ette, kes kord elus kurja teinud ja süütaust rahutanud.

Uhke luuletus laseb Taaralased taevast maa peale tulla ja vägeva Kalevite su'u sündida, kes meie kallist maad kaitsevad ja harinud, kes Eesti pinnale esimesed vaud sisse ajanud ning linnade ehitamiseks ja kantside kinnitamiseks esimesed lauad ja kivid kokku kannud.

Sellest kangelaste su'ust laulis meie esivanemate suu piul ja põllul, kodus ja kaugel, merel ja maal. Laulikute keel ei väsinud laulmast ega kuuljate kõrv kuulmast, sest selle laulu kaunis lugu oli armas ja põhjata suur ja sügav; ta sundis kuulja ja laulja nutma ja naerma.

Mis sellest kuulsast laulust meie kätte saanud, seda katsume siin jutuna vesta ja kutsume Eesti eite ja taati, peigu ja neidu kuulama, sest:

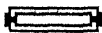
Kastel tõustes kanarpikust,
Udu kuue ummuksesta,
Tungib Kalevi tunnistus
Läbi tammitse tänava,
Üle vaskise värava,
Kindla kalju keskeelta,
Läbi rauda müürisida
Teraksesta tornisida“.

Sellele järgnegu veel päätükid „Lindanisa pidu“ ja „Suur sõda Wõhandul“.

Lindanisa pidu. (Lühendatult). „Pärast Assamalla sõda ja Sarviku sidumist pidasivad Kalevipoeg ja teised kangelased uhke pidu Lindanisas. Piduks olivad kõik vanemad ja vägevad mehed, targad ja laulikud kutsutud. Vana Lapu tark Varrak oli ka veel Lindanisa pidul. Lusti helin ja nalja kära kostsivad pidu laualt; mõdu kannud käisivad keerutelles meeste käest meeste kätte. Seal piisutati põrandat valge vahuga hoonehoidjate heaks, viiti värsket leent Uku kivile ohvriks. Piduga paisus ikka paremaks. Nüüd istus laulik laua taha, kulda kandlil ime lugu laulma. Ta laulis, kust ta oma hõbe viisi võtnud, kust ta omad kuulutused korjanud ning laulu sõnad sõlmitanud. Vait oli jäenud pidu hõiskamised, ning kangelased kuulasivad vaiki targa lauliku ime lugusid. Ja laulik laulis jälle Siuru linnust, sinisulgi Taara tütredest, kudas see kaua liugenud ja lendanud, kudas ta noori neiuksi näinud ning vana isa juure läinud, neile peigusid paluma.

Kui pidulaulik oma laulu oli lõpetanud, jõivad mehed jälle kulda kannudest mesimärga ning nalja kära ja lusti helin tõuuisis jälle pidu lauast välja pidutseva rõõmsa rahva kõrva.

Nüüd laskis Alevipoeg oma laulu lendama, ning kikki kõrvul jäivad kangelased jälle kuulama. Alevipoeg käskis laulus noorimehi mõdu juua ning kannukseida kõristada, käskis juua, et ei järe piska mõdu kannu põhja. Laulis ja luuletas siis, et kui kannu lauad laiale pillutakse, siis kasvagu neist kaunis metsa, jõgi jooksku juurte alta, kalad kullased jõena, naised ja neitsid lusti lüües laenetella. Laulis siis, kudas Eesti pinnal pidu ajal isa istub kesket tuba, õlle kann käessa, kudas õnnelikus peres ema kulda kääridega siidi lammast niitnud ja õde, hõbe sõrmus sõrmes, sepikut sökkunud. (Järgneb.)

Uued raamatud.

Jakob Liiv'i kirjatööd. 1. anne. Laulud. Trükitud „Postimehe“ trükikojas, Tartus. 250 lk. 8.

Luuletaja on oma lauludele järgmise „kaaskirja“ juure lisanud:

Siin on kõik mu laulud ja salmid;
Neid luua mul oli nii hää...
Kas kihvtitaimed või palmid,
Ma seda ju ise ei tea...

Usume, et laulik oma laulude väärtust hindama hakata ei julge. Ka teistes tema lauludes leidub kahtlusi nende väärtuse kohta. „Palmid“ ei ole ju Jakob Liiv'i laulud, aga algusest lõpuni puhub kõigist lauludest niisugune õrnus, niisugune aateline vaim ja värske puhtus vastu, et „kihvtitaimetega“ võrdlemine just nagu pilkamine kõlab.

Õigemine määrab laulik oma väärtuse laulus „Viimne soov“ (lk. 249):

Mu kalmu pääle kannikesi
Ei maksa panna kasvama;
Need mälestagu inimesi,
Kes ehitud on iluga.
Ka tamm, ja kuusk, ja kõrged kased
On sinna liiga võimukad,
Sest nende all kord kangelased
Töö väsimusest puhkavad.
Waid lihtne rist ja haljas muru
Mu õige kuhu näitajad:
Üks terve eluaeg mind surus,
Ja teine kattis pisarad.

Meie koduvainude halja muruga, millel hommikuse päikese käes kastetilgad kui pärlid säravad, mis alandlikult ennast maad vastu surub, aga meile siiski lapse põlvest eluks ajaks unustamata armsaks jääb — selle halja muruga tahaksime meiegi Jakob Liivi laulusid võrrelda.

„Kui me aga võrdlused kõrvale tahame jätta ja otsekohe küsime, mis on siis Jakob Liivi laulud, missugune on nende sisu, mida pakuvad nad? siis võime ka selle pääle lauliku enese sõnadega vastata. Laulus „Lauliku süda“ (lk. 5) toob luuletaja nõudmised ette, mida õige laulik peab täitma. Kui me nüüd meeles peame, et need nõudmised Jakob Liivi enese lauludes kehastatud on, siis on meil vastus meie küsimiste pääle käeski. See laul on järgmine:

Noor süda, kellele kord laulust osa anti,
 Sa ole puhas, nagu hiilgav kuld,
 Siis võid sa teise hinge tuua elutuld
 Ja rõõmustada rikast, kurba, santi...

Kõik elurõõmud pane oma ande panti,
 Laul nõuab voorusliku hinge sult;
 Su laul on selleta kui kõrbemuld,
 Mis tormi võimul kaugusesse kanti.

Sest iga hääl, mis sinu kandlest tuleb,
 Su hinge ja su vaga südame
 Siis tuttavaks teeb kõige ilmale.

Et igaüks, kes sinu laulu kuuleb,
 Sind võtaks juhiks oma hingele...
 Su südamega kaaluks oma südame.

Kudas niisugune luuletaja iseloom saanud ja kosunud on, missuguste mõjude all edenes selles luuletaja rinnas soe osavõtmine kõige selle vastu, mis rõhutatud ja alla surutud, ära selgitatud aatelse ilmavaate abil, mis vaenlaselegi lepituseks kätt pakub, sest et see vaenlane ka ainult eksiv inimene on?

Sellele vastuseks ilmugu järgmine laul:

Minu luule hällipaik (lk. 6--7.)

1.

Mu mängu-muruks oli Peipsi kallas,
 Kus vesi sinas ala silma ees,
 Mis vahest paistis peegli-vaikuses,
 Ja vahest mässul hirmu hinge valas.
 Ma armastasin rahu vete vallas,
 Sest taeva kaju nägin vaikselt vees;
 Ka karjaloomad paistsivad säääl sees,
 Ja karjapoiss — ma ise — viisud jalas.

Säääl nägin vahest pilveis vikerkaari,
 Mis säras, läikis iluvärvidest,
 Ja maalis uhkeid pilta järvepinda,
 Mis kujutasivad säääl metsi, saari
 Ja linnasid, kui üles tõusma veest...
 Neid nähes täitis imestus mu rinda.

2.

Veepinnal paistis mõni üksik puri, —
 Kui lendaks õhus valge laglelind,
 Mis tuules paisunud, kui piiga rind,
 Kel tundmata kõik kavalus ja kuri.

Et mõni sõudja lainetesse suri,
 Ja lõhkes mõni paat, mil kallis hind...
 See ütlemata kurvaks tegi mind,
 Et vaikselt Peipsil vahest sassis turi.

Nii kasvatasivad mu südamesse
 Siis luule-aimu vaikus, tormikohin,
 Ja vetesina, tähed, taevavõlv.

Neid tundmuseid nüüd liidan lauludesse,
 Kui lubab isamaa, et laulda tohin,
 Mis hinge peitis lahke lapsepõlv.

Päris klassiline on laul „Kas tunned meest?“ (lk. 21.) Nagu marmori sisse raiutud on siin „Üks vana Eesti talutaat.“ Kuju on just kui elav, ega unu nii kergeste, kuna ta liig tõetruu on, olgu küll et see „talutaat“ ise meie võitluse aja nõudmiste raami sisse kudagi mahtuda ei taha: ta ei ole kodanik, ega proletaarlane, ilmakodanik ega sotsial-demokraatlane, ta on täis inimene.

Üli huvitav on, kudas peegeldavad viimase aja elutormid ja möllud endid Liiv' lauludes. Nad ei ole Liiv'ist mitte jäljeta mööda läinud, aga laulik vaatab nende pääle kõrgemast seisukohast, kui meie, kes ise kõik need tormid olemes pidanud läbi elama. Tema vaade on umbes see, mis mõnikümmend aastat hiljem üleüldiselt maksvaks saab, kus praeguse aja sündmuste kui lootusrikka külvi pääle tuleviku jaoks vaadetakse, ilma et vihm ja külm, mis meile töö juures tuska teeb, enam õiget arvustamist eksitaks. Need laulud leiduvad lehekülgedel 45—52, kust me neid lugeda soovitame.

Jakob Liiv ei ole suur vaim. Uusi teesid ei ava tema maailmale, ega oma sugurahvalegi. Ta ei näita uut rada, aga kes eluvõitlusest väsinud silmapilgu puhata ja uut jõudu võitlemiseks koguda tahab, see puhaku Jakob Liiv'i laulude juures, ta leiab siit uut jõudu ja karastust, nagu põual närtsinud taim hommikuse kaste käest, edasivõitlemiseks oma sugurahwa hääks, tema vaimu silma selgitamiseks, tema elumurede ja kitsikuste kergitamiseks.

Luuletaja on oma laulud kogu jaoks hästi valinud. Arvatavasti on temalgi omad „kehvakesed“. Ta ei ole neid aga raamatu lehekülgede arvu suurendamiseks mitte sisse võtnud. Nõnda ei leidu kogust õieti mitte ühtki laulu, mis oma kehvusega lugeja ära pahandaks: nad on kõik nii hääd, kui Jakob Liiv'i luulelend seda lubas. Igatahes aga on Jakob Liiv'il kindel ase Eesti kirjanduse ajaloos, kui ta küll esimest juhtivat osa siin ei etenda.

Marie Heiberg, Mure-lapse laulud. „Noor-Eesti“ väljaanne 1906. 71 lk. 80. Hind 40 kop.

Eelolev laulude kogu nõuab õige pehmet arvustamist. Laulik näikse algaja olevat, kogus on vahest tema esimesed kirjanduslised katsed, puhas sissetulek läheb raamatukirjutajale edasiõppimiseks, juba selle pärast tuleb raamatut tungivalt soovitada, päälegi et raamatukirjutajal ilma kahtlemata luuleandi on. Toome mõned näitused, mis väljaütlemise poolest laitusetu ja mis ühtlasi raamatukirjutaja luule iseloomu meie arvates kõige paremine välja paista lasevad.

Elu rööm.

Ma tahaksin mängida mägede pääl,
mis kaugusest sinavad silma,
ja hüpata männiku latvadel säääl
ja vaadata ilusat ilma.

Ma tahaksin tantsida tuuledega
mu ärkaval kodumaa pinnal,
ja õitsevat kevadet kaisutada
me orgude mägede rinnal.

Ma tahaksin laulda, et raueks mu häääl,
me põliste metsade vilus,
kuuvalgetel, vaikesetel öösetel säääl
mu kodumaa kevade ilus. (lk. 11.)

Käisin üksi tähte valgel.

Käisin üksi tähte valgel
mööda pikka teed,
ümber uinus värske lumi,
kaugel sõitsid reed.

Leinal nutfis minu süda...
Tühi põllu nõlv...
üle selle läks mu rada,
pikk kui elupõlv.

Vaatasin ma kaugemale —
ei sääli sihti näe...
mure musta hobusega
sõitis üle mäe. (lk. 33.)

Seesama mõte ja niisama ilusasti välja öeldud ilmub ka laulus „Lõputa teel“ (lk. 35.) Sarnasid laulusid võib ainult inimene kirjutada, keda „ema viind hällis heinamaale, pannud käo kiigutama, suve linnu liigutama...“ Aga... kahjuks on meil mõndagi laivat sellele, mis üteldud, juure lisada.

Sääli on kõige päält mõttemõlgutused sidumata kõnes, mis ei tea milleks luuletuste vahele on mahutatud ja suure hulga ruumi täidavad. Sarnasid „phrasede“ harjutusi võib tunnis tosinaid valmis septseda, mis jaoks neid aga trükki anda? Teised teevad ees, sakslased, prantslased? Loorberisid nemadki selle eest enestele iga tahes ei teeni.

Suurem hulk laulusid on väljaütlemise poolset nõrgad. Nad ei ole küll paljad suleharjutused, vaid tõsised luuletused, kuid oma tundmisi peab mõistma ka arusaadavas keeles avaldada. Mõni näitus: „Mu südames on elu... kui hõiskav vaevale“ (lk. 6.) Ei ole arusaadav. — „Esimese ema armu jõin ma ööde murena“ (lk. 7.) Kas see lause tuleb mõista: „Kui ma ööde mure olin, siis jõin ma esimese ema armu?“ ja mis mõte on siis sellel lausel. — „Kalli isa kangeks kaitseks oli mulle taeva tuul“ (lk. 7.) (Kas tahab laulik ütelda, et temal taeva tuul kallist isa kangeks kaitsis, või et tuul isa kaitse asemel oli?) — „Ta tuli vaikselt, heledalt, kui päike ja oli südame ta kevade“ (lk. 17.) Ei ole arusaadav, miks laulik kevadet südametaks nimetab. — „Sest naerates (peab olema: naerates) kadus rõõmus palge kord ära suve taeva sinasse, ta kuju varjas põua-pilv nii valge, kui (?kas: siis kui või nagu?) udu kerkis üle silmade“ (lk. 17.) — „laene suudleb uduringiga“ (lk. 22) on Wene ütlemise viis, eestlane ütleb uduringi. — „kuid öö on end'selt vaikne, pime, kuu hõbe-selge uinub teel...“ (lk. 23.) Kumb on siis öö, kas pime või hõbe-selge? Ometi mitte mõlemad ühekorruga? Või ei ole kuud ülepää taevas, siis on aga tema nimetamine „hõbeselgeks“ tülitav. Sarnasid tähendusi võiks veel väga palju teha, aga saagu nendestki.

W. Bölsche. Inimese põlvnemine (Die Abstammung des Menschen). „Noor-Eesti“ väljaanne 1906. K. Sõõti trükk, Tartus. 93+1 lk. 8. Hind 35 kop.

Bölsche on kaunis tuttav Saksa kirjanik, kes keeleteadust ja kunstide ajalugu ülikoolis on õppinud ja siis mitmed kirjandusajaloolised kirjatööd ja keskmise väärtusega romaanid on kirjutanud, kuna ta lõpuks uuemaid looduseeadlisi, nimelt Darvini ja iseäranis Haeckeli uurimisi kerges, lihttrahvale hästi arusaadavas keeles kirjutatud jutustustes, mis mõnda pidi romaanisid meele tuletavad, üleüldsusele tutvustama (populariseerima) hakkas. Kui ilukirjanduslike toode päälle looduse teaduste vallast tuleb ka tema „inimese

põlvenemise" pääle vaadata, mis pärast oma illumist Saksamaal kaunis suurt tähelepanemist, aga ka käremaid vastuaidlusi sünnitas. Kes uuemate loodusteadliste uurimiste pääjoontega paari vaba tunni jooksul ilma suurema vaevata tahab tuttavaks saada, see võib „Inimese põlvenemise“ läbi lugeda, ei tohi aga suuremat hulka sellest, mis Bölsche kui kindlaid tõeasju kujutab, mitte teadusliselt tõeks tehtud asjadeks pidada. Teadus rühib küll Bölschest kirjeldatud teed mööda, inimese esivanemaid otsides, aga ta ei ole neid veel leidnud. See, mida Bölsche tõeasjadeks nimetab, on teaduse silmis enamast jaost veel paljad teaduslised arvamised (hüpoteesed). „Biogenetiiline põhjuseadus“ (v. Inimese põlvenemine lk. 34), mille pääle Bölsche (õigemine Haeckel) oma järeldamised põhjendab, on ju ise teaduse poolt läbistikkude vastu võetud, kuid järeldamised temast ei pruugi sugugi just need olla, mis Bölsche (Haeckeli järele) teeb, vaid esivanemate rida võib teisugune olla, kui Bölsche seda kirjeldab. Igatahes loeb aga praegune looduse teadus kindlaks, et inimene alamast loomast on edenend ja vaielda selle vastu oleks niisama rumal, kui tõendada, et päikene ümber maa-kerä käib.

Kudas sünnib see tõeasi aga sellega kokku, mis eestlane tänini (usuõpetuse tundides) inimesesoo mineviku kohta on kuulnud? Kas ei kipu loodusteadus sellega kõiki kõrgemaid püüdmiisi inimese soo ajaloo ja iga üksiku inimese elus ära hävitama. Kui inimene loomast on edenend, kas ei ole siis nendel õigus, kes viimasel ajal ka Eestis suure suuga kuulutama tulevad, kõik edu ja haridus, kõik ideälid ja kõrgemale püüdmine olevat paljas puru ja „paksumaoliste kodanlaste eralõbu“, tõsisel ja ausal „proletaarlasel“ ei tohtivat midagi muud püüdmiisi olla, kui „auravat kanasuppi või seakintsu lauale“ saada. Kuid sarnased veidrad nõudmiised ei ole loodusteaduse süü, vaid „ajatõbi“, nagu katk või kolera, mis möllab ja jälle kaob: piibli järege on inimese keha veel halvemast materialist — mullast saanud ja see teadmine ei ole kahe tuhande aasta jooksul veel ühtki ideali ära hävitanud. — On katsutud inimese „vaimu“ ära salata. Kui see korda läheks, siis oleks lugu haridusele ja edule täbaram, siis ei jääks inimesel tõeste midagi muud sihti elus üle, kui oma kehalisi tarvitusi täita. Kuid vaimu salgamisega ei ole tänini juukse karva väärt edasi saadud; kõguni ümberpöördud arvamine kipub loodusteaduseski maad võtma, nimelt, et igavesti edenev vaim õieti ainult olemas ja looduse kehad selle vaimu avaldused on. Selle kohta on ülihuvitav nimelt kuulsa Leipzigi keemia prohveessori Ostvaldi viimasid töõsids võrrelda, milles ta nimelt elektrijõuu uurimistest kõige suuremaid järeldusi materia ja vaimu tundmises tulevikult julgeb lootä. Aga isegi Haeckel ja tema järel Bölsche on sünnitud tunnistama, et vaimu elu mitte otsekohe keha külge kõidetud ei ole, vaid nõnda nimetatud „protoplasma“ omandus, kas igavene, või teatud ajal külge tekkinud on. (v. „Inimese põlvenemine lk. 81—87, iseäranis lk. 85). Igatahes on vaimuelu teadusele tänini seitsme pitseriga raamatuks jäänud, kõige igapäsemategi vaimuelu avalduste sisemise tuuma kohta ei mõista teadus mitte midagi ütelda, ainult selle kohta, kudas see vaimuelu sisemine tuum ennast avaldab, on esimesi arglikkusi seletamise katseids tehtud, pääasjalikult kuulsa Leipzigi prohveessori Wundt'i poolt. Meil ei ole siis sugugi karta, vähemalt ligematel aastatuhandetel, et teadus inimeselt tema vaimuelu ja sellega kõik tema kõrgemad püüded, ja teaduse enesegi ära riisuks ja inimese loomaga ühe pulga pääle „heina söõma“ seaks. Kas meie keha mullast on saanud või mõnest alamast loomast, on üsna üks puhäs: muld oli tema piibli ainuvalitsuse ajal, mullaks jääb ta ka nüüd, kus teadus meiegi juures piibli kõrvale kipub astuma.

Algharjutused Eestikeele õigestkirjutuse ja kirja-seadmise õppimiseks. E. Peterson. Hind 15 kop.

Nii on ühe uuema pisikese raamatukese nimi, mida ajalehes „Sõnumed“ (Jaanuari lisa 1907) küldeti: „mille väärtus kaua saab kestma“; „Iga kooliõpetaja peaks ennast selle raamatuga tutvustama“. Seda nõuu olen ma täitnud, aga kahjuks! teistsugusele otsusele jõudnud.

Nagu näha, on see raamat koolide jaoks määratud, ent kuskil pole õeldud, missuguste koolide ehk klasside tarvis teda mõeldud on. Paragrahvide arvu (47) järele võiks see raamat vallakoolidele olla, aga ülesannete (127) järele ministeeriumi koolidele. Wiimseid koolisid on aga nii vähe, et nende jaoks iseäralist raamatut teha mitte ei maksaks, sest et kulusid tasa ei saa.

Nende ridade kirjutaja on 25 aastat valla- ja kihelkonna-koolis Eesti keele õigestkirjutuse harjutusi teinud ning on otsusele jõudnud, et seks ühte iseäralist laste kätte antavat raamatut sugugi vaja ei ole; ainult koolmeistril peab üks pädagoogikaline, oma kooli ja klassi laste jõuu- ja ajapitkuse kohane kindel järg ehk käsiraamat olema. Seega loen ma kõnesolevat raamatukest, ja ka Kampmanni lug. r. lõpule paigutatud harjutusi ilma-aegseteks trükitöödeks, ning lastele asjata kulutegemiseks. Kui neid kahte võrdled, siis leidub, et Kampmanni oma hoopis parem on: harjutused ja nende käsitamine on mitmekesine, enam kooliteaduse ja keeleteaduse kohalisemad, kuna Petersoni omas muud ei ole kui üks alatine igav ärakirjutamine. Et Peterson mitte paremat pole jõudnud luua, siis oleks ta pidanud oma raamatukese väljaandmata jätma.

Kampmanni lug. raamatule oleks see ka kasulikum olnud, kui sealt kirjalikkude tööde harjutused küljest maha oleks jäetud, vähemalt iseraamatuks lahku võetud, mille läbi lug. raamat odavam oleks tulnud. Kampmann tahab oma harjutusi lugemise tundide lõpul teha, aga alguskoolides on lugemisetunnil nii palju tööd, et kirjalikkude harjutuste jaoks iial aega üle ei jää. Kui aga osavamate laste korral aega jääks, siis peaks ette võetav kirjalik harjutus praegu käsil olnud lugemise tüki sisust võetama, mitte harjutuste järje järele juhtuv muu harjutus. Seega pole noid harjutusi mitte võimalik lugemise tunni kõrval tarvitada, vaid neid peab koolmeister ise sellekohaselt luua oskama. Jääb üle Kampmanni ja Petersoni harjutusi üksnes õigestkirjutuse tunnil tarvitada; kuid selleks puudub praeguste olude juures aeg.

Wallakooli alamas klassis on emakeele jaoks kõigest 6 tundi nädalas, ülematele klassidele 5 tundi määratud. Sellest ajast tuleb lugemise pääle ülemates klassides 2 tundi, alamas klassis 4 tundi võtta; seega jääb kirjalikkude harjutuste jaoks alamas klassis 2 tundi, ülemates klassides 3 tundi, mille wiimse küljest üks tund kirjaseadmise pääle läheb. Nii jääb igas klassis õigestkirjutuse jaoks kõigest 2 tundi. Koolitalv kestab praegu 22 nädalat, kust aga kahe nädala tunnid mitmesuguste takistuste pääle weel ära kaovad. Nii saab ühel kooliaastal kõigest 40 õigestkirjutuse tundi, mille aja sees dikteerimine ja selle läbivaatamine ära tehtud peab saama. Esimese talve lastega neid Petersoni harjutusi mitte võtta ei või, sest nad ei ole nende kohased; neid tuleb teise talve lastega (keskmise klassiga) pääle hakata. Praeguste olude juures (üks ehk kaks koolm. = kolm klassi) tulevad kahe järgmise talve lapsed (klassid) ühte tõmmata. Nii jääb nende harjutuste jaoks 40 tundi, seega võib harjutusi üksnes 40 olla, aga Petersonil on neid 127, Kampmannil 125 (42 reegelt ehk §), mida arvu ka siis läbi võtta ei saa, kui ka kummagi talve lapsi ise jakku õpetada katsutaks, mida ma oma katsete järele sugugi soovitavaks ei või pidada. Mõlemad

harjutuste loojad on küll koolipõllul töötajad, aga nad ei näi meie valla-koolide olu mitte lähemalt tundvat, vaid on oma harjutusi kihelkonna- ja ministeriumikoolide aja järele loonud, kuid harjutuste sisu ja käsitlemine pole mitte nende koolide, iseäranis mitte kihelkonnakoolide kohane. Paljud harjutused on isegi vallakoolide kohta aina ajaraiskamine ega anna laste vaimule ei mingit vaimlist tegevust ega toitu, mis nähtavale tuleb, kui harju-tusi järjest läbi võtame.

Kaks esimest paragrahvi oma kuue ülesandega on täitsa ilma-aegsed ajaraiskamised. Aabitsa tähestik ei anna õigekskirjutuseks mitte mingi-sugust tarkust. Tähestik saab muidugi lugemise ja ilukirjutuse õppimisel kokkuvõtmiseks ja kordamiseks aabitsa järjes läbi võetud, sellepärast on asjata temaga õigestkirjutusena veel kolmat korda aega viita. Sedasama võib ka § 2. ütelda, millest üks harjutus § 1. sisse teiseks ülesandeks on tehtud. Kirjamärkisid sarnasel viisil alamas klassis kohe tähestiku õppimise järele ette tuua on enneaegne, on arusaamata ja tuluta õpetus, aga ülemates klassides ka asjata, sest seal neid juba tuntakse. Kirjamärkide, niisama palju muude pisikeste koolitarkuste õppimiseks on asjata iseäralisi para-grahvisid, tundisid ehk harjutusi teha, oleks aja raiskamine — laste tüüta-mine. Sarnasteks asjata, sisuta harjutusteks pean ma §§ 8, 9, 11, 23, 29, 32, 33, 34, 36, 37 ja 40—48. Neid õpitakse kogu koolitöö juures iseenesest ajutiselt see ja teinekord, selle ehk teise õpetuse aegu. Kirjamärkide õiget tarvitamist kirjas ei anna aga sarnased Petersoni harjutused mitte, vaid sellele jõutakse pitka aja harjutuste järele, lauseõpetuse läbivõtmise ja kirja-seadmise harjutuste varal. Petersoni kombel töötades ei jõueta ei ühegi õpetusega õigeaks ajaks äärde välja.

Päalegi teeb Peterson esimese paragrahvi teises ülesandes ühe hulluse ära: ta tahab vale kujude ettetoomisega õiget õpetada; et suurte tähtede pruukimist näidata, toob ta pärisnimed veikeste algustähtedega ette. Võib olla, et mõne muu õpetuse juures sarnased mitte õiged kujud õigete tundmasaamiseks tulusad on, aga õigestkirjutuse juures on see otse kahjulik. Sellepärast on kooliteadus sarnast jesuiitide abinõuu juba ammuugi absurdu-sesse heitnud. Miks? Sarnaste näituste tagajärg on, et lapsed asjas ainult segaseks tehtud saavad, sest valekuju jääb niisama lapse silmi ja vaimu kinni kui õige, ning mõne aja pärast on laps kahtlane, ei tea, kumba kirjutada. Niisugust õpetamise viisi tarvitab Peterson veel mitu korda, nii harjutustes nr. 48, 51, 52, 55, 87, 108.

Ning mis loogikalik vahe, õigestkirjutuse tarkus ehk eelharjutus leidub § 1. esimese ja kolmanda, § 2. viienda ja kuuenda ülesande vahel? Mis neist ülesannetest õppida võiks: suurt algustähte ja kirjamärkide pruukimist ei peaks eelharjutusteks võtma, vaid pärastpoole, kui laps juba teatavale kirjutamise osavuse astmele on jõudnud; tähestiku lõpetamise järele võitleb laps alles tähtede kuju tegemise ja meelespidamisega. Suurte philoloogiliste tarkuste seedimine läheb talle nüüd veel üle jõuu.

(Järg tuleb.)

Mõnesugust.

Keeleteadlaste tähelepanemist juhin paari Eesti keele grammatika nime pääle. Dr. Hermann'i järele on kõik teised grammatikalased hakanud neid sõnu, mida võõrakeelselt präpositionideks nimetatakse, ees- ja taga-sõnadeks nimetama. See nimetus on väga vilets, ei näita sugugi kohaliselt neid sõnu ära, nii et grammatika õppija neid enesele ette oletada saaks. Nende sõnadele tuleks uus parem nimi luua. Mina omalt poolt panen ette kaks nimetust: muute-määrasõnad, ehk olusõnad,¹⁾ sest need sõnad nõuavad eneste kaasas käivatele nimisõnadele alati ühe kindla teatava muute, sisuliselt tähendavad nad aga kahe asja olu teine teise vastu, näituseks: raamat on laua *püäl*. Sõna *püäl* näitab olu ehk sisu, kuidas *laud* ja *raamat* teine teise vastu on.

Teine grammatika sõna on attribut, mida koguni mitme nimega nimetatakse, aga ükski neist ei ole kohalik. Hermann nimetab seda määratus, teised lisandus, mille viimse nimega Hermann appositiot nimetab, kuna teised neid viimsid hüüdsõnadeks nimetavad. Nii on segadus suur, aga selgus puudub ühe kui teise nimetuse puhul. See on väga kahju, et kõige parem Eesti sõnade looja A. Grenzstein Eesti kirjanduse väljalt ära taganes! Parem oleks olnud kodus ülemise pulga pääl seista, kui võõrsil alumise pulga pääl asuda. Dr. Hurt on surnud, Hermann politika väljale asunud, — nii pole meil eestlastel mitte ühtegi enam, kes Eesti keele rakendamise eest hoolt kannaks. Uus asutatav kirjameeste selts näib ka visa elule tärkama — ning karta on, et praegune lõhe Eesti haritlaste seas politika pooldest ka sinna üle kannetakse, seega teaduslise töö tegemine jällegi võimatuks saab.

K. Ruut.

„Eesti Kirjanduses“ läinud 1906. aastal ilmunud kirjalapalasse „Murdesõnad kirjakeelde“ on mitmed lugemist eksitavad trükivead sisse hiilunud. Olgu siin iseäranis järgmiste pääle näidata.

	On trükitud.	Peab olema.
275 lhk. 1 rida alt:	485	4 & 5
280 „ 13 „ „	psotäs	psotäsč
280 „ 13 „ „	psotä'räs	psotä'räsč
280 „ 12 „ „	psotsno'k	psotan'o'k
303 „ 14 ja 15 rida ülevalt:	—	—
306 ja 307 lhk.	virve	wirwe
311 lhk. 7 rida ülevalt.	противка	прошивка
312 „ 8 „ „	Serem.	Tscherem.
324 „ 5 „ „	tsõdse	tsõdse
327 „ 25 „ alt	lõbus	lõbus

5-II-07.

J. Tammemägi.

1) Kahtlemata on „ees- ja taga-sõnad“ hoopis võimatu nimetus, mille asemele iga tahes kohalisemat nime peaks leitama. Kirjakirjutaja poolt soovitatud „muute-määrasõnad“ oleks präpositioniliste adverbide jaoks kohasem. „Olusõnad“ ei tähenda kudagi moodi „prä- ja post-positionide“ iseloomu ära. Meie soovitame nimetust „vastolu-sõnad.“

E. K. Toimetus.

Johann Kunder

(sünd. 14. detsembril 1852, surnud 12. aprillil 1888).

(Järg.)

Mehed aga maitsevad mõdu-märja ning Kalev seltsis sõbradega tõstis pidu heli ja nalja kära kamberist.

Sulevi poeg laulis humalast ja õllest, ning ei käskinud neiukest humala märjukest maitseada, sest see võtta meeled meeste peastagi ja poole aru poiste peast. Laulis siis hirmutuseks neljast neitsist, keda kosilane näinud mõdu väest väsitatud, taadi kambris magama.

Kangelased keeritasivad aga kannusi ning Kalevipoeg ise lustilaulu laskemaie. Käskis mehi mõdu maitsta ja õlle kannula hõisata; käskis kannukseid kõrista, vahtu pildu põrandalle, siis saada õnne õitsema.

Laulis siis küla neiukestest, kudruskaelseist kullakestest, kudas nad läinud laenettesse laulama, pannud ehted ääre peale. Sealt tulnud haugi alta vetta ja viinud paatrid vete voode; pääsulind viinud lindid liivikulta, helmed ja keed kivilt ja sörmuksed liiva sömeralta. Seal hakkanud neid nuttemaie, haledaste abi paluma. Tulnud kena kandli poissi ning hakkanud kannelt kõlistama ja kandli keeli käristama. Vesi kohkunud kuulates ning pilved jäenud pikile vaatama. Haug aga toonud paatrid vete põhjast ning pääsulind ehted neiuks tagasi. Kannelpoissi neidu omale paluma, neiu aga vasta vaidlema: „Ei või tulla, vennikene, meil on kodus kosijad! Aituma abi eest. tänu hea teu eest!“

Jälle joodi mõnusat joomaega, hõisati õnne ajala; kannusida kõristati ning vahtu põrandalle maha pillati

Rõõmus pidu lõppis otsa, sest käsukandjad kihutasivad linna väravatest sisse, ning kuulutasivad, kudas sõa kord jälle

käes olla. Randa tulnud parve kaupa raudamehi, mis kui põrgu pojad meie mulda muljuma tõtata. Vanad raugad väriseda, naised nutta, piigad seista pisarpillil.

„Kus teie noored mehed siis on? Eks teil pole kangeid kasvamas, kes võiksid vanadelle varjajaks olla?“ küsis kuningas käskjala käest.

„Mure kurnab ju meie mehi“, vastas sõnume tooja, „ei mõista meie noored mehed mõegaga rauuda murda, ega kirvega terast killutada“.

Sõnume toojad pandi pidu lauda sööma ja magusat mõdu jooma, pärast viiti nad padjule puhkama.

Kalevipoeg ei saanud aga une magu öösel maitsta. Nagu aimamine käis tall tulev kurbdus südame ning sundis teda välja vainule tuska tuulutama minema. Kõndis isa haua poole; istus puhukeseks haua ääre peale. Aga haul ei kuulnud ega näinud ta midagi, mis talle oleks tulevase päeva kohta õpetust annud. Tuule hoog puhus nagu ohtes hauast mööda; kaste näis rohu pinnal nagu leina silma vesi seisma, ning nagu silma vett niisutasivad ka pilvedgi maha. Vaimukujudena kerkisivad puude ja kaljude varjud nagu ülesse poole; nagu kaebamist oli tuule õhus ja mere laenetel kuulda. Kurvalt tõuuis Kalevipoeg isa hault ülesse ning kurvalt kõndis ta koduje.

15. Suur sõda Wõhandul. Pärast öösist muretsemist ja meeletuska saatis Kalevipoeg ratsul saadikud kõigele poole, sõa käsku viima, käskis mehi vaenu vastu valmistada, piikisi pinnida ning tapereid teritada.

Enne aga kui kuningas Lindanisast ise minema hakkas, pidas ta Alevi ja Suleviga oma kalli varanduse üle nõuu.

„Ega kulla kambrid ega hõbe kirstud vara vargate ja vaenu röövlite eest ei jõua varjata“, ütles Kalevipoeg, „Viigem sellepärast varandus varjunurka, kust teda röövel riisuma, ega varas võtma ei saa. Hakkab kord jälle õnne päikene Viru piiril paistma, siis toome varandus varjusta ja kullakoormad künka alta“. Siis läksivad nad kolmekesi sala hauuda samblla alla kaevama, kuhu kuld ja hõbe pidi varjule heidetama. Kesk öö ajal mateti määratu varandus maha ning Kalevipoeg pajatas vara kalmul:

„Seie muru põuue, mulla alla, sügavasse savi põuue kukutan kulda kübara, võitlemise võidu vara, hõbedast eide ehted, kaela rahad, kanna rahad, rõngas taaldrid, rubla tükid ja peenikese puduraha, isaisade päranduse ja kaugelt korjatud kopikad. — Seie peale valatagu kolme musta looma verda,

musta kassi ja musta silmita muti verda. Kui paistavad Jaani tuled tähtena, siis paista nenda ka naudike! Tuleb mõni mees kolme musta looma verd su peale valama, siis kerki katel kõrgemale, mehe kõne kuulma. Aga ükski üleannetu ärgu su unda tülitagu; paljalt puhta ema lapsed võivad sind õnne korral pärida“.

Siis rääkis Kalevipoeg sala sõnu liiva sõmõrassa, keda keegi muu ei märka mõtelda, kui see õnnelaps üksi, kellel palgaks pandud ükskord kallist varandust leida. Aga see õnnelik on alles sündimata, kes Kalevi kulda ja hõbedat peidurkast saaks pärima.

Kui aga Koit taeva sõrva kerkis, talitas Kalevipoeg hobuse tallist ning ajas kannupoisi kulda kilpi oma kannule kandma. Ise aga pani ta sõa sarve suhu ning puhus, et mägi märkas ja mets ärkas, et tuule hoog jäi tukkuma ning mere kohin mõtlema, — nad kostsivad kohkudes vasta ning kandsivad käsu heale kaugemale. Seda sõa sarve healt kuuldi Viru rannani, Järva ja Harju rajani, kuuldi kaugemale Pärnu poole ning kuuldi kunni Tartu tammikuni.

Seda hüüde healt kuuldes, hakkas Virumaa sõa vastu valmistama. Veli vihtles ahju peala, oma vaalis valget särki, isa ehitas hobusta, onu seedis sadulat, teised ihusivad mõega tera, õde aga nuttis õue peala. Ikka hüüdis sõa sarv ning tõttes tulivad sõa mehed, vere teeda veerema ning kõheldajaid kiirustama. Õde armas nüüd venda õpetamas, naine vaene nurgas nuttemas. Valjust hüüdis sõa sarve kutse ning Kalevite kange poeg tõttas kiirest Taara hiie poole. Teel aga helkis ikka sarve heal, et mehed mõistaksivad õiget teeda otsida. Taara tammikust laulis tark lind Kaleville vastu ning käskis sõa riistu ilusaste ihuda, enne kui ta tugevaid läheks tapma.

Emajõe kaldale kogusivad end sõa karjad kokku. Sinna tuli Sulevipoeg oma suure seltsiga ja Olevipoeg omadega, sinna tulivad kokku kangemaid, viissada Virusta, kuussada Kuresaarest, seitsesada Soomesta.

Viis päeva kestis kokku kogumine. Enne kui viimsed viibijad väe salka jõuudsid, tahtis päike juba viiendale veerule minna. Nüüd laskis Kalevipoeg sõa väge veel puhata ning käskis tappereid teritada ja oa otsasi ihuda. Juba teisel päeval tungis mustakuube Viru vägi rauuda riides rüütlite kallale, keda laevad kaugelt seie kannud.

Kalevipoeg puistas rauudalaste päid kui marjukesi murule, aga rasked rüütlite hoobid suigutasivad sadanded sõa surma. Kalevipoja hobu rauges ka nende mõega raksude all ning terav

taper tungis Sulevile sügavasse puusa paika, lõikas liha luuni läbi. Maha langes mõnus mees, vaenu väljale valu kätte vaakuma. Seal tuli osav sõnatark valu vaigistama ja verd kinni panema. Ta luges sala sõnu ja võimu mõnu, sidus haava osavaste ning pani peale üheksat jagu hüva rohtusi, mis ta ise kuude valgel korjanud ja keetnud.

Kalevipoeg aga pillas mehe päid murule, et veri vihmana voolas. Siin oli sadantella surnu päid ning liikme tükka tuhandella; surnu kaared katsivad vaenu välja nagu hein niidumaad. Õhtu pimedus lõpetas taperite tantsu ning järvekese kaldal maeti kolletanud meeste kehad maha. Raudamehed kiirest koduje.

Paari päevase puhkamise järele asusivad mehed jälle vaenlase kallale. Kuningas kilbi kandajaga otsa ees, ning sõa vägi tee tähendaja kannul. Jõuudsid Püha jõe kallastelle, Vöhanduse püha vee voodele. Kalevipoeg palkisid kandma ning osav meister Olevipoeg silda seadima, parve viisil paigale panema. Siit nüüd sõuudis sõa vägi üle ning kippus teisele kaldale vaenlase kallale, kes oli Pihkva poole paika võtnud. Mõeka müllas jälle kui mõrtsukas ning taper tantsis kui see tauti. Sõda kestis seitse päeva pidamata, sõuudis kord seie, kord sinna kohta, ikka väge vähendelles. Siin leidis ka sõa müllus tugevam teiste pealik Sulev sõa surma. Kalev viis mehed uueste vaenlase vastu, Taterlastega taplema ja Poolakaid väljalt pillutama. Veri värvis põesad punaseks, ning kastis kanarpikku kastena. Taperite tantsi närtsisivad murrus mehi nurme peale ning lugemata lagedalle. Viimaks käskis Kalevipoeg sõda kinnitada, seni kui ta surnuid sõpru murule saaks maha matma. — Sulevi mälestuseks kasvatati kõrge kungas, kuhu tema põlenud tuha põrm kaljude vahele paigale pandi.

Teisel päeval langes tapeluses Taterlaste vastu palju Viru poegi vaenu väljale, ning kes veel järele jäivad, kihutasivad põgenedes pakku. Kalevipoeg aga oma kangelastega, Olevi ja Aleviga, seisivad kui sambad sõassa, kui tammed maru müllussa, kunni õhtu päikese paistega sõa kärin ära kadus ning verine töö vaikis. Vaenlane oli väe väsitanud, ise aga kangelaste mõega eest põgenema pannud. Võit sai küll Viru meeste kätte, aga Viru verd oli ta üle liiga selle eest pärinud.

Õhtu ehal läksivad kangelased kolmekesi üle lagendiku vee järvekest vaatama, kust nad jooma janu võiksid kustutada. Leidsivad ka orus veikese järvekese kõrgete kaljuliste kallastega. Mehed janu kustutama ning keelt karastama.

Alevipoeg katsus kõrgelt kaldalt kõverkaelaga järve vett kätte saada, aga väsinud jalg vääratas ning raske keha langes alla laenettesse. Teised tõttasivad kiireste kaldalt appi, aga surma suust ei jõudnud nad sõpra ometi enam peasta. Tõivad kangenud keha kaldale, kuhu nad talle kõrge künka puhke paigaks kokku kandsivad.

Õnnetuma kangelase rauuda kübar ja kolme teraga sõa mõek aga jäävad järve põhja, kust neid täna päevani veel heledal päikese paistel õnnelase silm läikima näeb. Seal on Alevipoja mälestuse märk, kes Viru pinda vaenlase vastu kindlaste kaitsenud“.

Eesti Kirjameeste Seltsi koosolekul 5. jaanuaril 1885. a. peetud kõnest „Ajavaim ja tõde“ on ainult lühike sisu teada (Walgus nr. 3). Säälsel seisab kõne sisu üle järgmist lugeda: „Ajavaim saab sünnitatud tähtjate teaduse ja hariduse meestest ja nende tõe poole püüab siis kõik mõtleja ilm, nagu näituseks usuparandamise ajal oli, mis kõigis kohtades ja maades uut elu ja uusi töökiiresid sünnitas ja riigid ja rahvad liikuma pani. Ajavaimul on suur vägi. Tõsine ajavaim nõuab hariduse edenemist ja õiget tõtt, sellepärast ei või ajavaim mitte ajatõbedega võrreldud saada. Aja tõbed on ühe ehk teise enese sünnitus, enese vaim. Lõpeks tähendas kõneleja, et üks hää ajavaim ka meie Kirjameeste Seltsi ja Eesti haridust on ära tanud ja kosutanud. Aga vaim olgu ka meie keskes tõde.“

1886. a. 3. jaanuaril pidas Kunder Eesti Kirjameeste Seltsis kõne, mis sellesama aasta „Meelejahutaja“ 2 numbris päälkirja all „**Laul: Laksi Tõnis**“ ilmus. Kõne aineks on tuttav Veizenbergi laul „Laksi Tõnis“, mis „täiesti eeskujulik“ olevat ja oma „luuletaja nime unustamataks“ tegevat. „Selles Laksi Tõnissa laulus on Eesti rahva elust just kui pintsliiga pildike ülesse maalitud“. „Kui sellel laulul ka keele poolest mõned kangused sees on, siis kaovad nad kõik tema luulelise väärtuse ees kui õõ varjud päikese eest. Mina soovin, et sellel laulul igas paremas Eesti laulude kogus ja kooli lugemise raamatus oma ase oleks. — Lõpeks piame veel ütleva, et see Tõnis Laks mitte üks leitud kuju ei ole, vaid tema on tõesti elanud ja kannatanud. See võeras mees, kes Laksi talusse läks, oli Holstre mõisa karjamees Mats Hansson, nagu mulle teada antud. Piaks see ilus laul kõigii pool tuttavaks saama, kus meie vennad mõtlemata kodumaa elu raskusi suuremate kauge-maa koormatega, sagedaste surmaga vahetavad.“

Pikem ja tähtsam töö on teine sellisamal aastal 17. juunil Eesti Kirjameeste Seltsis peetud kõne „**Mõnda Eesti rahva**

luuletusest“, mille päämõtted umbes järgmised on: Rahvalaulust „võime meie palju leida, võiksime ütelda, kõike seda leida, mis meie ühe inimese südamest leiame. Kui üks tähtis laulik ütles: „Mu süda on mu lauludes“, siis võime ka ütelda, et luuletaja ja laulja rahva süda ka tema lauludes on. Rahvalaulus on siis seega rahva kurbdus, mure, õnn, õnnetus, armastus, vihkamine, rõõm, lust, nali ja muud inimese hinge elu avaldused. Et aga kõik need rahvast sünnitajad hulgad südamed ja nende tundmised siin ühes kous (!) töötavad, siis on ka see saadus, mis nad nähtavale toovad, nende oma summaline kuju, see on: rahva sisemise elu kuju“. Kõneleja arvab enesel õiguse olevat rahva laulu põhjal otsustada, et „meie esivanemad tähtsal hariduse järjel on seisnud. Üks metsline rahvas ei või mitte niisugusi luuletusi ilmale tuua nagu Eesti rahvas seda on teinud. Niisuguste luuletuste sünnitamiseks on üht valmivat vaimu tarvis; niisugused luuletused on ühe kultuura elu tõsisemad tunnismärgid“... „Meile järele tulevale Eesti sugule on see aga suureks troostiks ja tueks, kui meie teame, et meie mitte metsinimeste järel tulejad ei ole, vaid ühe kõrgemal vaimu hariduse järjel seisva rahva võsud oleme. See teadmine tõstab meie vaimu lendu ja on meile edasi püüdmise kihutajaks. Kui ühest sandi pojast jälle sant saab, siis ei ole see mitte ime, aga ime on see küll, kui ühest kuninga pojast, kui kuningas ise ka tuhandate aastade eest elanud on, sant saab. On väga palju inimesi, kes ennast sellest häbenevad, kui nende isa-isad rumalad mehed on olnud; aga iga inimene — olgu ta nii veikeste nõuudmistega, kui tahes — on ikka sellepeale uhke, kui ta teab, et tal auusad ja mõistlikud ning haritud esivanemad on olnud. Kui meie Eesti esivanemad meile ka nähtavas historialises kujus nimepidi mitte ette ei astu, siis tunneme meie nende kogu, nende nimeta vaimusi ometi, kui meie oma südant selle nende hariduse kallal soojendame, mis nende luuletuses talle on. Ning kui meie sellest seisukohast mitte oma vanemate elu peale ei vaata, siis ei näe neid meie vaim ilmasgi ning nad jäävad meile uduks ja meie meelest ja südamest kaub see tundmine ja teadmine ära, et meie ühe auusa ja haritud rahva liikmed oleme, ning meie sattume siis uue aja eluviru sisse, kus kavalust ja auusata olekut oma igapäevase elu kasuks küllalt leida on ja piame end paljalt sellepärast veel Eesti rahva liikmeks, et ta meile nagu „piima lehm“ on. Kes aga mitte auus oma rahva liige ei ole, see ei kõlba ka mujale mitte.“ — Siis võtab kõneleja ligema läbivaatamise alla, kudas „meie rahvalauludes n alja heidetakse“, mis kõneleja mitme näituse

varal rahvalauludest ära seletab. „Rahvalaulu naljas näeme meie kahte seltsi nalja. Üks nali paneb meid suure healega ja korraga naerma, kaub aga seda sama viisi jälle ära. Teine kord hakkab nali aegamööda tõusma ning paisub kord korralt suuremaks, kus juures meie keha naeru väe käes liigub, aga naer ikka nagu üteldakse „kunni hammasteni“ tuleb ja paljalt silm näu peal oma võimu näitab, kuna ta end harva valju heale sünnitamisega avaldab. Nende kahe piiri märgi vahel on nüüd muidugi jälle lugemata hulk vahe astmeid, keda mööda nali kõnnib. Sõimu laulusi, pilkamise nalja, millest meie rahva lauludes küllalt leida on, et või meie siin ka mitte muuks, kui rahva naljaks nimetada. Sest need püüavad sõimatavale ikka enamiste keha omadusi juure luuletada, mis mitte loomulikud ei ole ja see läbi kuuljat naerule äritada“. Ühes laulus tahtakse „kosilast naerussaks teha ning teda seega mõrsja kui ka muude silmis alanda“, teises „saavad vanapoiss ja vanatüdruk sagedaste naljapiitsa; vist küll sellepärast, et niisugune elu seisus mitte loomulik ei ole ja seega luuletaja silmale pilkamise naljaks asja annab.“ „Vana Eestlaste juures oli see koguni haruldane asi, et piigad üksi jäivad; nad saivad ikka mehele, ja kes üksi jäi, sellel oli ka siis niisugusi omadusi, mille üle laulik laulma hakkas ja neid seeläbi ka kõikide vana-piigade omadusteks tegi. Kiriku raamatud näitavad, et abielusse heitmise enne hoopis sagedam oli, kui nüüd. Viimasel ajal on ta veel märka vähenenud, sest et elu nõuudmised ja elatamise tingimised koguni teiseks on saanud. Sellepärast ei ole siis ka mitte meie päivil sugugi häbi, kui keegi vanaks piigaks jääb. Parem on üksi elada, kui teiste inimestega vaesust sünnitada. — Nali meie rahva laulus ei ole igakord mitte pilkamise nali, vaid ka just päris nalja enese pärast nali; nali tahab ennast laulusse viia ning laulik tunneb seda oma hinge tungi ning luuletab siis kujusi, ehk õigemine ütelda, võtab asjade üksteise-vastasest seisust niisugusi olekuid, mis juba iseenesest naljakad on. Niisugustes kordades jutustab luuletaja rahvas naljalist sisu laulu vormis . . .“; kord sisaldavad laulud „kiusaka ja laisa tööpoisi pilkamist“, kord „naljalist nokkimist, või tüssamist.“ „Vist ei ole küll kellegi rahva laulus niipalju pilkamise materjaali kui Eesti rahva laulus. Siin pilgatakse igat võerast, igat võerast sõna, igat teist keelemurret, teiste riidemoodi jne. Nali ja pilkamine käivad enamiste käsikäes. Ning Eestlane on pilkamise vastu õige õrn. Sellepärast saab ka kõige lollem Eestlane aru, mis pilkamine on. Ja pilkamise pärast on, kes teab mitu ja mitu tüli ja isegi löömist

ette tulnud. Eestlane on nimeandmisega otsekohe valmis. Kes ei tunneks neid tütseid (!) päitamise nimesi: Mulk, Läti-kops, Saksamaa lamba varas, Tarvastu sia nahk, Holstre kuke soolikas, Pärnu pinnp—e, kraawi lõmmutaja, pulgajunkur, kadakasaks jne.“ — „Peale päris nalja leiame meie rahva laulu ütlemise viisi mitmes kohas nii naljaka, et meie seda vormigi juba naljaks pidama piame. Kui meie weikese punase põrsa ja wana sia koos näeme, juba see kokkuseade meie meelles isegi püaegu naerulisi liikumisi avaldab; aga kui rahva laul veel ühele neist sõnad suhu paneb, nagu

Pisike punane põrsas
 Valetas vanale siale:
 Lähme soode songimaie,
 Aia äärde aelegaie,

siis asub meile, ilma et meie ära oodata võime, mis asja sest aelamisest välja tuli, juba naeratamine huulile.“ — „Muinasjuttude nali ei astu meile mitte enam ühtlasi keeles ja sisus kui üheskous (!) ette, vaid üksnes oma sisu järele, kuna vorm ülessekirjutajast luuletatud ja selle vähema ehk suurema kujutamise osavuse järele loomulikum ehk kunstlikum on. Ühest uuemal ajal välja antavast naljajutukeste kogust ei või ma siin aga sõna lausumata mitte mööda minna, s. o. „Valguse“ ajalehe herra I. Kõrvi kokkukorjandus nime all „Kaval Ants ja Vanapagan“. Need, nagu näha, ühe suurema luuletuse lülid, on väga tähtjad oma kentsaka ja naljaka olu poolest; soovida oleks, et koguja kõik selle materjaali peale lehes ilmumist veel korra iseäralises raamatus välja annaks, sest ajaleht jääb nagu kalendergi pia unustuse päha ja temaga ühes jääks ka kena luuletus tolmusesse nurka mõneks ajaks seisma. Kavala Antsu naljalugu näitab õige vana olema ning mõnigi lüli temast nagu näituseks „nuiaviskamine“, tuleb Bulgaaria rahva luuletuses ette. Kudas seda nähtust seletada tuleb, jäegu tulewate uurimiste asjaks. Nii palju on aga selge, et see luuletus tähtis on ja Eesti rahva luuletuste auuks unustuse rüppest peastetud piab saama. . .“ — Huvitav on kõnes veel järgmine teade: „Ühest rahva jutust olen ma veel hiljuti sõnumeid saanud, s. o. Lembitust. Rahva suus olla, kirjutab mulle meie noor luule annetega ehitatud laulik Jakob Tamm, veel riismeid endisest kuulsast Eesti Vanemast Lembitust leida. Kirjasaatja ütleb: „Eesti langenud väeülem olla iga Jaani päeva õöl, kui sõnajalg õitseyat, oma väega platsis. Aga inimesed ei olla küllalt veel valminud, õnne vastu wõtma“. — Võib olla, et see

jutukene vanast valuaja mälestustest ja lootusest parema tuleviku peale on välja kasvanud ja siis on ta tõeste vana ja tähelepanemise väärt sisuga; võib aga ka olla, et ta uuemal ajal Saksa rahvaluuletuse Friedrich Barbarossat järele aimab. Asjale saaksime kohe põhja peale, kui selle üle materjali koguksime.“ — Kõne lõpul paneb Kunder vanavara korjamise plaani ette, mille ette otsa Kirjameeste Selts võivat astuda. Selts pidavat vanavara korjamiseks agaramaid sammusi tegema, kui ta viimasel ajal teinud on. Vanavara korjamise „töö on küll seda väärt, et meie kõige jõuga tema kallale läheme. Teeme meie ju seeläbi iseeneste ja meie järeltulejate suuremaks tuluks tööd ning kustutame ühegi osa sellest võlast maha, mis meie oma esivanematele võlgname ning kanname kulda kiva nende mälestusele ausambaks kokku“.

„**Eesti Aleksandri kooli kohta.** Rakveres 23. juunil 1886“. („Meelejahutaja“ 1886, nr. 24) on ametlik teadaandmine Aleksandri kooli asutajate nimel, kelle volinik Kunder oli. Abikomiteede lõpetamise pärast olevat korjandused koguni kehvaks jäänud. Ainukene lootus korjandusi elustada olevat kooli võimalikult pea avada. „Asutajate soov ja palve on: Aleksandri kool piaks pia ülema Linnakooli ülemate klassidega Eesti keeles. Põltsamaal, avatud saama ja siis kestku rahakorjamine seni edasi, kunni meie selle summa, mida realkooli asutamiseks tarvis on, kokku saame. Seda olen mina ka hiljuti asutajate nimel Tartu koolikonna kuratori herrale sisse saatnud . . . Kasvab meie jõud, siis tuleb katsuda, et Aleksandri kool eestikeelseks reaalkooliks saaks; aga jällegi niisuguseks reaalkooliks, kes oma õpetust võimalikult lõpetab, noore inimese nagu ühe piiri sees valmis teeb. Kui keegi noormees pärast seda edasi õppida tahab, noh, siis on see tall ju kerge. Kui meie kool üks kool rahvale peab olema, siis ei tohi ta mitte oma viimast ust paljalt suuremate koolide vastu lahti teha, vaid ta piab omad ukсед iseäranis kodu poole, rahva poole, lahti hoidma“.

(Järgneb.)

Uued raamatud.

Algharjutused Eestikeele õigestkirjutuse ja kirja-seadmise õppimiseks. E. Peterson. Hind 15 kop. (Järg.)

Paragrahv 3. tahab lausa- ja umbhäälte tundmist õpetada, ei haruta aga õpetust mitte näitustest välja, vaid toob valmis tarkuse ette, mäherdune käsitlemine laste vaimus arusaamist asja kohta mitte ei selgita ega omandada ei aita. Õigestkirjutamise õpetamise õige järg on: näitus, seadus (reegel) ja harjutus, s. o. näitustest harutatakse õigestkirjutuse tarkus välja, vormitakse sellest lühike võimalikult kaugemale ulatav, erandita seadus (reegel) välja ning nüüd võetakse alles leitud seaduse juhil kirjalik harjutus käsile. Neid harjutusi peab koolmeistri silm kõiki hoolega otsani läbi vaatama, muidu on nende kasu varsti kadunud. Näitusi tuleb aga klassitahvli peäle kirjutada, kas koolmeister ise, ehk lapsed järjest. Asjata on, et iga laps neid ise oma jaoks ära kirjutab, tehtakse liig palju vigu, kui neid etteütlemise järele kirjutatakse, ning mõtlemata ära kirjutamisel pole ka mingit tulu, veab laste tähelepanemist aina laiali. Kuid Peterson teeb omas raamatukeses näituste ära kirjutamist pääsajaks, sest ta käsutab pea iga näituse juures: kirjuta ära! Sellest ei tule mitte mingit tulu. Kasulikum oleks, iga näituse järele, antud eeskuju ehk seaduse järele tõendavaid näitusi otsida ja luua lasta, mida pärast koolmeister kas ise, ehk terve klassiga seltsis läbi vaatab.

Järgmine seitsmes ülesanne olestab juba valmis tarkust, millele see ülesanne ainult harjutuseks, kinnituseks ja kordamiseks on. See on õige ja häa, kui eelharjutus kohaliselt tehtud oleks, aga nagu enne nägime, pole seda mitte nii sündinud. Päälegi toob see harjutus koolmeistrile üle jõuu mineva töö veel kaela. Kui koolmeistril 32 last ühes klassis on, nagu mul praegu, siis on kirjalikka töösid sellesama tunni aegu võimatu läbi vaadata; ta peab paberile laskma kirjutada ja õõ otsa neid läbi vaadates ennast pimedaks vahtima. Mõtle ometi, mäherdune töö see on: järele vaadata, kas iga tähe all õige arv jooni on! Ühe tööga ehk saab vaevata valmis, aga 32 tööd õieti läbi vaadata — mäherdune vaimuta, tüütav töö! Aga häda! kui mõni viga peaks sisse jääma. Minu Mulgimaa lastel, kus protsessimise vaim lapsepõlvest iga omandus, on, kui ma klassi astun, kohe sõrmed püsti: „Koolmeister, minul on siin viga võetud, aga temal ei ole!“ — ning väikesel on ülekohtu üle suur nutt lahti, ja terve vald peab sind suureks patuseks.. Alles edaspidi võib koolmeister läbivaatamist sellega eneseie kergemaks teha, et klassi tahvli läbi võetud eeskuju järele iga laps ise oma tööd parandab, ehk et osavamaid lapsi laseb teiste töösid läbi vaadata. Sellepärast oleks tulu,am, kui § 3 ülesandeid mitte kirjalikult ei harjutataks, vaid suusõnaliselt tunni aegu.

Neljanda paragrahvi esimene ülesanne (9) ei anna mitte mingisugust õigestkirjutuselist ega muud grammatikalist tarkust. Silpide tundma- saamiseks ei ole mitte niipalju (6) harjutusi vaja. Pitka ja lühikese (kirju) s tähe vahel ei ole mingit asjalist põhjust. Asjata on sellepärast Eesti keelele ja kirjale pitka j tarvitamine. Aeg oleks ammugi seda Saksa keele mõju jätk kolikambris heita.

Pitka ja lühikese lausahääle tundma õpetamiseks tehakse § 5-das terwelt kümme ülesannet, iga lausahäälega iseldi. See on liigne tuupimine, on vaimu tõntsitamise. Ning mäherdusel käsitamisel veel? Pääle esime- mese on kõik üheksa ühte moodi mõistatuse sarnaselt ärakirjutamiseks, mille tulu üle ma küll väga kahtlane olen. § 6-das antud õpetuse üle, et neis sõnades, mis ühe lausahäälega praegu kirjutatakse, lausahäääl pitk kõlada, olen ma antud näituste järele umbusklik: minu kõrv kuuleb neis täielise vahe. § 7-das seletatakse, et l u u a ja k u u e lausahääled olla kaksik-lausahääled. See ei ole õige. § 8. ülesanded 31 - 34 ei anna mitte mingit õigestkirjutuse tarkust, on ainult ajaviide, sest pitkad, lühikesed ja kaksik lausahääled on juba § 3-das ja 5-das selgeks tehtud. § 9-da harju- tused on ka asjata. Mina elan seesuguses Eestikeele murde kurus, kus tähendatud hääli nõnda viltu räägitakse, kuis ette toodud, aga ma pole veel iial näinud, et lapsed koolis sarnaselt viltu oleksivad kirjutanud, nii et nende jaoks iseäralisi harjutusi oleks pidanud tegema. Näituseks ette- toodud lühikest u, ü ja i häält ei räägita mitte kusagil tumedalt, küll aga nende pitki hääli. Kus seda ette tuleb, sääl üteldakse selgesti välja: uhak (ohak) Mulgimaal, kis? (kes?) Tallinnamaal. § 10-das ettetoodud e ja i vahepääle hääli, kaksik-lausahääle teise häälena, räägitakse igas muutes, ka nimetavas, otsani kas e ehk i, mitte et e läheks i-ks: naene naist, vaid kas: naene naest, ehk: naine naist; aed aja, aid aia. Hääle j seisukoha seletus on poolik. Õigem reegel oleks: j seisab üksnes silbi algul lausahääle ees.

Raskete hääle (b g d) s ja h naabruses kirjutamist saaks õigemini ja hõlpsamini ära korraldada kui Peterson seda teeb. Ta loob nende jaoks kolm (11, 12, 13) paragrahvi seitsme ülesandega, kuna ühest paragrahvist kahe harjutusega küllalt oleks: 1) s ja h taga ei seisa mitte iial pehme raskehääli, vaid alati kõva; 2) s ja h ees võib pehme raskehääli üksnes siis seista, kui sõna tüvi ja muutmise lõpud ehk sõnade kokkupanemised neid kõrvu toovad — ning säälgi räägib neid kirjakeelne Tallinnamaa rahvas kõvadena välja.

Vale seletus on § 14-das venivate umbhääle kohta antud: need minna kõvaks; ei, nad lähevad pitkaks. Asjata ajaraiskamine on, nende igauhega iseäralisi harjutusi teha; oleks võidud kolmeks harjutuseks ühendada: üksik-, kaksik- ja kolmik-umbhääle harjutuseks, kuna seeldused ka ainult mõneks harjutuseks oleks võidud ühendada. Näha on, et Peter- son meie vallakooli lapsi hirmus tõntsideks peab, sest ta venitab mõne pisikese tarkuse kätteharjutamiseks asja, kus ainult paar õigestkirjutuse seadust sees on, tüütavalt pitkaks: mõne muu õigestkirjutusele otstarbeta grammatika tarkusega kokku 24 paragrahvi (14—38) 64 harjutusega. Mõned näitused sellest venitamisest. § 18. algul on seesama seadus, mis § 14 algul, aga see seadus pole mitte õigesti välja arendatud, vaid tuluta tuupimise sisse ära uputatud. Sest mis kasu saab ülesande nr. 58 harju- tusest. Pärast seaduse andmist ei edenda sarnane harjutus mitte põrmugi õigestkirjutuselist tarkust. Siis oleks tal mõte sees olnud, kui teda enne seadust klassitahvil oleks ette toodud, et säält seest eespool antud seadust välja arendada. § 29 ja § 31 on oluliselt üks ja seesama. Pole ma iial

näinud, et lapsed § 33-das antud oludes vigasid teeksivad. Ühe ja selle-sama seaduse alla käivad paragrahvide 28., 37. ja 13. olud. Viimne õigestkirjutuse paragrahv (38) sisaldab lausahääle muutmist, kui nende vahel pehme umbhääle välja langeb. Kõige laiem segadus on just selle poolest. Selle Eesti keele iselduse üle pole keeleteadlased veel mitte ühi-sele kindlale otsusele jõudnud, sest rahvas räägib siin mitmet moodi. Kõige laiem rääkimise viis on, et esimene lausahääle muutmataks jääb, aga teine muutub. Sarnaselt tuleks edaspidi ka õigestkirjutuses käia.

Sõnade ühtekirjutamise üle pole mitte midagi lausutud. See on ometigi tähtjas tükk õigestkirjutusest. Puudulik on õpetus suure algustähe ja sõnade lahutamise üle, mis ka õigestkirjutusesse kuulduvad.

Nii näeme, et grammatika esimesest osast (sõnade sünnitamisest = etymologiast) üksnes katkeid on antud. Mis grammatika teise osa (sõnade muutmise = flexioni) üle ütelda, siis on see ka õige puudulik, niihästi õigestkirjutuse kui ka keeleõpetuse otstarbeliselt: tegusõna muutmisest (pööramisest) pole kõiki kujusid mitte ette toodudki; ning võrdlemine puudub täiesti. Grammatika kolmas osa (lauseõpetus = syntax) toob üksnes päälause, aga kaaslause puudub täiesti. Viimast on aga kirjamärkide ja kir-jandi õigeks tundmiseks üliväga vaja, milleta iga kirjaseadmise õpetus puudulikuks jääb. Selle raamatukese teiseks ülesandeks enge ongi kirja-seadmise õpetus määratud, aga harjutuste kogu ja harjutamise viisid on koguni vähesed ja väetikesed ka kõige alama algkooli kohta. Petersoni kui tuttava kooli- ja kirjamehe poolt oleks pidanud küll paremat ja täie-lisemat toodet ilmuma. Aga näha on, et ta kas hooletuse (seda näitab vigane nummerdus), ehk praeguse ajavoolu: kooliraamatute vabritsemise tuju kätte end annud on, nagu see Kirjameeste Seltsi esimese korra elule-ärkamise ajal nähtuseks oli.

(Lõpp.)

K. Ruut.

A. Kitzberg. Tuulte pöörises. Draama viies vaat-suses. K. Sööti trükk. Tartus, 1906. 128 lk 8⁰ H. 75 kop.

„Tuulte pöörises“ on suurem hulk meie lugejaid vististe kas ise lugenud, ehk näitelaval näinud, ehk pikemat arvustust tema üle lugenud, mis suuremas hulgas Eesti lehtedes ilmusivad. Tüki sisu on siis arvata-vasti tuttav, nii et meie seda siin enam jutustada ei pruugi. „Tuulte pöö-rises“ on päris sündmus meie kirjanduses, kus algupäralist näitemängu-kirjandust õieti ei olegi. Kümnekond näidendid, mis olemas, on paljad katsed näitemängu kirjanduse põllul. Kitzbergi tükk on neist kõigist kau-gelt ees. Küll on Kunderi näitemängudes, meie arvates, iseloomud tüüpili-semad, kindlamini välja töötatud, nõnda ütelda, rohkem liha ja veri, aga näitelava olud olivad Kunderi ajal veel nii viletsad, et Kunder oma võimist ainult väikeste tükikeste kallal katsuda võis. Kitzbergi tükk tahab juba näitemäng sõna tõsisel mõttes olla; aga ta nõuab siis ka sellekohast arvus-tust, ja meie peame otsekoheselt tunnistama, et me tükis hulga puudusi leiame, mis tüki väärtust suurel kombel alla kisuvad. Ei tea kuis teist- tel, aga nende ridade kirjutajal seisis, tükki näitelaval vaadates, kõige aja suur küsimise märk silma ees: Mis siin puudub? Siin puudub tõeste midagi, mis puududa ei tohiks, midagi õige tähtsat nimelt. Veel kaua pärast mängu lõppu tülitas see küsimine, kunni tema pääle viimaks vastus iseenesest ilmus. Tükk on draama, mille ülesanne on võitlust kuju-tada vaimlises, kombelises ehk välises ilmas, võitlust võimude vahel, mis kokku leppida ei suuda, vaid üks teist ära hävitavad. Inimese kohuse-tund-mus võib kokku pörgata kiusatustega, võitmata väliste võimudega, iseene

iseloomu nõrkustega jne. Ka Kitzbergi draamas on võitlus kahe ilmavaate, vana ja uue, kapitalistilise ja proletarilise ilmavaate vahel, võitlemise platsil ei näe meie aga teist võitlejat poolt, proletaarilise ilmavaate kandjat, sugugi. Selle asemel on Jaani näol ainult seda muda ja kõntsa kujutatud, mida iga võitluse juures sügavuste põhjast päevavalgele keerutatakse, mida aga milligi kombel vana ilmavaate vastaseks, muda ja kõntsa üleskeerutajaks ei või pidada. Jaan on seesama päriskoha püüdjaja eravaranduse kumardaja kui Kaarelgi, mõned linnas äraõpitud sõnakõlksud ei tee teda veel uue aate kandjaks; tema ja Kaarli vahel on ainult see vahe, et tema iseloom hulga alatam on kui Kaarlit. Meie kuuleme tükis millegi kohutava, suurepäralise liginemist, meie näeme, kudas muda ja kõntsa üles keeb, aga meile jääb see kohutav suurepärasus täitsa arusaamata; ühegi silbiga ei tähendata meile, mis asi see on, mis näitelava taga vahutab ja möllab, põletab ja tapab, mis tema põhjused, milles tema algus, kes tema kandjad. Kellegil ei tule ju ometi mõttessegi kõike seda osaltki Jaani tööks lugeda. Kartus, et trüki seadustega oleks võinud selle juures kokku põrgata, ei ole kudagi põhjendatud. See kartus oleks võinud küll sundida väljautlemise viisil ettevaatust tarvitama. Vene kirjandus on aga oma suured maailma kirjanduse toodet just kõige rõhuvamate trükiseaduste valitsuse ajal loonud. — Kaarel ja Leena surevad, aga mitte, nagu õiges draamas, tagasitõrjumata sunduse sunnil, vaid juhtumise kaupa: Jaan laseb Leena k o g e m a t a maha ja saab k o g e m a t a selle järele Kaarliga kokku, kes just majast välja tahtis minna. Oleks Kaarel enne jõudnud välja minna, siis oleks ta vististe elusse jäänud, ilma kahtlemata piimavabrikuid edasi asutanud ja teise naise kolinud, kui ta selleks aega oleks leidnud. Et Kaarel ja Liisa oleksivad p i d a n u d surema, et nad endist viisi edasi elada ei oleks võinud, selleks ei ole kõige vähemat põhja. Ainult õnnetu juhtumine surmab neid. Juhtumise pääle ehitatud kirjatöö ei ole aga enam tõsine kunstitöö. Väljas möllav uus ilmavaade ei mängi tükis mingisugust osa ja tüki sisu ei muutuks põrmugi, kui me selle uue ilmavaate tükist hoopis välja jätaksime. Kaarel ja Jaan ei vihka teine teist mitte sellepärast, et nende ilmavaated lahku läheksivad, vaid et nad üht ja sedasama tüdrukut armastavad ja üht ja sedasama talu omale soovivad. — Ei ole tükis ka vaimlist võitlust. Võiks selleks pidada Leena armastust Jaani vastu ja kohusetundmust kihlatud peigmehe Kaarli ja oma isa vastu. Aga Leena ei tea isegi, kumba ta armastab. Leena võitleb ainult sellega, et tal igav on, kuna Kaarel kaks aastat juba tema peigmees on ja ikka veel aega ei ole leidnud pulme ära teha, ehk küll Kaarel temale igapidi selgeks püüab teha, et „vaba armastus“ niisama hääd olevat, kui abielu, ja et nii või nii Leenal „paigakestgi ei ole, mida minu (s. o. Kaarli) käsi ei ole hellatanud“ (lk. 35). (Mööda minnes öeldud, pole Kaarel päält näha sugugi sarnane linna-vurle, nii et kirjanik temale siin vististe ülekohtu teeb). — Jaan ei tarvita Leena kallal vägivalda, nagu pääliskaudselt vaadates arvata võiks, vaid Leena ise annab ennast Jaanile, sest et tal igav on ja ta enesele ette on kujutanud, et ta ehk siiski Jaani armastab. See viis, kudas Leena lk. 73—76 Jaani armastuse avalduste vastu ennast üles peab, annab Jaanile täielise õiguse arvata, et Leena teda armastab, ja sellesama otsusele tuleb iga lugejagi. Alles hiljem saab Leena aru, et ta Jaani kunagi ei ole armastanud. Jaani ainukeseks süüks ja tema iseloomu alatuse tunnistuseks ei tule mitte vägivalda tarvitamist Leena kallal pidada, mida sugugi ette ei tulnud, vaid seda, et ta „hääd juhtumist“ oma kasuks tarvitas ja mitte, nagu auumehe kohus, Leenat tagasi ei lükanud. — Leena isa on näitemängus hoopis üleaurune. isik, ta ei mõista säääl midagi pääle hakata, tambib niisama edasi tagasi.

Raha-augu jutud. Rahva suust kokku korjatud. Trükki toimetatud **M. I. Eiseni** rahvaluule korjandusest. Kolmas suurendatud trükk. Jurjevis -- Tartus. Hermann'i trükikoja trükk ja kulu. 1906. 64 lk. H 10 kop.

Raamatus on 78 rahaaugu juttu, rahva suust üleskirjutatud ja rahva sekka tagasi juba 3-ndas trükis saadetud, mis näitab, et nad rahvale ka trükitust pääst meeldivad, ehk küll raamatu odav hind 10 kop. ka oma osa selle juures võiks mängida. Raamat ei tahagi teadusline väljaanne olla, vaid toimetaja on sellest mõttest ennast juhtida lasknud, et raamat oma väljaandmise kulud ära tasuks. Siiski on käesolev raamat, nagu arvurikas kogu teisi **M. J. Eiseni** muinasjuttude väljaandeid ka teadusele üliirikas salv, kust teadusemees meie esivanemate elu ja arvamiste kohta suurel kombel materiali leiab. Kahju ainult, et meil hirmus vähe mehi on, kes ennast võiksid ja tahaksivad teaduslistele uurimistele pühendada ja rikastest Hurti ja Eiseni vanavara kogudest meie minevikku valge ette tuua. Praegu ei ole meil võimalik pikemalt raamatu sisu juures viibida, ehk ta seda küll väärt ja ära teeninud oleks. Tähdandame ainult, et väljaandja oleks võinud väga hästi juttude ritta korraldamise pääle rohkem rõhku panna, ilma et raamatu rahvalik (popular) iseloom selle läbi kannatanud oleks. Juba pääliskaudne lugemine näitab, et meil siin mitme juttude-liigiga tegemist on; näituseks, on siin kõige päält nõnda nimetatud „rahakuivatamise“ jutud, mis nähtavasti otsekohe Saksa keelest, vistist keskajal rahva suhu on tulnud, kuna teine liik juttusid „Rahaleidmisest kaevamise teel maa alt“ kahtlemata meie omad päris ajaloolised jutud on. On ju igal lugejal tuttav, et alaliste sõdade ajal, mis läinud aastasadadel alatasa Läänemere maid kurnasivad, inimesed sagedaste oma varandused maa alla matsivad, mida nüüdsel ajal tihti ka tõeste leitakse. Põhijoontes oma jutud, mille pääle aga sakslaste selletaolised jutud on mõju avaldanud, on jutud vanades lossikeldrites ja varemetes varjul hoitavatest varandustest. Ilma suurema vaevata oleks raamatutoimetaja võinud neid jutud iga ühe oma liiki korraldada, ja jutud oleksivad sellega ülevaatlikumaks saanud, kuna nad praegu kõik läbisegamine on.

K. Sööt. Aeg. Kalender 1907 aasta kohta. **K. Sööt**'i trükikoja trükk. Tartus (Jurjevis). 172+28 lk. H. 25 kop.

Kalendrite ostmise aeg on juba möödas, kas maksab siis arvustustki tuua. Kalender oli meile õigel ajal trükikoja poolt kätte saadetud, aga ruumi puudus ei lubanud arvustust varemine tuua. Meid ei huvita aga siin mitte kalender ise vaid tema lisa, ja tubli lisa pärast võidakse ikkagi ka hiljemine oma 25 kop. välja anda, mida Sööti kalender igatahes väärt on. Eesotsas peab siin küll nimetama kaks tõlget Vene keelest: **L. Andrejevi** kuulus „Punane naer“ (mitte küll tervelt, vaid ainult paar päätükki) ja tähtsa Vene kirjaniku **L. Carschini** „Punane lipp“. Üsna kenad on tähtsa Saksa kirjaniku **Rudolf Baumbachi** „Lapsepõlve mälestus“ ja Soome kirjaniku **Anselm Heine** „Kui isamaa kutsus...“ (tükkene soomlaste isamaa armastusest, millega ainult vanade roomlaste isamaa armastust võrrelda võib). Pääle nende on tõlgetest veel Läti kirjaniku **I. Poruki** „Olematu ja kaks üksiklast“ **M. Pukitsi** tõlkes. (Nietzsche kõneviisi järge aimamine, sisust ei saa aga, vähemalt pääliskaudsel lugemisel, otsa ega aru kätte). Algupäralisi kirjanikkusi on kalendis suur hulk. Kõige tähtsam nendest on kahtlemata **J. Mändmets** („Toomas Kajak“). Tähelepanemise väärt on ka **Jaani Lintropi** väike pildike elust „Jumala sõrm“. Teised algupäralised jutukirjanikud on: **Jaani Lattik** („Kaks sõrmust“), **Reini Tamm** („Inimesest, kes iseennast otsis“),

Jaana Vahtra („Uus laul“, „Sõbrale“), Hella Murrik („Sügise õhtu“), keegi M. M. („Kindel mees“), A. Kitzberg („Kuidas Puusepa peremees omale ka veel „Naljkalendri“ ostma pidi“). Lauükud on enamiste algajad, tänini tundmata, ja kalendris ilmunud laulud ei lisa nende tutvustamiseks midagi juure: nad on läbistikku üsna nõrgad. Sääb on: R. Kamsen, B. Veber, Jaana Vahtra, Hugo Raudsepp, Elise Tenter, Vold. Rosentrauch, aga ka mõni tuttav nimi: G. Suits, Joh. Liiv, Jakob Tamm, Villi Andi. Nimetamise väärt on E. Enno „lillelallerad lapsed“ — tema väikesed viisid, milledes 11 minvase aastasaja alguse Saksa kirjanikkude „klingklingeleid“ jälle elule lutsuda tahab, mida Yoss omal ajal järgmise pilkamisega läbi piitsutas: „Mit Prall-Hall Sprüht Süd Trall-Lall Lied. Kling-Klang Singt, Sing Sang Klingt. Aus Moor-Gevimmel und Schimmel Hervor Dringt, Chor, Dein Bimmel-Getümmel ins Ohr.“ Tähtis on nimelt, et hra Enno Saksa „klingklingelei“ sõna jaoks kohase Eesti sõna „lillelallerdamise“ on loonud, mida väga hästi salmikute jaoks tarvitada võib, kus kenade sõnade keskel ühtegi mõtet ei leidu. Ka hra Enno proosakirjutuse „Mõtetest“ tahaksime meie sarnaseks lillelallerdamiseks nimetada.

Ristirahva Pühapäeva-lehe Kalender 1907 aasta peale. Sel aastal on 365 päeva. Tallinnas, 1906. Aug. Mickvitzi trükikojas. 56 lk. + 8 lk. kuul. 8⁰.

Lisas (lk. 48—54) veike jutuke „Kaotatud“, Saksa keelest Anni.

Laen ja vargus. Algupäraline karskuse sihiline näitemäng. Kolmes vaatuses. P. Madisson. Kirjastaja H. Leoke. Viljandis. (Rahva näitemängud nr. 86). 47 lk. 8. H. 35 kop.

Tükk on nende näitemängude hulgast, mis sellega joomatõbe ära arstida püüavad, et nad kõige ropemaid joomise piltisid näitelaval ette lasevad tulla. Tahetakse sellega küll vist vaatajates jätkust joomise vastu sünnitada, kuid küsitav on, kas see mõjub. Toorusi vahtida ei võiks kunagi ausat mõtlemise ja teguviisi sünnitada. Mida tooremas ümbruses inimene liigub, seda tooremaks saab ta ise. Ülepää on aga kõik sihilised ilukirjanduslised tooded moraliseerimine, igav jutlus, mis kedagi ega midagi ei paranda. Seda võivad ainult elutruud pildid elust enesest, niisama ilma värvimata ja ilma kõrvaliste „sihtideta“ nagu tõsine elu ise. See õpetab ja parandab, sest et ta inimese, kes seda loeb ehk vaatab, uude ümbrusesse, olgugi lühikeseks ajaks, seab, ja ümbrus on, mis inimesest seda teeb, mis ta on. Käesoleva tüki tegelased on eluta kujud, mis kirjaniku toimetusel sinna ja tenna liiguvad ja toorusi toime panevad, just nagu tuba mööda hüppavad mängukoerakesed ja mängu konnakesed, mida lastele mänguasjade kauplustest ostetakse. Sarnased „marionetid“ on „sihiliste“ kirjandusliste toodete tegelased ja teistsugused ei võigi nad olla. Sellega ei suuda nad vaatajale ka teistsugust ümbrust pakkuda.

Wargad. Naljamäng kahes vaatuses. Rudolf Blau-manni järele Läti keelest M. Pukits. Jurjevis-Tartus, 1906 K. Sööt'i trükikoja trükk ja kirjastus. 63 lk. 8. Hind 40 kop.

Üksluine nali, liig vähe tõekujuline. Mitte mingisugust sügawamat mõtet. Oleks tükk algupäraline, võiks häatahtmisega vabandada, tõlkena on ta aga paberi ja inimeste aja raiskamine, kes teda loevad, ehk näitelavalt vaatavad.

Ainult kolm sõna. Lõbumäng ühes vaatuses. (Rahva näitemängud nr. 46). Kirjastaja H. Leoke Viljandis 1906. Hind 30 kop. A. Peet'i trükk Viljandis. 37 lk. 8⁰.

Tükk on tõlge Saksakeelest, ehk seda küll nimetatud ei ole. Osalisi on wiis. Mängimise paik maal, suvitamise kohas, mere ääres. Osalised on kaunis hästi kujutatud. Pääosa mängib vallatu noor tütarlaps Liisi, kes parajasti kooli on lõpetanud. Näitelavadel, kus näitejõuud kehvad ja nõudmised väikesed, võib tükiga katseid teha.

Ühe hiire pärast. Naljamäng ühes vaatuses. **L. K. Ludvigov'i** järele. Eestistanud **J. Kalam.** Kirjastaja H. Leoke Viljandis. (Rahva näitemängud 77.) Hind 25 kop. 30 lk. 8.

Näitemängus on kaks tegelast ja häälnäitelava taga. Näitemängu sisu on juba päälkirjas ära üteldud. Nimelt kardavad advokat Karl Herbert ja noor lesk Natalie Engelbert mõlemad hiirt ja hiire hirmust astuvadki nemad abielusse. Tükk on kena näitus selle kohta, kudas 30 lehekülge võib täis kirjutada ja mitte midagi ära ütelda. Näitus on seda suurepärasisem, et tüki kirjutaja Ludvigov ja tema tõlkija Kalam ise ka ilma sisuta nimed on, kellest midagi ei tea ütelda.

Töö ehk tarkade kivi. Muinasjutuline lastemäng kolmes pildis. (Rahva näitemängud nr. 104.) Kirjastaja H. Leoke Viljandis. Hind 12 kop. 20 lk.

Veike kerjaja ehk kui head teie olete. Näitemäng lastele. Kahes vaatuses. Kokku seadinud **J. Salu.** Kirjastaja H. Leoke Viljandis. Hind 25 kop. 32 lk (Rahva näitemängud nr. 13.)

Maja vaimud. Näitemäng lastele. — Isa sünnipäevaks. Kahekõre lastele. (Rahva näitemängud 111 ja 112.) Kirjastaja H. Leoke. 16 lk. Hind 10 kop.

Enese parandaja. Näitlik piltelust. Laste mäng. **Brunneri** järele. — Herkules teelahkmel. Laste mäng. **G. v. Koch'i** järele. (Rahva näitemängud nr. 114 ja 115.) Kirjastaja H. Leoke Viljandis. 16 lk. Hind 10 kop.

Jõulu õnn. Pühade mäng lastele. Kirjastaja H. Leoke Viljandis. 16 lk. Hind 10 kop. (Rahva näitemängud nr. 113.)

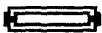
Vennake ja õeke. Vaatemäng lastele. Ühes jargus. Kirjastaja H. Leoke, Viljandis. (Rahva näitemängud nr. 103.) 16 lk. Hind 10 kop.

Tervelt 8 laste näitemängu 6 raamatus, kuid ainult esimest nende hulgast „Töö ehk tarkade kivi“ võib osaltki soovitada. Kõik teised on nii viletsad, jaolt ka sisu poolest maotumad, et nende pähä õppimine ettekandmise jaoks otse laste valmu tapmine on. Kahju, et siiski vanemaid küllalt leidub, kes rumaluse ja arusaamise puuduse pärast lastele hääd meelt loodavad teha, kui nad neid lasevad sarnasid kõlkaid pähä õppida ja ette kanda.

Missioni lugemised II. Tallinnas, 1906. August Mickvitzi trükikojas. („Ristirahva Pühapäeva-lehe“ kirjastus nr. 7). 16 lk. 80.

Sisu: Marutuuled Karolini ja Marshalli saartel. J. Richter'i j. **K. M.** — Paganajutus Indiamaal. Kirj. A. H. — Asutused Pare mägestikus. — Jaapani ajalehtede hääled.

Kutsumine Issanda Jeesuse Kristuse pulmale. Kõne, mis üks usklik õde kirjutanud. Tallinnas, 1906. M. Schifferi trükk. 8 lk. 160.

Johann Kunder

(sünd. 14. detsembril 1852, surnud 12. aprillil 1888).

(Järg.)

1886. aasta sügisel asus Kunder Kaasanisse, kust ta 15. novembril „Valgusele“ kirja „**Sõnake keele kosutamise kohta**“ saatis, mis „Valguse“ 50. numbris ilmus. Kiri on nende mõtete vili, mis Kunderil Vene keelt õppides Eesti keele kohta ilmusivad. Kirjas tuuakse mõni võrdlus Vene keelest. Dr. Hermanni poolt soovitud sõna *viiv* sõna *tund* asemel ei olevat soovitav. Põhjused: ajamõõduks ei olevat rahvas tänini seda sõna pruukinud, ei saavat vist ka kergeste temaga ära harjuma. Päälegi asuvat sõnas *viiv* osast mõte: „kes viivitab, viibib, see ei saa kas laiskuse, õnnetuse, kohmetuse ehk lolluse pärast jne. õigele ajale järele.“ Ütelus: „ma olin kolm viivi töös“ tähendavat, „et ma kolm korda sellesama aja sees viivitasin, kus ma töötasin, s. o. minu töö oli viivitus ehk minu viivitus oli töö.“ Sõnal olevat ju ilus kõla ja Kunder ei laida Dr. Hermanni katset, kahtleb aga, kas see sõna just paras on. „Ehk leiab Dr. Hermann mõne parema sõna“. Ka sõnale *reede* olevat Eesti nimetust tarvis. Sõnade seletustest oleks nimetada, et *laupäev* sõnast *lavapäev*, s. o. sauna päev, olevat sündinud, *poolpäev* sellest, et töö sell päeval mõni kord poole päeva ajal seisma jäetakse, *ñäda!* Vene sõnast недѣля. Oma kirja lõpetab Kunder järgmiste ridadega: „Ma rõõmustaks ennast, kui need paar rida ka omalt poolt mõnele veel asja annaks, meie armast emakeelt ikka enam ja enam kosutada. Nii palju kui minu aeg on kannud ja arusaamine aitanud, olen ma katsnud iseäranis looduse teaduslistele asjadele ja aimatele Eesti nimesid anda. Aja jooksul on neist juba hea hulgakene

kokku kogunud, mida ma kord trüki läbi avaldama saan. Soovida oleks, kui igaüks, kes kas kooliõpetamise juures ehk mujal, mõne uue sõna leiab, et ta selle siis kohe ilmutaks . . . Selle asja pärast peaksivad meie Eesti sugust mehed, kes rohukodades (apteekides) õpivad, ka käe adra külge panema ja aitama. Koguge, auusad suguvennad, rohtude ja haiguste nimesid ja pange nad nii kirja, kudas rahvas neid nimetab, ning avaldage ajalehtedes . . . Selle läbi saaksivad ülitähtjad looduse teadused oma signemiseks Eesti keeles ikka enam tasandatud teed jalgade alla ning võiksivad rahvale tema omas keelekuues suuremal mõõdul arusaadavamad olla, kui nad hoopis uute sõnade loomisel olla võivad. Looduse teaduste laiali lagunemisega saaksivad põllupidajad, karja- ja kalakasvatavad, metsapidajad, ühe sõnaga üeldud, terve rahvas omast elust suuremat magu, töös kergemat tegu ja vaimu elus suuremat rõõmu.“

1887. aastal, kus Kunder Kaasanis elas, on tema kirjanudslises tegevuses uus joon märgata: tervelt kolm karskuse sihilist tööd on sellest aastast pärit ja nimelt Eesti Kirjameeste Seltsi koosolekul 20. juulil 1887. peetud kõne „Alkoholi mõjust inimese keha pääle“, „Elu, viin ja surm“, ja „**Tubak kui himuasi ja õnnetus inimestele. Vene keelest Dogeli j.**“ Kirjameeste Seltsi koosolekul peetud kõne sisu kohta seisab trükitud protokollis: „Kõneleja seletas selgeste ja teadusliselt ollustest, kelles alkoholi leitakse, nagu vein, viin, õlut, kumüs ja teised; sellest viisist, kudas alkohol kahjuliselt inimese keha pääle mõjub; haigustest, mida piirituse joomine sünnitab.“ — Aasta algusel ilmus „Meelejahutajas“ (nr. 9) lühikene kirjakeene päälkirja all **Rahvus**, uue aasta soovitus oma rahvast kalliks pidada. Säälsamas „Meelejahutajas“ ilmus näitemäng „**Mõrsja ja märatsejad**“, mis sellsamal aastal ka iseraamatuna ilmus ja millest alamal pikemalt.

Suvel tuli Kunder kodumaale ja pidas Eesti kirjanduse esimesel võidupidul **pidukõne**, mis omal ajal suures lugupidamises seisnud võidupidude väärt sissejuhatus oli. Võidupidude sisseseadel oli mõte tükikest Eesti muinasminevikku oleva aja sisse mahutada, seda muinasminevikku, millest Kalevipojas lauldakse:

Kenam suve ilupäeva,
Õnnerikas rõõmupidu
Kutsus rahvast kaugeelta
Taara mäele mängimaie.
Laevad tulid Ema lainel

Lustil vete veeretusel
 Peipsi rannast Taara paika :
 Virust, Järvast, Harjust, Läänest
 Langes rahvast ligemale.

K. p. XII, 482—491.

Kas sarnased pidud muinasajal Eestis tõesti aset olivad, või mitte, on kõrvaline asi; igatahes võeti E. Kirjameeste Seltsi võidupidudest elavalt osa ja Kirjameeste seltsi leinas suur jagu rahvast kaua taga just tema võidupidude pärast. Kas nad edasi oleksivad kestnud, kui nende asutaja Kirjameeste Selts ise mitte surma poleks suikunud, on raske ütelda. Kuid meil on praegu tegemist inimestega ja oludega, nagu need aastat paarkümmend tagasi olivad, ja säääl oli Kunderi kõne oma koha pääl. „Mets on häälis, mets on keelis! Eestimaa on omale täna ilusama suve ehte selga pannud; lugemata lille õied hiilgavad kui künla tuled tema pidu saalis, ning kuhu sa iiales lähed, sääält leiad sa kõlavat keelt ja mõlkuvat meelt. Sellel suurel eluajal tungib ka inimese süda kõigemale taeva poole, tema vaim tunneb omal suve tiivad olema, ning tahab lendu lüüa ja kõrgemale tõusta, kui külma talve ilmad teda lubasivad; tema rõõm tahab avalikuks saada ning seltsis ka teiste rõõmuga ennast ühendada üheks rõõmu jõeks. Sellest tahab nüüd ka meie süda osa saada. Tänane päev ühendab siin hulga Eesti poegi ja tütreid üheks vaimu suve piduks, mis mitte ilma sisuta seeme ega tuumata taim ei ole, üheks piduks, mis väärt on, et ta edasipidi ikka jälle pühitsetud saaks...“

„Meie tänasel pidul tungib mulle üks küsimus keele pääle ning tahab hääleks saada, tahab vastust nõuda meie vanemate päevast, mil pidu ilu Eesti pinnal laiemalt helkis. See küsimus on: kudas pidasivad meie esivanemad, vanad Eestlased, oma pidusi?“

„Kui meie selle küsimise pääle vastust soovime, siis peame vastuse meie rahva luuletustest, lauludest ja muinasjuttudest otsima. Ning siit leiame meie küllalt tunnistusi, mis meile ütlevad, et meie Eesti vanemad küllalt on mõistnud võidupidusid pidada, ning et nad oma pidusi auu sees on pidanud... Mis nad neil pidudel ette võtsivad, seda võime meie mitme rahva-luuletuse riisme järele ära arvata. Neil pidudel tulivad iseäranis need vaimu ja keha harjutused ette, mis rahva seas ja rahva sees inimese eluga nagu kokku kasvunud olivad ning mida tõsistel silmapilkudel tüli lõpetajaks ja otsuse andjaks peeti. Neil pidudel võtsivad vanad eestlased kaht jagu võidu ajamist ette, need olivad vaimlised ja

kehalised võitlemised". Vaimlised võitlemised olnud laul ja mõistatamised. Kehalised: kiviviskamine, maadlemine, vägi-pulga ehk vägikaika vedamine, mõõkadega heitlemine. — „Niisugused piud ja pühad peeti enamiste kuulsates ohvri paikades ära. Et pidud pühas paigas peetud saivad, sellepärast võime arvata, et nad jumalate teenistusega ja ohverdamisega algasivad ja lõppesivad, ning et neil tõsine tähendus kõige oma lõbu juures oli ja et võitjad vist iseäralist kiitust saivad. Ka olivad vanad Eesti vanemad isegi neil pidudel, nagu Olev Kalevipojale ütleb:

Tulin hilja Taara mäelta,
Pika ilu pidudelta,
Kuhu Kalevite poega
Pikil silmil oodate.

Et vanade Eestlaste üleüldised pidud, neil ette tulnud võitude ja mängude poolest, üliväga põnevuse sünnitajad on olnud, seda tunnistavad need rahvalaulud, milles neist pidudest räägitakse". — Esivanemate pidude juurest Eesti kirjanduse võidupidu juure tagasi pöörates, mille sissejuhatuses Kunderi kõne oli, tähendab kõneleja: „Muidugi saab sell pidul ükski siis jälle elujõuudu olema, kui need, kes temale ta mõju andma piavad, need on: kõnelejad, laulikud ja mängijad jne. kui need oma raske ülesande hoolsasti täidavad. Kes tuleval aastal sellel pidul midagi ette kanda tahab, see hakaku juba täna selle peale mõtlema, kudas ta seda paremini teha võiks. Sellel pidul piab see avalikuks tulema, mis terve aasta on valmistatud, mille peale mitu aastat on mõteldud, mille peale ööd ja päeva mõeldi. Vaadake, siis on sellest pidust üks pidu saanud, mis meile auu teeb, ja mis meile õiget tulu toob. Noormees, harjuta oma vaimu, sest siin võid sa näidata, mis ka hoolsa püüdmise ja oma osavuse läbi kätte saada jõudnud". „Aga pahandus ja pidu ei passi iialgi kokku. Kandkem siis ka selle eest hoolt, et meie pidud ikka ühesmeeles peetud saaksivad, siis on nad õiged piud, siis

Eesti vaprad vanemad
Mäelt vaikselt vaatavad,

kudas Eesti pinnal uusi võidupidusi peetakse, kus endisel Taara mäel laul ja kandlimäng uueste ärkanud on".

Meie jõuame Kunderi elu viimase aasta sisse. Eesti Kirjameeste Seltsi koosolekul 4. jaanuaril 1888 pidas Kunder, kes vahe ajal Kaasanist Peeterburisse, kooliõpetaja instituuti

oli läinud, oma viimase kõne. See oli lühike tutvustamine mag. Truusmanni poolt toimetatud Kalevipoja Venekeelse tõlkega. See oli ka Kunderil viimane kord kodumaal viibida. Kolm laulu „Valguses“: „Küünal kõrgel“, „Priisklaskmise käsk“ Maikovi j. ja „Sõber“ ja sealsamas 5. ja 6. pilt Puschkini „Boris Godunovi'st, mida Kunder tervelt tahtis ümber panna, olivad tema viimased tööd; seal tuligi leina sõnum, et Kunder 12. aprillil just lõpueksamite tegemise ajal lühikese raske haiguse järel lahkunud on, kui nende ridade kirjutaja ei eksi, liig kehva söögi tõttu, mida tühi tasku parandada ei lubanud, ja üle jõuu käiva hoolimata töötamise tagajärjel. Hiljuti teati erakombel jutuajamises tõendada, Kunder olnud suur joodik ja see tema varajase surma pää-põhjus olnudki. Nende ridade kirjutaja on Kunderit ainult Kirjameeste Seltsi kõnetoolilt näinud ja ei tea teda just oma nägemise järele selle süüdistamise eest kaitsta, mida ta esimest korda kuuleb. Aga erapooletul otsustajal ei pruugi selle jaoks muud dokumenti käes ollagi, kui Kunderit terve elu. Mehel, kes iga päev neil kuni viis kooli-tundi pidi andma, selle kõrval, harilikult hommikuti kell 4-jast ja 5-est pääle, 15 aasta jooksul nii suure hulga kirjanduslist tööd ära tegi, nagu Kunder, sellel mehel ei võinud purjutamise ja priiskamise jaoks tõesti mitte aega üle jääda, sest ega temalgi õõ ja päev pikemad olnud, kui igal teisel surelikul. Kui Kunder küll karskuse mees ei olnud, siis ei olnud ta selle pärast veel sugugi mitte joodik. Kui me ei eksi, ei maitsnud Kunder viimastel aastatel üle pää midagi alkoholilist. Jutt Kunderi joomisest on vist küll sellest tekkinud, et Kunder istumise töö halbade tagajärgede eemale tõrjumiseks hää meelega õhtuti piljardi mängis ja selle juures vahete vahel ka klaasi õlut jõi.

Meie ei ole aga Kunderi kirjanduslise töö läbivaatamisega veel kaugeltki mitte lõpul. Meie oleme Kunderi lasteraamatud ja tema näitemängud meelega lõpule jätnud, et nende pääle ühist pilku heita. Pääle tema surma ilmusivad veel tema laulude kogu ja raamat „Eesti vanemad kirjanikud“. Need nõuavad ka tähelepanemist. Enne aga peame paar silmapilku kirjatüki juures „Õndsas Juhan Kunderi kiri ja mõtet Aleksandri Eesti linnakooli kohta“ viibima, mis ka pärast Kunderi surma „Valguses“ nr. 24, 25, 26 ja 27 ilmus.

Aleksandri kool olevat kinnitatud, mitmed olevat aga norus, et mitte kõik õpeasjad Eesti keeles ei ole. Seda plaanitud enne, kui igal pool ainult sakslaste mõju valitsenud, mis eestlaste keskele kadakasaksa seisuse sünnitanud. Selle vastu

tahetud abi leida. „Seega taheti rahva rikkumisele tõket ette teha, taheti Eesti rahvast põlluharijaks rahvaks jätta, milleks teda Riigivalitsus omalt poolt ikka pidas, ja taheti rahva poegi kadakasaks eks saamisest peasta. Eestlased teadsivad ise küll, et põlluharimine nende elu põhi on; kui keegi teda selle põhja pealt ära avateleda tahab, siis saadab ta tema suisa surma. Seni jääb Eesti rahvas tugevaks, kui ta põldu harib ja selle juures jällegi oma poegi ja tütreid põlluharijateks kasvatab ja koolitab“. Nüüd olevat saksastamise ja kadasaksuse kartus täitsa kadunud, sest et Saksa mõju asemele Vene mõju astunud on. Nüüd olevat tarvis riigikeelt õpilastele õpetada, mida neil elus riigiga ja riigi rahvastega läbikäimises tarvis olevat.

Kunder ei olnud poliitikamees, ta ei ole palju katsunudki ennast poliitikasse segada. Aleksandri kooli ja Kirjameeste Seltsi tülide ajal oli ta kõrvalt vaataja ja töötegija, kes tülitsejaid ainult leplikumale olekule üksteise vastu püüdis manitseda. Kus ta aga elunõudmiste sunnil, mille vastu võitlemiseks tema iseloom nõrk oli, poliitika sisse katsus astuda, nagu eelolevas kirjas, seal tundis ta ennast abita olekus nagu laps. Ülemaal nimetatud kiri ilmus pärast Kunderi surma, silmanähtavalt on ta aga trüki jaoks kirjutatud. Kui meil Kunder ainult selle kirja järel tuttav oleks, võiksime meie teda suureks jesuiidiks pidada, kellel kõik abinõuud hääd on, mis sihile viivad, siin nimelt Aleksandri linnakooli inspektori kohale, õieti on aga kiri tunnistuseks sellest, kui kehv poliitikamees Kunder oli. Ülepää ei ole aga Kunderi viimaste eluaastate toimetused Aleksandri linnakooli asutamise asjus praegu kaugeltki veel mitte küllalt selged, sest et sellest õieti ainult niipalju teada on, kui palju Kunder ise on jutustanud. Tulevik toob loodetavasti selles asjas rohkem selgust ja näitab, kui kaugele Kunder sellest kujust, mis tema kui kirjanik meile pakub, kõrvale on kaldunud, selle tõttu, et ta ennast poliitika sisse tõmmata laskis.

J. Kunderi lasteraamatud. 1) **Lasteraamat. Rakweres, 1884.** Kuhs'i trükk. 46 lhk. („Eesti Kirjameeste Seltsi toimetused“ № 46). Raamatus on 29 jutukest, üks rahvalaul „Ema hool“ sissejuhatauseks ja lõpul „Isa õpetus“ Kalevi poja seest ja „Issameie palve seletus Lavateri järele“. Suurema hulga jutukeste sisu on lihtsad igapäevased juhtumised laste elust, siis aga ka lood ülepea inimeste elust (elulood ja ajaloolised), elaja- ja taimeriigist, nõnda kujutatud, et laps neist eluõpetust võiks võtta. — Sääb on kõige päält jutustused sellest, kudas halvad ja sõnakuulmata lapsed oma halbade elukombete

ja sõnakuulmata oleku läbi iseendid karistavad. Märt kukub puu otsast, kuhu ta vastu ema ja õe keeldu linnupoega püüdma ronib, maha, ja on mitu nädalat voodis maas haige („Mari ja Märt“ lhk. 8). Kivi-Jüri loobib kividega ükskõik kuhu juhtub. Kivi libiseb käest ja otsekohe läbi naabri toa akna naabri veikese Katala just rindu, ning teeb lapsele haiget. Jüri peab nüüd minema naabri käest andeks paluma, ja Jüri ema peab akna ruudu eest maksma (Kivi-Jüri, lhk. 9). — Karja-Jukust oleks varas saanud, aga ta saab õigel ajal õpetust. Ta tahab naabri peremehe rebase-raudasid metsast ära varastada, jääb aga käsipidi raudade vahele. Raudade omanik vabastab teda säält, pärast seda kui ta poisile tubliste vitsu on annud („Karja-Juku“ lhk. 12). — Ruuna-Ats äritab igapidi ruuna, sulase Aabrami keelust hoolimata, kuni ruun Atsile kabjaga vastu pead annab („Ruuna-Ats“ lhk. 16). — Ennukse Juku armastab valetada, seletab vanaemale, ahju taga olevat näkk, ja hakkab ise lõpuks oma valet kartma. Vanaema peab valetajale näitama, et ahju taga ühtki näkki ei ole, vaid isa karvane müts. („Ennukse Juku“ lhk. 23). — Karjapoiss armastab linnu pesi hävitada. Kui ta kord jälle käe kallaspääsukeste sügavasse pesasse pistab, tõmbab ta sealt oma kõige suuremaks ehmatuseks pääsuke poegade asemel pihu täie sisalikkusid välja („Ülemeelik karjapoiss“ lhk. 22). — Märdi isa püüab jõest lutsu kala kinni, toob koju ja ütleb Märdile, et ta kala ei puutuks. Ema läheb pada tulele panema, isa puid tooma. Märt võtab kala ja läheb teda jõkke pesema. Kala kaob jõkke („Sõnakuulmata poiss“ lhk. 25). — Lapsed peavad jõest läbi minema. Kõik teised võtavad sukad jalast ja lähevad palja jalu jõest läbi, Peedu pilkab neid ja tahab üle jõe hüpata, kukub aga kõige riietega jõkke („Wallatu koolipoiss“ lhk. 26). — Karja Jüts valetab Kaalule ette, et kui jahu maha külvata, siis sellest jahupuu kasvavat ja puu otsas leivad. Kaalu külvab mitu toopi jahu maha. Mõlemad saavad ema käest karistada („Ilmaaegne nali“ lhk. 27). — Talupoiss Ants armastab peremehe hobustega ülearu suurustele ja kirikulistest peremehe mustaga mööda kihutada, teiste hoiatustest hoolimata. Kord läks aga hobune peruks, Ants kukkus saani alla, vaevaga saivad kirikulised teda veel ära peasta („Traavli Ants“, lhk. 26). Sija tulevad lugeda veel jutukesed „Meelakkuja“ lhk. 24 ja „Kitsetalled“ lhk. 18.

(Järgneb.)

G. Suitsu katse 19. aastasaja hariduslisi ja ühiselulisi voolusid Eestis ära märkida.

(Gustav Suits. Sihid ja vaated. Helsingis 1906. Yrjö Weiliini kirjastus. 141 lhk, 80. Hind 2 marka, 75 kop.)

Raamatus on järgmised lugemised, mis üksteisega ühenduses ei seisa: Kaks ilmavaadet (lhk. 1); Eesti kirjanduse algul (lhk. 61); „Meie Schiller“ (lhk. 81); Juhani Aho (lhk. 94); Kaks mälestust: Eleonora Duse ja Georg Brandes (lhk. 128).

Kõige päält tähendame, et viimane lugemisetükk „Kaks mälestust“ ilma väärtuseta on ja nagu „jutu jatkuks“ või raamatu suurendamiseks sisse on mahutatud. Kes need „mälestused“ lugemata jätab, ei ole midagi kaotanud. — „Meie Schiller“ kirjeldab Balti Saksa iseloomu kitsarinnalist omakasu - tagaajamist, igasugu idealide puudust, karjerismust, parasitismust trehvalt, ei paku aga midagi uut, vaid kordab seda, mis sadandeid kordasid juba varemine välja üteldud, nimelt ka väljamaa sakslaste poolt. „Juhani Aho“ ja voolud Soome uuemas kirjanduses on huvitav, kuid nähtavasti suurel määral laenatud. Meie ei tunne küllalt Soome olusid, et just hallikaid, mida G. Suits tarvitanud, nimetada võiksime, kuid teist otsust meie teha ei saa, kui meie „Juhani Aho“ nende töödega võrdleme, kus hra Suits sunnitud oli iseseisvalt töötama, nõnda, näituseks, cand. jur. J. Tõnissoni iseloomu kirjeldamises lhk. 29—34, mida täitsa luhta läinud katseks tuleb nimetada. Kirjatükk „Eesti kirjanduse algul“ on liig vähe iseseisav, põhjeneb suuremal määral Ahlqvisti ja Dr. Hermanni pääl, tähtsam osa on K. J. Petersonist. — Täitsa hra Suitsu omaks jääb siis esimene kirjatükk „Kaks ilmavaadet“, kõige pikem töö terves raamatus, mis üksi umbes ühe kolmandiku raamatut täidab. Suits püüab siin vahet „vanade“ ja „noorte“, „isade“ ja „poegade“ vahel ajalooliselt põhjendada ja seletada. Selleks heidab ta pikema pilgu Eesti mineviku pääle, nimelt 19. aastasaial. Et see esimene katse on edenemise seadusi Eesti minevikus välja otsida, siis arvame tarviliseks asja ligema vaatlemise alla võtta.

Hra Suits läheb praeguse aja olukorrast, vabaduse püüete vahutava käärimise ajast välja. Ta on selles kindlas usus, et see vabaduse-käärimine mitte liiva sisse kaduda ei või, vaid tee vabadusele ja edule ka tõeste avab. „Sagedasti panevad küll reaktsiooni-ajajärgud elu nähtavalt seisma, aga katse

tõendab, et kõik abinõud, mis edenemise tagasisurumiseks iganes välja mõeldakse, elujõuu päälerõhumisel lõpulikult ometi võimetuks jäävad ja ainult neile vooludele hoogu annavad, millede kõrvalsaatmiseks nende läbi taheti mõjuda". See on ilma põhjendamata optimismus. Inimese sugu kohta üldse võiks seda vahest maksvaks pidada, mitte milgi kombel aga iga üksiku rahva kohta. Rooma riigis kestis reaktsion, mis pärast Cartago sõdasid algas, pääle 600 aasta ja lõppes Rooma riigi ja Rooma rahva surmaga. Seda sama lugu kõnelevad meile Paabel, Egiptus, Türgimaa. Aga see on kõrvaline asi. „Võitluse päevade mõjul on ka meie maa väikene allarõhutud elu ühekorraga liikuma ja käärima hakanud“, meie rahvas kuulnud nüüd esimest korda midagi „vabadusest“, midagi „teadusest“, midagi „inimsusest“. Ilma et inimele isegi teaks, kasvavat temas tung, mineviku iket enese päält maha heita ja teise tee pääle astuda, kui see, mida mööda isad käinud. „Kuid mitte ühte viisi ei kosta kõikidele uue elu hää. See on arusaamata, võõras ja ähvardav kõigile neile, kes vana korraga seisavad ja, võib olla, langevad“. „Kui ka vanast korrast iseäranis suure ahastusega kõik seisuslikult või varanduslikult privilligeeritud isikud kinni peavad, ei etenda mitte vähemat osa vaimlik kokkukasvamine endiste elutingimistega, millede all iseäranis vanema põlve terve ilmavaade, mõisted ja tundmused on kujunenud ja, nagu elu näitab, sellega suuremalt jaolt lahutamata kokku kasvanud“. (lhk. 6). „Balti pastorlik-kodanliku elu traditsioonid on selle ajajärgu Eesti haritlastele nagu rõuged olnud: kui ka radikalsemad nende hulgas haigusest lahti on saanud, kannavad nad ometi vähemalt selle märkisid enese küljes eluotsani. Kui paljud ei mõtle neist veel õhkades mineviku pääle tagasi, mis eneses ometi neile nii palju meeldivat sisaldas: vaikne, mõnus elu, maal põldu hariva, linnas kodanliku ühiskonna tingimistete ja usu-dogmade kaitse all, kärata, rahulik, iseenesega rahul olev elu! Aeg, kus ei olnud ei „seaduse“ ega „kombe“ vastu ülesastumist, ei klasside võitlust ega mingid nõndanimetatud antisotsiaalsed tundmused, vaid kus mõõduandvad olivad patriarhalilised kõlblised-rahvuslikud põhjused, millede järele mitte inimene ise, tema inimlik väärtus, auu ja tegevuse-vabadus, ülemaks otstarbeks ei olnud, vaid pääasi pidi olema: „kindel kohusetäitmine“, „riigi“, „kiriku“ ja „rahvuse“ aadete alla heitmine „kõlblises vabaduses!“ „Eesti rahvas ei pidanud nimelt mitte milgil tingimisel poliitikast osa võtma, vaid välimise määramise võimu rahulikult riigivalitsuse kätte uskuma: Eesti rahva päralt olgu ainult sisemine elu „tões ja vaimus“, „kõlbline ja rahvusline iseolemine“. Selles mõttes püüti europalisi kulturi voolusid ümber töötada, neid kõige päält „sõjalikust iseloomust vabastades, selles mõttes peeti visa võitlust mõjudega Lääne-Euroopast, milles sotsiaal-püüete, individualistliku ja ratsionalistliku vaimu kardetavat kandjat nähti“, (lhk. 7). Ei jõua küllalt imestada seda lapsikust (Naivetät), millega hra Suits Eesti ajalugu 19. aastasajal maalib, mis nii palju meeldivat Eesti haritlasele pakkunud, et ta ohatas temast pidavat lahkuma. Sarnast eldoraadot või õnnemaad ei julgenud 19. aastasaja Eesti haritlane oma kõige julgemates unenägudes enesele ette kujutada. Kes olivad need 19. aastasaja haritlased? Fählmann, kes ilma maksuta Tartu vaeseid nii kaua arstis, kui must vere oja, eneseohverdavast kurnavast tööst saadud kurgutiiskuse sünnitus, teda ühel hommikul ära lämmitas; Dr. Kreutzvaldt, kes kartuhvlite ja silkudega ennast ja oma peret toites, Kalevipoega luuletas; C. R. Jakobson, kes eluaeg puudustega võitles, kõige suuremaks mässumeheks ja põletajaks tembeldatud sai, ja naise väikeste lastega ilma mingi abi ja toeta pidi maha jätma, kui soetõbi, mis haigest pääst põllumeeste seitside koosolekutele Pärnusse ja Viljandisse sõitmisel kallale tuli ja Kalevitaolise

kangelase keha maha murdis; Dr. Veske, kes 15 aastat Tartu ülikooli lektorina 400 rubla palgaga aastas ennast ära elatas, teaduslisi reisisid ette võttis, ilma et ülikool võimaliku oleks leidnud temale reisirahagi anda, nagu see teiste ülikooli ametnikkude kohta küll võimalik oli; või oli Dr. Hurt see, kes mineviku järele öhkas, Dr. Hurt, keda ametivennad armulaua ühisusest välja heitsivad, sellepärast et ta Eesti rahvale selga ei pöörnud! Kõike seda peab teadma, enne kui üleüldisid otsusid mindakse tegema. Kahtlemata teab seda ka hra Suits. Mis on aga siis tema maalitud idill, see „vaikse, mõnusa, kärata, rahuliku, iseenesega rahuloleva elu“ pilt väärt? Midagi selletaolist ei ole olnud, hra Suits on selle idilli ise luuletanud. „Eesti rahvas ei pidanud nimelt mitte milligi tingimisel poliitikast osa võtma“, arvab hra Suits. Jah, kas seda lubada või keelda kunagi Eesti haritlase võimuses on olnud, kas see praegugi tema võimuses on? Mitte põrmu. Vene vabaduse liikumine on ka Eestisse kibemekese vabadust toonud, see lõpeb Eestis, nii pea kui Vene rahvas seda enam ei soovi, tahtku seda Eesti haritlane või ärge tahtku. Keegi tema käest seda küsima ei tule. Eesti rahva päralt oli ja jääb ikka ja alati ainult „sisemine elu, kõlbline ja rahvusline iseolemine“, mille pääle hra Suits nii põlgavalt üle öla vaatab. Mingisugust välist mõju püüda või loota, on iseenese petmine, mis kõige kurvemaid järeltusi enesega toob. Niikaua kui Eesti rahvas iserahvana püsib, niikaua kui ta täitsa Vene rahva sekka ära sulanud ei ole, ei või ta muud kui „kõlblise ja rahvusliku iseolemise“ eest hoolitseda. See on väike-rahvaste saatus, mida ajalugu muuta ei suuda, mida muuta ka tarvidust ei leidu, sest see on iseenesestki küllalt nii auuvääriline ülesanne, et selle hääks maksab tööd teha. Sest inimese soo tõsine edu on ainult siis võimalik, kui iga üksik rahvake ja rahvakilluke nii kõrgele hariduses ja teaduses tõstetakse, kui see ial võimalik on. Maailma käekäigu juhtimise võivad nad siis rahulikult suurrahvaste hoolde jätta, selles teadmises, et ka nemad on üleüldiseks eduks kõik teinud, mis nende võimuses.

Teistsuguste vaadetega inimesi kasvatavat meie aeg. „Isik astub nüüd näit. trotsivalt, kõigist kõlbluse ja allahetmise õpetustest hoolimata, üle rajade, mis valitsev kord seadusena oli ette kirjutatud, ütleb ennast lahti üleüldiselt maksvaks tunnistatud usu-dogmadest ja nõuab enesele igapäidi vaba enesemääramise õigust“. „Sellepärast peab ühiskonna ülemaks püüdeks olema tingimisi niisugusteks luua, et nad vaimlikkude ja tegeliste võimete vaba arenemist edendaksivad, mille juures inimeste kehalisi ja vaimlikka iseäraldusi tähtsalt silmas pidada . . . Need on mõne pääjoonega kaks isesugust ilmavaadet, mis üksteise vastu seisavad; inimesi lahutavad ja ühendavad. Ei ole tarvis juurde lisada, kuhu poole meie nooresoo ärksama osa poolehoidmine kaldub“. (lhk. 8—9). „Meie (s. o. noored) tahame elada, meie jänuneme laia, avara, vaba elu järele. Aga siin sünnib draama „noore“ ja „vana“ vahel. „Vanad“ ei saa meist aru ega meie neist. Siin on kahe sugune tõekstundmine, kahe sugused lootused ja ootused, mis elu käärime ja liikuma panevad ja sellesse ühtlasi midagi rõhuvat või koguni südantlõhestavat loovad. „Draamad“ kasvavad, kriisis on tõsine. „Pojad“ mõistavad isade üle valju kohut . . . See, et „pojad“ „isade“ mõtteviisi ja tegusid läbi katsuvad, arvustavad ja tagasi lükkavad, mis nende arvamise järele elu nõuetega kokku ei käi, see ei ole mitte ainult nende õigus, vaid ka nende kohus. Uute teede otsimist elu ülesannetest arusaamises ei või neile keegi keelata“. (lhk. 10—11). Muidugi ei keela seda keegi, kuid arvustamine peab õiglase olema, aga „isade“, 19. aastasaja Eesti haritlaste, kujutamine sellel näol, nagu Suits seda teeb, ei ole õiglase arvustus. Ei ole ka mingisugust vastolu „isade“ ja „poegade“

vahel olemas. Vastolu mõte on Wene kirjandusest laenatud, kus ta Turgenevi „Isade ja poegade“ tõttu maksvaks on saanud ja kus ta vahest ka kohane on. Eesti „pojad“ ei taha midagi muud kui „isadki“ tahtsivad. Ei nõudnud ju C R Jakobson midagi hoopis uut, kui ta J. W. Jannseni vastu välja astus. Mitte Jannseni püüetele ei astunud ta vastu, vaid Jannseni võitluse viisile (taktikale), mida ta liig pikaliseks ja leigeiks pidas. Tuttav on tema „Teed on mitmesugused, aga üksainus armastus“. „Noorte“ õnn on, et nende ajal Wene rahva keskel tung vabaduse poole tärkas, mis ka Eesti „poegi“ vabamalt lubab hingata kui „isad“ seda võisivad, ilma et meie „noored“ seda aega kudagi ise oleksivad suutnud ligindada, niisama Wene rahva armust elades nagu „isadki“. Wastoludest ei ole juttugi. Ihu ja vaimu vabadus, teadus ja haridus, mida Suitsu arvates ainult tõusev noorsugu oma lipule kirjutanud, on juba õndsas O. W. Masingi päevist Eesti rahva ja haritlaste lipukiri olnud, mida „isad“ küll enamiste „põue peidus“ pidivad kandma, mida nemad aga kui pühamat pärandust „poegadele“ on pärandanud, kellel ilma oma teenimata võimalikuks on tehtud seda vabalt õhus lehvima panna. Mitte vastolusid „isade“ ja „poegade“ vahel ei leia meie Eesti minevikust, vaid rühkimist otseteed valguse, päikese poole kord rutemine, teine kord aeglasemalt seda mööda, kudas välised olud seda lubasivad, sihikindlalt, otseteed, nagu kangekaelsele põhjamaa pojale kohane, üksteise surnukehadest üle ikka sinnasamasse päikese poole. Eelsammuja kukub väsinult maha, tema järel käija haarab langeja käest lipu, astub üle tema surnukeha ja tungib edasi. See on Eesti rahva ajalugu 19. aastasajal.

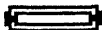
Oma ülemal nimetatud mõtete põhjendamiseks toob Suits lühikese ülevaate Eesti poliitilise mõtte edu kohta 19. aastasajal. Selle pääle vaatamata, et ülevaate pääliskaudne ja põhijoontes ekslik on, leiab sääl siiski ka üsna õigeid märkusi ja tähelepanemisi, nõnda näit. et „Eesti rahva enesetundmus Jakobsoni läbi Eesti rahvuslikuks eneseteadvuseks on kasvanud“ (lhk. 15). Õige on ka märkus Jakobsoni pärijate kohta, kes „realpolitika ja praktilise materialismuse libedat teed mööda viimaks elu aateliste väärtuste nihilismuseni“ olevat jõudnud (lhk. 16), kui me nimelt seda seltsi Jakobsoni pärijate hulka „Virulase“, „Virmalise“ ja „Valguse“ loeme. Et aga Grenzsteini „Jakobsoni“ pärijate hulka tuleks lugeda, nagu hra Suits arvab, selle juures kahtleme meie. Ei ole suuremaid vastolusid olemas, kui Eesti rahvuse vaimustatud edendaja C. R. Jakobsoni ja rahvuste täielise ärasalgaja „Oleviku“ Grenzsteini vahel. (Laulik Grenzstein on midagi hoopis muud. On veel liig vara Grenzsteinist õiget aru ja otsa kätte saada. Ta on oma elus nii palju põhjusemõtteid omaks tunnistanud ja neid säälsamas jälle jalge alla tallanud, just nagu Heinrich Heine oma luuletustes, et õige otsuse andmine tema kohta tuleviku ülesandeks peab jääma). Et Grenzsteini viimaste aastate poliitika kudagi Jakobsoni pärandus oleks, ei tahaks uskuda. See oli üks osa elunõudmisi, mis tänini tähelepanemata olivad jäänud, mida aga nerveriline, ühele ja teisele poole tormaja, kindlusteta iseloomuga, aga terava tähelepanemisega mees nagu Grenzstein ära nägi. See oli uus liikumine Eestis, mis viimastel paaril aastal ennast koguni ainuvalitsejaks tahtis üles upitada, Tallinna ilmakodanlus, käremeelsus, sotsialdemokraatia, Tallinna vabrikute kasvamise vili, millele osa maata inimesi maal külge liitusivad. See oli enne veel liig nõrk selleks olnud, et tähelepanemist ja väljaitlemist leida. See on tööliste mõteteaenus, üleilmiline proletarismus, ilma - kodanlus, sellega ka rahvuste salgamine, mis Jakobsoni sihtide ja püüetega kudagi ühenduses ei seisa. Nõnda ei ole siis meie ilmakodanlaste, käremeelsete jne esiisa mitte Jakobson, kelle varju nad mõni kord armastavad pugeda, vaid Grenzstein, keda nad hiljuti veel

plaanitasivad Pariisist tagasi tuua „Eesti elu uueks looma“. Et Tõnissoni „Postimees“ endiste Jakobsoni ja Jannseni erakondade kokkuliitumise järelendus on, peame meie Suitsu poolt õigeste tähele pandud asjaks. Suits kirjutab selle kohta järgmiselt: „Tunnistame otsekohe, et see (Tõnissoni „Postimehe“) etteaste mõjurikkam ja tegevuserikkam on kui kõik etteasted enne seda, isegi Jakobsoni ilmumine mitte välja arvatud. Selles ühinevadki nähtavasti kahe ajajärgu „aated ja ained“: Jannseni ja Jakobsoni, ja kokkuliitumine on nimelt niisugune, et Jannseni ja tema taoliste seisukoht ideoloogiliselt mõõduandvaks on jäänud, kuna tegelikult, näit. ühiseluliste paranduste asjus, Jakobsoni radasid, Jakobsoni kokkumatuse ja väsimatusega on edasi astunud. Muidugi on Tõnissoni ülesastumjine, niihästi põhjusmõttelikult kui tegeliselt, muutunud väliste olude kui ka tema iseloomu- iseärsuste tõttu osalt teisiti tingitud ja osalt teistsuguse kuju saanud, aga ma mõtlen siin põhjusjooni, sisemisi, olulisi sarnaduse tundemärkisid, millelede ometi määrav, otsustav tähendus jääb“ (lhk. 18). See on meie arvates üsna õige, ehk küll puhastverd rahvuslased sellest midagi teada ei taha, et nad väga palju G. R. Jakobsonilt pärinud on, ja sellepärast siis, ainult nende eneste tõendus arvesse pannes, otsusele võiks tulla, nagu ei oleks neil sugugi sügavamaid juuri minevikus, vaid nagu oleks nad taeva kehade päält meteoriide seljas maa pääle sadanud, just kui Bölsche „vaimline elu“.

Juba aastal 1857 seadinud J. V. Jannsen „kolmainuse õpetuse: kirik, riik, (Eesti) rahvas“ üles. See kolmainus valitsevat isade juures veel tänapäev, ehk küll uute nimede all „kõlblus, seaduslikkus, rahvus“. Järgnevatel lehekülgedel püüab nüüd Suits näidata, mis põhjused need olnud, mis isade juures selle „laguneva aatelse“ kolmainuse-õpetuse ilmale kutsunud. Lhk. 22—40 leiab Suits selle põhjuseks seda, et eestlased põlluharija rahvas on. Vilets leidus, mis midagi ei tõenda. „Uhked kõrbepojad beduinlased ja avarate stepimaade taltsutamata vabad endiste aegade kasakad olla surmanuhtlusega ära keelanud põlluharimisega tegemist teha, sest et see inimesi orjadeks kasvatada. Nende arvamise järele oli põlluharimine kõige allaheitmise ja orjameelsuse pääpõhjuseks, kõigi inimlikkude õnnetuste aluseks“ (lhk. 22). Sealt ei Eesti orjapõlv ja orjameelsus pärit olevatki. Aga soomlased, rootslased, sakslased, prantslased — kõik Europamaa haritud rahvad olivad ja on suuremalt osalt praegu veel põlluharijad. Suits näikse Inglise ajalooourija Buckle mõtte mõju all olevat, et muistse aja edulased just mägedes elavad röövmõrtsukad olivad, tagurlased aga orgudes elavad rahvad, kes mägestiku rahvaste orjadeks langesivad. See maksis muistisel inimese soo hariduse algajal. Eesti rahva orjapõlve ja sellest järgneva orjameelsuse seletamiseks ei ole sugugi vaja nii kaugele minna. Saarlased ei olnud omal ajal sugugi mitte põlluharija rahvas, vaid kardetavad mere-röövlid, see ei takistanud aga sugugi, et Öhtu-Euroopa musttuhanded usu-märtsesjate parved neid orjaks tegivad, sest et saarlasi neile vastupanemiseks liig vähe oli. Seitsesada aastat on piits ja kepp eestlase seljas tantsinud, see asi on Eesti orjameelsuses süüdi, mitte põllutöö. Oma väikse arvu pärast ei suutnud eestlane ennast vabastada — Sellessamas osas, mis seletada tahab, et eestlane sellepärast orjameelne olevat, et ta põlluharija on, on ka veel muud sellesarnast tühja-tähja. Nõnda on siin lhk. 31 pääl järgmine halekuulus lause: „Nii kaua kui elu soontes tervelt, priskelt tuksub, ei või instinktidele liigategemine mitte õnneks olla, vähemalt ei või „enese ärakulutamist“ loomuliku inimese seisukohalt selleks pidada. See on teatud mõttes, tahes ehk tahtmata, juba „langemiso“ (décadence). Hävitemise õpetus.“ Kui me meeles peame, et hra Suits „enese ärakulutamise“ all töötegemist mõtleb, nagu ta mõni rida ülemal sellesama leheküljel

pääl seletab, siis peab küll tunnistama, et nii pää pääle pöördud mõtteid küll vaevalt üheski teises keeles on juletud välja ütelda. Kui väga tuletab hra Suits siin Tallinna Kilplat meele, kus hiljuti otsuseks tehtud uut kasvatusteadust luua, mis instinktidele liiga ei teeks, vaid neid „loomulisel teel“ edendaks, „nii kaua kui elu soontes priskelt ja tervelt tuksub“. Kui Eesti rahval „langemise (décadence), hävinemise“ tundemärkisid küljes on, siis ei ole selleks tundemärgiks kahtlemata mitte tööarmastus, nagu hra Suits arvab, vaid see asi, et „loomaliste instinktide“ edendajad põlastuse asemel poolehoidjaid leiavad.

Lhk. 40—48 püüab Suits näidata, kudas aega mööda Eesti kodanike klass tärkab ja „Eesti rahvameelse eduerakonna“ põhjaks saab. Kuid mida kaugemale, seda raskem on hra Suitsu mõtetele järele jõuda. Ta unustab ära, mida ta tahtis ütelda, kõneleb selle vastu, mida ta varemine tõendas. Mõttekäik läheb segaseks, kirjanik hakkab ühe koha pääl tampima. Siin keerlevad kapitalism, Preisi Rentengutgesetz, tööliste liikumine — kõik asjad, mis herra Suitsule vähe näikse tuttavad olema. Siin näritakse pikalt ja laialt Jaan Tõnissoni isiku kallal, ehk kirjanik küll lhk 18 kinnitas, et „Tõnissoni tegelise tubliduse vaatlemine“ tema ülesande hulka ei käi, ja ilma et kirjanik kudagi suudaks Jaan Tõnissonist ärü saada. Kõige selle vassingu lõpuotsus on: „Nõnda langeb õpetus ühisest, patriarhalilisest Eesti rahvast „rahvuslikus iseolemises ja kõlblises vabaduses“ (lhk. 50). Võiks siis küll arvata, et „isade kolmainuse õpetus kõlblusest, seaduslikkusest, rahvusest“ purustatud on ja „pojad“ selle asemele midagi uut tahavad seada. Üsna ootamata kombel tuleb aga hra Suits lhk 50—60 tõendus-tega, „noored“ olevatki „rahvuse“ eest võitlejad, sotsialdemokraatlaste päämees Bebel ise tunnistavat isamaa ja rahvuse tunde igale „paljasjalgsel“ kohuseks. Suits toob Bebelist järgmised laused: „Mis mõistame meie sõna all isamaalus (patriotismus)? Seda, et igal rahval, kel oma keel, omad pruugid ja kombad, oma hariduselu ja ajalugu on, õigus on terve organismusena areneda ja omavalitsust saada. Isamaalane on see, kes oma rahvale, kelle hulka ta oma sündimise, keele ja pruukide poolest käib, kõige kõrgemat hariduselu kätte püüab, kõige inimesesoo tuluks, ilma kahjuta teistele rahvastele. — Kuid mis mõistame meie sõna all rahvusvahelus (internatsionalismus)? — Mitte rahvaste allasurumist, mitte vägivaldset rahvaste ühtesulatamist, vaid rahulikkude hariduslikkude vahekordade alahoidmist ja arenemist rahvaste vahel“. Hra Suits tunnistab ennast nende mõtete vaimustatud poolehoidjaks. Aga nende mõtete eest ongi ju „isad“ võidelnud, nende mõtete eest võitlevad praegused „rahvuslased“ vägivaldse ühtesulatamise vastu, ja meie küsime imestusega, keda kooditas siis hra Suits terve kuuekümnne lehekülje pääl?

Mõnesugust.

Eesti rahvaviiside korjamine, kolmas aruanne 10. aprillist 1906. kuni 26. märtsini 1907.

Raha sisse tulnud 421 rub. 15 kop., välja läinud 298 rub 61 kop. 26. märtsil 1907 kassas 122 rub. 54 kop.

Seltsi poolt väljasaadetud viisidekorjajad.

Joh. Avik, Peterburi konservatoriumist, ja sõnadekirjutaja, Tartu üliõplane J. Sakeus, käisivad Paistu kihelkonna täielikult läbi ja veel Karksi Pollis. „Takistust tegivad pikaldased viimasajud. Vastuvõtmine oli igal pool häa, iseäranis Kaarlis. Viiside korjamise tähtsusest saadakse igal pool aru ja tuldakse korjajatele lahkesti vasta, kuid viisimaterjali on vähe. — Endised laulikud ja mängumehed, keda rahvas kuulsaks peab, on surm ammu ära võtnud“. Teekonna saadus on 94 viisi; nendest 82 lauluviisi, 12 torupilli-, sarve- ja viiulilugu (kõik viiulil mängitud). Laulu sõnu kirjutati 12 lauliku suust üles kokku 5127 rida, — pea viimaseksi vanad laulud.

Juhan Simm ja Peter Reisik, üliõplased Tartust, olivad enesele Tarvastu ja Kolga-Jaani tööpõlluks võtnud, esimene viisisid, teine sõnu üles tähendades. „Tarvastus käisime umbes paar nädalat ringi. Rahvas oli väga lahke ja vastutulelik, aga meie saak oli väike“; — lauljaid oli vähe ja needki ei tahtnud oma noorepõlve mälestusi valge ette tuua, — olevat kõik ununenud. Kolga-Jaani kihelkonna laulude sõnad on omal ajal hoolega üles kirjutatud ja „Vanas Kandles“ ilmunud, päärohkku pandi siis iseäranis viiside pääle. „Rahvas oli ka kohe valmis laulma, kui mõne laulu teadsivad. Korjamise tagajärgedega ei või meie aga iseäranis kiidelda; vanad laulikud on juba ära surnud ja praegusele põlvele on rahvalaul hoopis võõraks jäänud“. Iseäranis takistas korjajaid ka vihm ja Kolga-Jaani metsad ja sood oma halbade teedega. Töösaadus on 66 viisi, 15 mängutükki, 16 koraliteisendit ja 2519 rida vana laulu sõnu; pääle selle kolmed „sõnad“ — saksa, viitsa ja hundi vasta. Palju abi saivad korjajad õp. V. Reiman'ilt ja praost M. Jürmann'ilt.

P. Süda, Peterburi konservatoriumi kasvandik, jätkas Hiiumaal oma 1905 alustatud tööd. „Hiiumaa — kirjutab P. Süda — oleks nüüd minu arvates lauludest puhas. Ainukene koht, kus veel ehk midagi leiduks, on

Emaste kihelkond". Teekonna saadus on 14 viisi, 30 viiuli- ja torupillilugu ja 320 rida — enamasti vanemate laulude — sõnu. Sõnade üleskirjutajaks oli Keinas A. Sakkeus ja Pühalepas — K. Lember, kooliõpetajad Hiiumaal. Lahket abi on korjajatele annud iseäranis tänuväärilisel viisil K. Heller Keinast. Aastat paarkümmend tagasi olnud rahvalaul siin veel väga õitseval järjel; mis nüüd veel lauldakse on riismed sellest rikkalikust lauluarast. Sagedasti saanud korjaja kuulda: „Miks ei tulnud te 20 aastat varem, siis ei oleks te mitte nõnda tühjalt tagasi läinud, kui nüüd“. Rahvalaul on ka siin nüüd kunstlaulu eest kõrvale pugenud.

A. Assor'it, Rõuge köstrit, palusime, et ta järele kuulaks, kas Rõuge kihelkonnas veel kedagi lauljat leiduks. Hr. Assor küsis 200 leerilapse ja 100 koolilapse käest ja kaudu, kas keegi teab mõnda inimest omas vallas, kes vanu laulusid laulab. Kõige juhatamise pääle sai ta ühe arstimise-laulu (ilma viisita) ja ühe polkasuguse ringlaulu. — Ka Miina Hermann, kes varem Rõuges — Kasaritsa vallas ja Pindi kiriku ümber — viisisid on otsinud, kinnitab, et siin midagi enam leida ei ole. Hr. Assori arvamise järele on vennaste kogudus, kes kõik vanad laulud „holalauludeks“ ristas, mis põrgusse viivad, siin laulu juba varakult ära hävitanud.

* * *

E. Ü. Seltsi viisidekogu on aruande aasta jooksul kasvanud 602 viisi ja umbes 11.000 sõnarea võrra. Endisega kokku on Seltsi käes hoida -- sõnad arvamata — umbes 2900 viisi.

* * *

Vaevalt ühe neljandiku eestlaste maad on muusikamehed läbi käinud ja üles tähendanud, mis vanadest viisidest rahva keskel veel kõlmas. Tarvilik oleks, et nad veel teist korda needsamad kohad läbi käiksid ja järellõikust peaksivad, olgu et viiside oskajatest mõnda kodust ei leitud, olgu et need pärast uusi viisisid meelde algatasivad, mis üleskirjutamise puhul „meelelaekast“ ära olivad kadunud. Aga selle tarviliku töö pääle ei saa esialgu mõteldagi niikaua kui kolmneljandikku kodumaad kui mahavarisev lõikusepõld puutumata meie ees seisab. Lõikajaid, asjatundjaid ja usinaid noori mehi oleks meil küllalt välja saata ka tänavu jälle. Aga kes kannab kulu? Vähemalt seda kulu, mis nende ülespidamiseks tingimata tarvis läheb? Rohkem kui nende vaba vaheaja ohvrit ei tohi meie neilt mitte nõuda. Rohkem ohvrit ei ole noortel meestel, kes kange puudusega võideldes, omale edasiharimist nõuavad, meile ka mitte pakkuda. Uuesti küsime: kes kannab nende ülespidamise kulu? Tartu ja Tartu ümberkaudne maa on kümnet pähä läbi nurutud. Pea nendesamade andjate nimed enamast korduvad igas aruandes. Miks võtavad kaugemad ringkonnad nii vähe osa? Ega rahvaviiside korjamine ometi mitte mõni tartlaste eralõbu ei ole?! Ta on terve maa kohus. Miks ei lähe kaugemal käed lahti? Miks ei pane sagedamini ka mujal laulu ja muusika sõbrad mõnda kontserti kontsertide tulevaste eeskavade hääks toime, mujal, kus Eesti ringkonnad varandusliselt paremal järjel seisavad kui Tartu linnas, millel kaubandust ega tööstust ei ole ja mis ennast kõhnakiralt koolide najal elatab? Iseäranis koputame nende paljude kõrgema haridusega eestlaste kukru pihta, kes laias riigis sagedasti väga lähedates oludes elavad ja keda ainult see hädaoht ähvardab, et nende aknad kodumaalt sõudvate õhkude vastu täiesti kinni tahavad vajuda, ja kes oma osavõtmist kodumaa vastu muul teel ei saagi avaldada, kui et nad rohkesti annavad.

Viimne tund, ei, viimased minutid on kätte jõudmas, kus esivanemate iluhelid siin ja sääl aruharva nagu vaikselt õhtuehal hiljakesi veel kumisevad. Laulutarkade väsinud suu vaikib pea, mänguoskajate kangenenud sõrmed puhkavad varsti sõmerliivas. Kolmveerand kaksteistkümmend! Kes aitab päästa, mis veel päästa on? Kes aitab töömehi välja saata lõikusele, enne kui viimased viljapääd videvikusse ja pimedusesse kaovad, enne kui öö tuleb, millal ükski ei või midagi teha?!

Kõigile kes meie ettevõtet toetanud, südamlük tänu!

Tartus, 26. märtsil 1907.

Eesti Üliõplaste Selts.

Järeleõnna. Kõik raha-anded, adresside teatamised jne. saadetakse Dr. Oskar Kallas'e kätte, Tartu, Tiigi uul. nr. 31; hr. Kallas on ka valmis küsimiste pääle, mis asjasse puutuvad, vastama ja täielist trükitud aruannet (ka I ja II aruandest on veel mõned eksemplarid saada) soovijatele ilma mak-suta kätte toimetama.

Johann Kunder

(sünd. 14. detsembril 1852, surnud 12. aprillil 1888).

(Järg.)

Kuna nimetatud juttudes karistus võrdlemisi kerge on. enamiste haiget-saamine, mis pea jälle paraneb, ühes sellega aga karistatud laps oma meelt parandab, on teises osas juttudes karistus juba palju rängem. Nõnda kaotab hiirepoeg, kes vanemate ja vennaste keelust hoolimata kassi juure läheb, oma elu („Hiire pojad“, lk. 13); naise, kes laupäeva õhtu hilja veel jõest vett läheb tooma ja selle juures kuu üle pahane on, miks kuu taevast laiskleb ja temale appi ei tule, viib kuu üles enese juure taeva alla, kus naine praegu veel oma vee-paaridega on ja igaühte noomib, et hingamise päeva õhtut ei tohi mitte tööga ära viita („Kuu naine“, lk. 42). Kurvalt lõpeb ka edeva ellerheina elu jutukeses „Edev Ellerhein“ (lk. 29). See on ilus lastejutt, ühtlasi aga ka sisurikas jutukene üleüldse, mis mitmele vanemalegi inimesele sünnis on lugeda. Toome tema siin tervelt:

„Vainul jõe kaldal kasvib suur kari ellerheinu. Nad punendasivad nagu koidu eha ning mängisivad päeva otsa omas kevadises nooruse rõõmus.

Seal ütles üks lopsakas ellerhein:

„Mina enam siin vainul ei taha olla! Vaata kudas seal jõe nupud veepinnal kiiguvad nagu linnud! Kas mina siis sinna minna ei või?“

„Ära mine, öde!“ ütlesivad teised ellerheinad. „Sina ei ole selle eluga seal vilunud, aga siin on sull hea olla.“

„Mis teie sellest elust seal teate ka, teie olete ju rumalad ja kadedad!“ ütles ellerhein ning hakkas oma juuri mulla pinnast välja sirutama.

Juba läheb teine jõe poole.

Vana raudhein ütles küll jõe äärest vastu:

„Ära mine, lapsuke, seal on juba mõni vanameeski surma saanud!“

„Istu aga sina peale oma kalda muda sees! Mis sull teistega tegemist on,“ vastas ellerhein ja astus jõkke.

Küll oli siin tõeste hea kiikuda ja hällida!

Ellerhein ei tahtnud tervel päeval süüa saada, ja jõe nupud naeratasivad talle vastu nagu vee kuningalle. Aga see naeramine polnud muud midagi kui hale kahetsemine.

Et ellerheina jalad jõe põhja ei puutunud, selle pärast ujus ja kiikus ta vee vooga ikka edasi ja edasi, kunni kodu vainud silmist kadusivad. Ujus nüüd metsmaist ja soodest läbi ning ikka edasi. Viimaks jõudis ta veikese järve sisse. Nüüd oli ellerheinal juba süda raske nii üksi olles. Tahtis kodu tagasi, aga tee mis sa tahad, ei saa enam tagasi: just nagu sala käega tõmmatakse lillekest ühe majakese poole, mis järve kaldal seisab. Ja viimaks — ellerhein ehmatab ja karjatab — veski tammist alla, suurte kivide sekka. Seal pekseti tema vaenekene puruks ja põrmuks.“

Kuna tänini nimetatud juttudes halvad lapsed on ette toodud, kirjeldab teine osa juttusid häid lapsi ja tasu, mida häädus ühes toob:

Õde ei taha oma venna pääle kaevata, vaid on valmis venna eest karistust kandma. See mõjub nii väga venna pääle, et ta ise oma süü üles tunnistab ja „oma Anut kuni surmani kui head ja armast õde armastab“ („Hea õde“, lk. 5). — Veike Juku tunnistab ise oma süü üles, sest et ta valetada ei taha. Ja ka pärastises elus ei valetanud ta kunagi, vaid ütles iga kord kindlaste: „Valetada ma ei taha! Mis ma Jukuna ei teinud, seda ma Juhanina ammugi ei tee.“ („Auus pois — auus mees“, lk. 6.) — Lapsed juhatavad hobuse otsijale ilusaste tema hobuse kätte. Mees tänas. Lastel oli hää meel. („Lahked lapsed“ lk. 10.) — Veike Mann leidis vigase tiivaga pääsukese. Mann hoolitseb pääsukese eest kuni ta terveks saab ja laseb siis pääsukese lahti. „Sest saadik tegi pääsuke oma pesa iga sui just Manni akna ette räästasse ning siristas iga hommiku lahkeste nagu oleks ta hääd last tänada tahtnud.“ („Heategija“, lk. 16.) — Sulase poeg leiab ilusa noa ja viib kohe omanikule kätte. Ta saab selle eest kiitust ja vana noa kingituseks veel päälegi. („Auus poiss“, lk. 21.) Siia hulka käivad ka jutukesed „Vana Muri“ (lk. 17) ja „Lahti tehtud sõlm“ (lk. 41).

Kolmanda liigi jutukestes näidetakse, kudas lastes tonni hirmu tuleb ära kaotada („Veikese Matsi õnnetus“, lk. 11); kudas lapsele elu sügavamaidki saladusi, aega, maailma, elu ja surma arusaadavalt ära seletada („Mõistatus“, lk. 30); kudas lapsele sugurahva tähtsamaid mehi eeskujuks seada („Jaan Adamson“, lk. 32), tema südamesse kaastundmist ja appitõttavat ohvrimeelt istutada („Auus tegu“, lk. 33); kudas lahkus ja kaastundmus ka keisri kodades aset leiab (Kreekamaa kuninga proua jutukeses „Armastus“ lk. 35, keiser Nikolai I jutukeses „Kõrge soldat“ lk. 39, keiser Aleksander III jutus „Rohkeste tasutud lahkus“ lk. 37).

2) **Lu'ud lastele. 12 piltidega. Tartus, 1885. H. Laakmanni kulu ja kirjadega. 16 lk.** Nagu päälkiri ütleb, on raamatus 12 pilti. Iga pildi jaoks on Kunder jutukese kirjutanud „Laste raamatu“ juttudest lähevad kõnesoleva raamatu jutukesed lahku. Kuna „Laste raamatu“ jutukesed lapse elust juhtumisi ette kujutades last hääks lapseks püüavad kasvatada ja lapsele hääd eeskuju kätte juhatada, tahavad käesoleva raamatukese kirjeldused pääasjalikult laste tähelepanemise võimu jutustuse abil teritada, lapsele kätte juhatada, mis ta pildi pääl näeb ja mis poolest see ehk teine pilt tähtis on. Suuremast hulgast pildi-seletustest järgneb lõpuks siiski lapsele ka hää eeskuju, nagu „Lasteraamatugi“ jutukestes. Pääasjalikult kirjeldavad on lood loodusedeadusest, näit. „Viimne laul“ (luiged), „Liblik“ (libliku elulugu), ajaloo, näit. „Martin Luter“, „Peeter Suur“; igapäisest elust, näit. „Hobuvaras“, „Karutantsitaja“, „Imelik kukk“, „Rebane ja hunt“. „Lasteraamatu“ 1-se liigi juttude hulka käib jutt „Jassi õnnetus“, kus üleannetu laps oma üleannetuse läbi karistatud saab. Sügavamõttelised, aga lastele arusaadavad jutukesed on „Armastus“ ja „Taeva poole“. Lõpul on laul „Õhtu rahu“.

3) **Lu'ud lastele. 8 pildiga. Tartus, 1888. H. Laakmanni kulu ja kirjadega.** Lood on niisama nagu eesolevaski raamatus piltide seletuseks kirjutatud. Lugu „Merel“ kirjeldab, kudas laev mere pääle välja sõidab, ja võrdleb sellega meie elulaeva elumere pääl. Jutus „Kotkas“ ehitab kotkas oma pesa kõrgele, sest pojad ei võivat kõrgele lennata, kui nad maa pinnal üles kasvanud on. Nõnda pidavat ka inimene aegsaste õppima oma silmi ülesse taeva poole tõstma. „Mulla pinnal on orjapõlv, taevas priius.“ Tasu lahkuse eest („Metsmees“), karistus halpide elukombete eest („Tantsu Tõnu“), looma truudus („Sandi koer“), õnnetus tuleriistaga mängimise läbi („Ära mängi tuleriistaga“) — see on teiste juttude sisu. 15 mõistatust,

laulud „Poiss ja sokukene“, „Pühajärv“ ja lõpuks lookene „Veike rehkendaja meister“, — see on raamatu sisu. Raamat on mõlematest eelolevatest lasteraamatutest silmapaistvalt nõrgem. Lugudel puudub ühtlane mõte. Lugude „Merel“ ja „Kotkas“ mõttest on lastel raske aru saada. Jutukesed „Metsmees“ ja „Tantsu Tõnu“ on kehvad ja jutukese „Sandi koer“ sisu on raske uskuda. (Sant uputab ennast selle pärast ära, et ta oma koera eest pääraha ei jõua maksa.) Raamat on arvatavasti kõige kibedama rahalise kitsikuse all sündinud, mis Kunderil viimasel ajal Kaasanis ja Peeterburis oli, ja rutuga kokku seatud.

J. Kunderi näitemängud.

Kunderi näitemängud on pildid Eesti rahva elust; esimesed neist on kaunis kahvatunud, lähivad aga järk järgult ikka värvirikkamaks ja tõsisemaks. „Mulkide“ haridusetöö Eestis, Eesti valdade omavalitsus, eestlase seisukoht riigi kaitse küsimuses, usumäratsemised, kõrtside hävitav mõju rahva pääle — need on asjad, mida Kunderi näitemängud meile elutruult silma ette kannavad. Kunderil on kujutamise annet, seda tunnistavad Abram Andrejevitsch „Kroonu onus“, kihelkonna kohtumees Kuurmann ja teised, siiski leidub aga tema näitemängudes elavate isikute kõrval ka suur hulk eluta kujusid, mis kirjaniku soovi moodi ilmuvad ja kaovad, ilma et neil enestel liha ja verd oleks. Kunder oli „mees, kellest meie näitelavale palju hääd loota oli, keda aga varane surm enne ära kutsus, kui ta midagi jäädavalt oleks kirjutada saanud... Temaga on meie kõige anderikkam näitekirjanik hauda läinud,“ tunnistab temast K. Menning omas „Eesti näitekirjanduse ajaloos“ (E. Üliõpl. S. Album VII, lk. 216).

1) **Mulgi mõistus ja Tartlase tarkus. Nali ühes järgus. Tartus, 1881. Schnakenburgi trükk ja kulu. 26 lk. (Kirjutatud 1874.)**

Oru onu, päriskeha omanik Viljandimaalt, ja rikas peremees Mäe Margus Tartumaalt on naabrid. Oru onu poeg Ott ja Mäe Marguse tütar Katt armastavad teine teist. Isad on tülis, aga lastel läheb korda neid ära lepitada ja abielusse astumiseks luba saada. Nii on lühidalt näitemängu sisu.

Kunder on selles näitemängus katset teinud neid ajaloolisi vastolusid kujutada, mis omal ajal selle tõttu tekkisivad, et ettevõtjad ja agarad Viljandimaa mehed, kui tõsised hariduse kandjad, teistesse maakondadesse välja rännates, lohakile ja hooletusesse jäänud talud ära ostsivad ja peagi seal üsna jõukalt elama hakkasivad, kus endised omanikud näljakäppa olivad menenud. See sündis Tartumaal, kus suur hulk talusid

Viljandimaa meeste kätte läks, see sündis ja sünnib veel praegu ka teistes Eesti maakondades. Võõrad sissetungijad ei leia muidugi endiste maa omanikkude poolt lahket vastutulemist, mis neile aga mitte just palju päävalu ei tee. Näitemängu tegelased seisavad kahes vaenulises laagris. teine teise vastu, ühel pool sisserännanud „mul'k“ Oru onu ja kohtumees Jõe Jaan, teises laagris Mäe Margus ja Tartumaa sulane, kuna noor põlv, Oru onu ja Mäe Marguse lapsed ja küla koolmeister erapooletud on. Mäe Margus vihkab „mulkisid“ kõige suuremal kombel. „Kas Mulk ka inimene on?“ küsib ta. „Mulgid pole väärt, et meie Tartlased nendega ühte keelt räägime. Peaks keeled veel kord keedetud saama, siis valiks ma enesele ennem mustlase, kui mulgi keele,“ arutab Margus. „Mulgid on kõik hulgused ja tülitegijad ja hobusevargad,“ seletab Tartumaa sulane. Margus vihkab mulkisid nii väga, et ta enese ja oma naabri piiri pääle kõrge aia vahele teeb ja „alla metsa teele on ta juba kraavi sisse kaevanud, — ei sealt pease Mulgid üle“. Margus ise ei nimeta oma paha meele põhjusid, need selgivad aga Tartumaa sulase sõnadest: „Kas on veel ühte nurka meie maal, kuhu Viljandi mees, see neetud Mulk, oma nina poleks sisse pistnud ja ära ostnud?! Mina sest aru ei saa, kust need Mulgid ka selle raha välja võtavad. Nad on nagu teisest maailmast välja tulnud: teevad majad suurte klaas-akentega, korstnad pääl nagu mõisatel, viljaaiad kõrvas, peenikesed sõiduvankrid õues, Saksamaa adrad nurmel, linapeksmise-, villakraasimise- ja või masinad ja mis pagana asjad neil kõik ei ole! Poistel juba kalevist püksid ja vatmannid, pitka vartega piibud suus, nokaga mütsid pääs, käed puusas— just kui baronid! Ja küsi nüüd järele, mis tükis nad siis ometi paremad on, kui meie Tartumaa mehed? Kas Tartumaa meestel jõudu pole? Kas tema Saksamaa ader ehk või masin ta taevasse tõstab? Ah, ah, ah, ah, tühi kõik!“ Kas need põhjused ei ole küllalt maksvad, et „mulkisid“ vihata! Tartumaa sulane paneb küll küsimise ette: „Mis tükis nad siis ometi paremad on, kui meie Tartumaa mehed?“ aga ta ei püüagi selle pääle vastata. Ja „mulk“ Oru onu ise tunnistab, et välised olud „mulgi“ vastu sugugi heldemad ei ole olnud. „Mis iseäranis mõistus sell mulgil siis on? Kus koolis tema on käinud?“ tähendab õigusega Oru onu. „See on õige: meie (s. o. Viljandimaalased) oleme natuke jõukamad, kui Tartlased, aga üksi ka selle läbi, et hoolas linaharimine ja karjakasvatamine meid aitanud on.“ Keegi ei keela ka Tartumaa mehel niisama hoolas olla. Tõsi küll, Mäe Margus on

„rikas peremees“, aga tema iseloomu tähele pannes peab väga kahtlema, kas tema enese hool teda nii kaugele upitanud on, või kas ta oma varandust hoolsamatelt vanematelt ei ole pärinud. Ta raiskab oma aega niisuguste narruste pääle, nagu piiri pääle kraavi kaevamine ja aia tegemine, millel tööl mingit majanduslist väärtust ei ole ja mis ainult selleks sünnib, et vihatud mulgist kaugemal olla. Südame täiega lõhub ta siis ise oma ehitatud aia jälle maha, kuna ta otsusele jõuab, et see parem on, kui naabri loomad tema põllu pääle tulevad ja tema nad siis maha võib lasta. Ta on tühja jonni ajaja, aga hää südame pärast ei tule tema jonniamisestki midagi välja. Öhtu läbi valvab ta naabri loome ja kui ta ühe naabri hobuse arvab tulevat, on tal kahju teda maha lasta ja ta paneb püssi sisse kuuli asemel herved. Ta armastab ennast kiita, ja kui teised tema enesekiitust tähele ei pane, trööstib ta ennast sellega, et noh, „mis see maksab, et ma end kiitma hakkasin pool-mulklaste seas!“ Enne oli ta kolm aastat koguni kohtumeeski olnud, kuid pagana mulk Jõe Jaan oli kohtumehe ameti enesele võtnud. Üks pääpõhjusest, miks mul'k uutes oludes võitjaks jääb, on joomine, mis ümberringi valitseb. Tartumaa sulane seletab väga õigeste, et „mulk“ keegi Jumal teab kui suur isik ei ole, aga ta seletab seda purjuspäaga, ja purjuspäid ei tule nende mulkide hulgas, kes endistest naljakohtadest jõuukad talud loovad, naljalt küll mitte ette. — Näitemängu lõpul korjavad tegelased koolmeistri ettepanekul Aleksandri kooli hääks raha. Rahakorjamise lugu ei järgne tüki sisust sugugi ja oleks võinud ka välja jääda, aga kui oma aja pildil on ka sellel oma eluõigus. Sellel ajal ei juhtunud pea ühtki tähtsat sündmust, kus Aleksandri kooli ei oleks meeletuletatud, ei tohtinud see siis ka mulgi peiu ja Tartumaa neiu kihlamisel puududa.

Veikese ühejärgulise naljapalakese sisse on Kunder mõistnud kaunis sügavaste rahva elusse puutuvaid küsimusi ja elunähtusi sisse põimida, mis tükile täitsa kirjanduslise väärtuse annab, olgu tükil muidu mis puudused tahes.

2) **Muru Miku meelehaigus.** Nali ühes näituses. Eesti näitemängi sõbradele „Tartlase tarkus ja Mulgi mõistus“e kirjutajast. Tartus, 1882. Teine trükk 1885. Schnakenburgi trükk ja kulu. 32 lk.

Pärnumaa pärisperemees Muru Mikk kosib peremehé Aru Andrese tütart Maretat, kes 185 versta tema talust kaugel elab. Aru Andrese naabruses elab peremees Marjamäe Mart, kes väga Aru Andrese nägu on, kuna tema tütreid Maie ja

Kaie mõlemad Aru Andrese tütre Mareta nagu on. Selle sarnaduse tõttu vahetab kosija alatasa oma pruudi isa Marjamäe Mardiga ja oma pruuti Maie ja Kaiega ära, mis mitmesugusid naljakaid vahejuhtumisi sünnitab. Niisugune äravahetamine, mis iseenesest sugugi loomulik ei ole, ei ole ka Kunderi oma mõte, vaid seda tuleb teistes kirjandustes kergetes naljatüki-kestes sagedasti ette. Selle poolest ei paku Kunderi tükk midagi huvitust, päälegi, et iseloomud õige päälsikaudsed on ja Eesti iseloomusid liig vähe meele tuletavad. Aga tükis on tegelane, kes tähelepanemist nõuab. See on külakohtumees ja sillakubjas Jüri Kaarmann, kes igatahes kuskilt raamatust välja loetud ei ole, nagu teised tegelased, vaid elust võetud. Vähemalt on Jüri Kaarmannisi küllalt eestlaste seas olemas, õigem oli olemas, kuna nad uuema aja suuremate nõudmiste ees kõrvale peavad astuma. Maret seletab temast: „Oh temal on seda tarkust ja mõistust! Ta olevat kolm korda piibli-raamatu läbi lugenud ja seaduse raamatu ja Kalevipoja raamatu ja tähtsraamatu ja kõik muud raamatud. Tema ei karda kedagit, ei mõisaherrat, ega kirikherrat. Ja üks kord olla ta kaks suurt saksa kohtu kulli ees läbi noominud ja pahutanud, teise keldrisse panna lasknud ja teisele vitsu lubanud anda. Teda kardab kõik maailm.“ Ja külarahvas vähemalt kardab teda tõeste. Kui ta mõni kord palvemajast mööda läheb, siis jääda etteluigejal kohe hing rindu kinni. Üheksanda etenduse algusel on küla meeste- ja naisterahvaste vahel järgmine arutamine:

Esimene. Mats ae! Pea kinni! See müra on lähedal.

Teine. Mehed, vennad! See on kohtumehe Kaarmanni heal!

Üks naine. Jumal Issake, mis meist nüüd saab! Minu Kaarel jäi Aru kõrtsi; kui ta vast sinna juhtub!

Kolmas. Ega ta ei näinud, et meie ka toroga peal (kõrtsis) olime!

Esimene. Ei tea, teeme sinu pudeli tühjaks! Ehk ta otsib meid läbi.

Kolmas. Säh veli, mull on tuline hirm, ma ei või juua. (Ära.)

Teine naine. Lähme ära! Mis meie sealt otsime! Ehk kutsutakse meid veel tunnistajateks.“

Olgu küll, et kirjanik ülemal toodud ridades rahva hirmu Kaarmanni ees lüüaldanud on, peab siiski tunnistama, et Kaarmann oma ameti vastu mõistab auukartust äratada. Ta käib harilikult hõbedast ametiraha rinnas, suur pitk protokollu raamat

kaenlas, kuhu ta oma ametlised protokollid sisse kirjutab. Näituseks loeb ta sealt ise enesele:

„Koodioru metsatee, kraavid, truupid ja verstatulbad on ilusas korras. Ma olen ka siia juure kirjutanud: „Koodioru tee: totri!“ Lindsivi veski tamm ja sild: totri! Aga Tagametsa alune tee on kui pudrupada. Sealt ei saa meie revident ka kuue paari ratastega läbi. Sinna on natuke trahvi tarvis. Jah, trahvi tarvis! Ma olen ka siia juure kirjutanud: „Trahvi on tarvis!“ Ma tahan näidata, kas mull jõudu on, või mis? Jüri Kaarmann ei kannu mitte ilma asjata hõbedast raha rinnas!“ Kaarmann on vali mees, aga tema valjus on koguni ise moodi. Kui ta, näit., Aruküla tee pääl versta posti leiab ära rikutud olevat, kirjutab ta oma protokollis raamatusse järgmiselt: „№ 3. Et Jüri Kaarmann kõik nõnda on leidnud, kudas kiri ütleb (pkt 1 ja 2), selle pärast tegi tema järgmise otsuse: „Kohtumees Jüri Kaarmann ei taha mitte hää meelega Aruküla mehi seaduse trotsimise pärast sillakohtu herra kätte anda, selle pärast läheb ta ise kroonuametniku ja seaduse teendrina Aru- ja Marjamäe küllasse ja karjub kõik peremehed kokku, ja loeb selle protokollis neile ette, ja lubab seda meest, kes verstatulpa nii moodi on julgenud teotada, Siberisse saata, kui see mees ise silmapilk mitte asja korda ei saada. Täpp! Jüri Kaarmann. 1872.“ Ja tal läheb ka korda ilma mingisuguste sillakohtute abita verstatulpa kohe jälle korda seada, ja oma protokollis raamatusse tähendab ta: „See on Jüri Kaarmannile ja kogukonna kohtute seadusele auuks.“ Kudas ta ise oma protokollis raamatu pääle vaatab, näitab tema vastus Aru Andresele, kes kardab, et protokollis raamat vahest sakste ette juhtub. „Nüüd on valge väljas! Kellel saksal minu protokollis raamatuga tegemist on? Ega see ometi kogukonna kohtu protokoll pole. See on minu enese iseäraline asi, sest niisugune raamat võib igal suuremal ametimehel olla ja seda ei ole sugugi seaduses keelatud.“ Kaarmann ei ole mitte ainult vali ametnik, vaid, nagu Mardimäe Maie seletab, „ka üks hea mees“. „Ta käib koolimajas, toob lastele saia ja pildiraamatuid.“ Ta võtab külameeste rõõmudest hää meelega osa, kuna ta ise ütleb: „Noh, kas mina siis mõni kord uhke või nii olen olnud?“ Kaarmann on eht endise aja hääsüdameline aga ka oma kohuse täitja alam ametnik, kelle sarnasid ikka vähem ja vähem leidub, kuna uuema aja suuremad nõudmised ka suuremat haridust tarvitavad. Ei ulata enam piibiraamatu ja tähtsraamatu tarkus.

(Järgneb).

Uued raamatud.

1. Jutud.

Johannes Linnankoski. Laul tulipunnasest Lillest. Ümber pannud A. Johannson. Trükitud A. Tõllasepp'i trükikojas, Viljandis. 256 lhk. 8°. Hind 1 rubla:

„Soome Don Juaniks“ nimetaksime meie seda juttu, kui me suure inglase hauarahu rikkuda ei kardaks. Linnankoski on katsunud proosas midagi Byroni suremata laulu sarnast ära teha, aga nagu iga järelaimamine on ka see katse vähe õnnestanud. Byroni kõrgeist mõttelemust, sellest, mis Byroni töösid suureks teeb, ei leia meie Linnankoski jutus õieti mitte midagi. Ka Puschkin oli Byroni järelaimaja omas Eugen Oneginis, siiski on Puschkin Byroni mõttest vähemalt osaltki aru saanud, sellest, et inimesed isikud peavad olema, mitte lambakari. Linnankoski on ainult Don Juani enese laenanud ja teda Soomes naisterahvaid petma pannud, muud ka mitte midagi. Ka naisterahvaid on Byronilt laenatud, osalt üksikuid sündmusigi (näit. haremi lugu). Linnankoskil on jutustamise andi. Kui ta rohkem oma jalale saab, siis võib temast ehk Soomes asja saada. — Et Eestis korraga kaks tõlget temast ilmus, ühes Viljandi lehes, kust ta ka äratrükkina raamatu näol ilmus, ja „Postimehes“, ei tule küll mitte sellega seletada, et jutt nii väga tähtis oleks, vaid sellega, et Eestis rasvaste lugemisepalade pääle kaunis maiad oldakse, nimelt kui nendes selle kõrval midagi tõsisemat ei leidu. Byroni enese Don Juan, ehk ta küll hulga hullemaid tükkisid teeb, kui Linnankoski oma, ei leiaks arvatavasti mitte lugejaid, sest et Byronil Don Juani naljatused naisterahvastega hoopis kõrvalised asjad on üleüldise lõhkumise töö kõrval, millega ta vana lambakarjalist ilmavaadet purustab ja isikule ruumi puhastab. Olgu käesoleva raamatu kohta veel tähendatud, et tõlkija, kirjastaja ja trükkija raamatut väljaandes üksteisega võistlusesse on astunud, kes nendest kolmest oma töö kõige halvemine mõistab ära teha. Nii nurjatumat keelt, trükki ja paberit ei ole meile palju silma puutunud. „Postimehe“ tõlge pidavat parem olema, aga võrrelnud meie seda ei ole.

Murtud süüdamed. Max Ring'i ajaloolik jutustus. Eesti keelde toimetanud P. Grünfeldt. Teine trükk. Jurjevis (Tartus). Hermann'i trükikoja kulu ja kirjajadega. 92 lhk. 8°. Hind 20 kop.

Jutt kujutab kunstnikkude elu Itaalias 19. aastasaja 1-sel poolel ja Napoleoni perekonda, iseäranis hiljemast keisrit Napoleon III., on aga rohkem ainult ajaviite jutt, nagu neid Saksa perekonna lehtedes rohkesti leidub, olgugi et jutu kirjutaja M. Ring muidu lugupeetud Saksa kirjanik on.

2. Näitemängud.

„Vanemuise“ näitelava väljaanne. Noorpaar. Björn-
stjerne Björnsoni näitemäng 2 vaatuses. Tõlkinud K. Kadak.
Trükitud „Postimehe“ trükikojas, Tartus. 61 lk. 80.
Hind 30 kop.

Hm! Lugupeetud kirjaniku kirjutatud näitemäng, „Vanemuise“
näitelaval mängitud! Kas maksab ja tohib kahtlusi avaldada? Oieti
ei ole ka põhjust. Kirjanik kujutab nähtust, mida ta kujutada tahab,
väga hästi. Noor ülikooli kandidaat Aksel, kes „üliõpilaste keskel üles
kasvanud on, ei saa kuidagi omas olekus nii tähelepanelik olla, nagu
seda naisterahva loomus nõuab“. Rikka ja vanast sugust maapäema tütre
Laura seitsineiu Mathilde, sügavatundeline ja ohvrimeelne tütarlaps, armastab
Akselit ja on valmis oma elu purustama, et selle varemetsel Akseli õnn
õitseks. Selle katte all, nagu tahaks ta Mathildet kosida, mida Mathilde
alguses ka usub, läheb Akselil korda Laurat, kes veel hoopis laps on ja
kellel armastusest aimugi ei ole, endale kosida. Laura vanemad on nõuus,
soovivad aga, et pulmad paar aastat edasi saaksivad lükatud, kuni Laura
ise arusaamisega oma tuleviku üle otsustada võiks. Sellest ei taha aga
Aksel midagi kuulda. Tema armastavat Lauras just seda, mis „temas lapse-
likku“, tema pruudi elu olla unenägu, mida eksitada kõige suurem patt olla.
„Kui ma teda altari ette viisin, tahtsin ma, võib olla, ainult oma paremale
inimesele, oma häädele püüetele kätt pakkuda. Tema oli minule see, mis
usklikkudele katoliklastele Jumalaema on. Aga nüüd on ta mulle enam.
Vahe meie vahel on kadunud: mina ei saa mitte enam ainult auustada, ma
pean armastama; ma ei saa enam põlvitada, vaid ma pean kaelustama.
Tema pilk on veel niisama puhas, niisama ilmasüüta, aga mina ei saa
enam tundide kaupa istuda ja sinna sisse vaadata — nüüd peab see minu
oma sisse ära kaduma kõigega, mis sääl sees elab. Tema käsi, tema käe-
vars, tema suu — nad on needsamad; aga tema käsi peab nüüd minu
juukstega mängima, tema käevars ennast minu kaela ümber palmima, tema
suu mind suudlema, tema mõtted peavad minu omadele vastu ruttama ja
nagu Jumala lahke päike mind valgustama. Tema oli mulle sümboliks, aga
sümbol on lihaks ja vereks muutunud. Tema asus minu mõtetesse kui
laps, — aga sel ajal, kui mina teda igapäev vaadelnud olen, on see laps
naoseks kasvanud, kes ennast kartlikult minu poolt ära pöörab, kes aga
minu oma peab olema...“ Aksel hakkab nüüd oma noort naist kasvatama
ja Mathilde, selle „truu hinge“ abil läheb temal ka korda naises armastust
enese vastu elule kutsuda. Ja siiski... Akseli armastus on täitsa säält
maalt pärit, kus naisterahvast mehe mänguasjaks loetakse ja nagu koera-
kutsikat jahimehele müüakse selles mõttes, et ta naiseks saades oma meest,
kelle kätte ta antud, armastama peab, kas ta seda tahab või mitte. Kirjanik
on Akselit kõige meeldivamates värvides kujutanud, Aksel on igapidi ees-
kujuline meesterahvas. Kui sarnane inimene enesele naist kosib, nagu
ostaks ta koerakutsikat, siis võib juba arvata, missugune seisukord naiste-
rahval neis ringkondades on, keda kirjanik kujutab, ja kudas vähem eeskujuli-
sed mehed sääl naisterahva päälle vaatavad. Hiljuti ilmus meil teine karva
päält samasuguse sisuga näitemäng: Volzogeni „Valge leht“. Mõlemad
näitemängud puudutavad üht ja sedasama ülema kümnetuhande elu-mäda-
paiset pehme paitava käega. Kas on neil paisetel ühendust Eesti oludega?
Keskmiselt võttes mitte. Keskmise eestlane, põllumees, kosib endale ikka
veel eluseltsilise, abilise töö juures, mitte mängukanni. Kus
aga ülema kümnetuhande mõjul naisterahva kui mänguasja päälle on hakatud

vaatama, sääl on pehmet paitamist liig vähe, sääl kulub Eesti iseloomu kohasemat tüsedamat malka ära.

Rahva näitemängud nr. 54. **Kiusupulk** ehk Ootamata õnn. Lõbumäng neljas vaatuses. **Rudolf Kneiseli** järele. Kirjastaja H. Leoke Viljandis. 128 lhk. 8⁰. Hind 50 kop.

Pääosa tükis mängib Marianne Feldern, teenija tütarlaps, kes 7 aastast juba vaeseks lapseks on jäänud. Tema vanemad olivad jõuukad inimesed olnud, isa oli aga ühe äri pankrotti jäämise läbi, kus isa kapital, mõnikümmend tuhat rubla, sees oli, kõik oma varanduse kaotanud ja kurvas-tusest selle üle surnud. Seitsmest aastast pääle elatab Marianne nüüd ennast võõrastest perekondades lapsehoidjana. Kui elu liig raskeks kipub minema, trööstib ta ennast „kiusupulgaga“, laste mängukanniga, mis kergest puust tehtud ja otsast tinaga täidetud. Surutagu „kiusupulka“ maha kui palju tahes, ikka tõuseb ta jälle püsti. Selle oli enne isa surma isa sõber Torrvart, kes nagu isägi oma raha äri pankrotti jäämisega olevat kaotanud, oma viimaste kopikate eest Mariannele mälestuseks kinkinud. Marianne saab nüüd rikkasse perekonda kahe ärahellitatud poisikese juure, kellel iga paari nädala tagant harilikult uus kasvataja olnud; Marianne mõistab aga lapsi nõnda enda külge kõita, et teda pikemaks ajaks perekonda tahetakse jätta. Perekonnas elab veel täiskasvanud poeg assessor Georg, kes ülikoolis on seadust õppinud, tänini oma aega Jumala muidu raisanud ja vanemate soovil rikka ameeriklase Veeksi õetütart Luciet kosida tahab. Mariannega tutvaks saades hakkab ta Mariannet armastama ja tõsiselt tööd tegema, kuna Marianne teda jumaldab. Luciel ei ole omalt poolt selle vastu midagi, et tema peigmees teist kosida tahab, kuna Lucie sugugi temale minna ei taha, ja kui ta onul ennast Georgile kihlata laseb, siis on temal ise omad plaanid ees. Lucie ei ole nimelt sugugi Veeksi sugulane, vaid Veeks on ta enda juurde võtnud, kui ta kord meeleheitel ennast ära uputada tahtis, ja Lucie on mõistnud Veeksi täitsa oma sõrme ümber mässida. Veeks tahaks nüüd Luciest sell teel lahti saada, et ta teda mehele paneb, ja Lucie asemele enese juure Marianne võtta. Lucie, Marianne ja Georg ühendavad endid Veeksi vastu. Neil läheb korda tööks teha, et Veeks see Marianne isa sõber Torrvart ongi, kes Marianne isa varanduse enesele on võtnud. Veeks on nüüd sunnitud Mariannele isa varanduse kahekordselt tagasi maksma, Marianne saab assessor Georgile mehele ja Lucie painutab rikka Veeksi lõpulikult oma alla. — Tükk on soovitamise väärt kui „õpetlik“ näitemäng sõna hääs mõttes. Iseäranis kenad on Marianne ja Lucie iseloomud. Tüki puudus on tema muinasjutuline sisu, kuna elus ju sarnasid õnnelapsi, nagu Marianne, harilikult ette ei tule.

Mulgi mõistus ja Tartlase tarkus. Nali ühes järgus. Teine trükk. Jurjevits (Tartus) 1906. Schnakenburg'i trükk ja kulu. 30 lhk. 16⁰. Hind 16 kop.

Joh. Kunderi tuttava näitemängu uus trükk. 1: ne trükk ilmus 1881, s. o. 26 aasta eest, kuna ta juba 1874 kirjutatud on.

3. Laste- ja Nooresoo raamatud.

Rahva näitemängud nr. 101. **Tädi kingitused.** Algu-päraline näitemäng lastele. Kahes vaatuses. Kokku seadinud **Onu**. Kirjastaja H. Leoke Viljandis. Hind 30 kop. 47 lhk. 8⁰.

Rahva näitemängud nr. 122. **Haldjad**. Muinaslooline lastemäng. Ühes järgus. Kirjastaja H. Leoke Viljandis. Hind 10 kop. 16 lhk. 8⁰. **H. Devidé** järele.

Rahva näitemängud nr. 102. **Lumivalgeke**. Lastemäng. Kolmes vaatuses viies pildis. Kirjastaja H. Leoke Viljandis. Hind 20 kop. 24 lhk. 8⁰, v. **Koch'i** järele.

Rahva näitemängud nr. 106. **Must kass** ehk Valetaja ja maiasmokk. Lastenali ühes vaatuses. Venekeelest. Kirjastaja H. Leoke Viljandis. Hind 10 kop. 16 lhk. 8⁰.

Rahva näitemängud nr. 120 ja 121. **Kevade teretus**. Kaasavara. Lastemäng ühes vaatuses. Kirjastaja H. Leoke Viljandis. Hind 10 kop. 16 lhk. 8⁰.

Rahva näitemängud nr. 119. **Pöialpoiss ja lilled**. Jõulu- ja uueaasta mäng lastele. Ühes vaatuses. **H. Devidé** järele. Kirjastaja H. Leoke Viljandis. Hind 10 kop. 16 lhk. 8⁰.

Rahva näitemängud nr. 37. **Jõulu ingel**. Näitemäng lastele. Ühes järgus. Toimetanud **J. A. Feldmann**. Kirjastaja H. Leoke Viljandis. Hind 10 kop. 12 lhk. 8⁰.

Rahva näitemängud nr. 20. **Vanemuise pidu**. Näitemäng lastele. Kirjutanud **Alide Voodela**. Kirjastaja H. Leoke Viljandis. Hind 10 kop. 14 lhk. 8⁰.

Rahva näitemängud nr. 14. **Küürak Karl**. Näitemäng lastele. Ühes järgus. Toimetanud **J. A. Feldmann**. Kirjastaja H. Leoke Viljandis. Hind 10 kop. 12 lhk. 8⁰.

Nimetatud lastenäitemängudest on laste kohased ja igapidi soovitamise väärt: „Vanemuise pidu“, „Lumivalgeke“ ja „Jõulu ingel“; — korda lähevad: „Küürak Karl“, „Must kass“ ja „Haldjad“; kehvad ja igavad on „Kevade teretus“ ja „Pöialpoiss ja lilled“. — „Tädi kingitused“ on toores, ei kõlba noortele ega vanadele.

Uus mõistlik seltsiline. Tarviline õpetus igale noorele inimesele. Kokku seadnud **P. Grünfeldt**. Viies trükk. Jurjevis. J. Mäesepp'a kulu. 1906. 104 lhk. 8⁰. Hind 20 kop.

Sisu: 1. Kunst terve olla. 2. Kunst viisakas olla. 3. Kunst meeldida. 4. Mõrsja ja peitmees. 5. Armastuse ja kosjakirjade proovid. 6. Armastuse laulud. 7. Õnnesoovi salmid. 8. Mälestuse salmid. 9. Aprilli salmid. 10. Lille keel. 11. Postmarkide keel. 12. Värvide tähendus. 13. N-mede tähendus. 14. Mitmesugust nalja ja tött. — Toorustest, millest sarnased „mõistlikud seltsilised“ harilikult kubisevad näikse raamat puhas olevat. Ilma süüta nali ja ajaviide, mõned mõistlikud õpetused. — Kuni paremat ei ole, võib raamatuga leppida. Et raamat juba 5. trükis ilmub, on tunnistuseks, et ta noortele inimestele ka meeldinud on.

Lõbus seltsiline. Noortele naljatuseks kokku seadnud **Ed. L. V. Jurjevis** (Tartus). K. Jaik'i kirjastusel. 1906. 47 lhk. 8⁰. Hind 15 kop.

Sisu: 1. Onneratas. 2. Lillede keel. 3. Postmarkide kõne. 4. Värvide tähendus. 5. Sündimiste-kuude märkused.

4. Majanduseteadus.

N. Karõschev. Majandusteadlised kõned. Ümber pannud **E. Dolf**. J. Reevits'a kirjastus Tartus. K. Sõõti trüki-koja trükk. 115 lk. 8. Hind 20 kop.

Sisu: Sissejuhatus. I. Tarbeasjade valmistamine — produktioon: 1. loodus, 2. töö, 3. Kapital. II. Arajaotamine: 1. Maarent, 2. Kasu, 3. tööpalk, 4. maarendi, kasu ja tööpalga muutmine. III. Vahetus: 1. väärtus, 2. raha, 3. kredit.

Raamat on ladusas keeles kirjutatud ja hästi ümber pandud, nõnda et teda küll igale ühele arusaadavaks võib pidada. Kõik raamatus ette toodud asjad huvitavad praegusel ajal rahvast kõige suuremal kombel, kahjuks on aga eestlane sagedaste sunnitud seletust nende kohta lendlehtedest ja mitingu-kõnedest otsima. Hra Dolf on tänuväärilisel kombel eesoleva raamatu tõlkimisega Eesti lugejale, kes muukeelseid raamatuid tarvitada ei saa, võimalust annud tähendatud asjade kohta kindlaid ja selgeid algaimmeid omandada. Raamatu tutvustamiseks trükime alamal seisvad read raamatust ära, mis kahte praegu iseäranis põnevat küsimust puudutavad. Esimene küsimine on: kas rendikohad, või päriskohad? Nagu tuttav, otsustasivad Eestimaa talurahva riigisaadikute valijad rendikohade poolt, kuna Eduera-kond, kes päriskohtade eest võitles, Tallinnamaal läbi kukkus. Nende ridade kirjutaja isikliselt on kroonu põliserendi koha pääl üleskasvanud, mida Tallinna maa mehed jumaldavad, on oma naha pääl kõike seda vaesust ja viletsust tundma õppinud, mis põlise rendi koht pakub, teab, kudas iga väiksemgi parandus majapidamises otsekohe rendikõrgendamist riigi poolt kaasa toob. Teab ka, et kõik põlise rendi kohtade pidajad oma kohtade päriks saamisest ööd ja päeva und näevad. Huvitav on nüüd lugeda, kumba maapidamise viisi Karõschevi „Majandusteaduslised kõned“ soovitamaks peavad. Teine küsimine: Kas on meie maa proletariaise ilmavaate eest võitlejatel õigus, kui nad nõuavad, tööline püüdku oma sissetulekuid võimalikult suurendada, teaduse omandamise jätku ta aga kodanlaste hooleks, kes millegi tulusamaga aega surnuks lüüa ei mõista.

„§ 37. Tööriistad olgu nende päralt, kes tööd teevad, see on kolmas töösigiduse tingimine. Mida mõistame „tööriistade“ all? Tööriistade all mõistame meie üleüldse kõike seda, mis tööle abiks on, ilma milleta töö mitte läbi ei saa. Selles mõttes ei nimetata mitte ükski masinat, kirvest, vikatit jne. tööriistaks, vaid ka hooneid, ilma milledeta tööline oma töö juures läbi ei saa, ja maad, mida põllumees tarvitab. Tööline teeb oma kasuks palju hoolsamini tööd, kui teise kasuks. Mida rohkem kasu ta oma tööst saab, seda rohkem jõudu ja hoolt tarvitab ta selleks, et töö kiiremalt edasi läheks. Selle pärast on töö seltskonnas seda sigitavam, mida rohkem tööriistu tööliste eneste päralt on. Maomanik käib oma maaga mõistlikult ümber, ta ei kurna teda mitte üleliiga ära, nagu meie seda harilikult rentniku juures näeme. Maa omanik teab, et ta maalt ta viimast jõudu ära võtta ei või, kui ta tulevikus ilma sissetulekuta ei taha jääda. Rentnik, selle vastu, peab ainult oma kasu silmas. On ta maa pika aja päälle rentinud, siis hoolitseb ta tema eest ainult niikaua, kui aeg kätte jõuab teda omanikule tagasi anda. On maa aga lühikese aja päälle renditud, siis ei ole tal tarvis sedagi teha: ta püüab maapinnalt ta viimast kasu kätte saada, selle päälle vaatamata, kas ta ka tulevikus sissetulekut annab. Niisama on ka lugu töölisega, kes peremehe käest palka saab. Ta ei tarvita töö juures milliski oma tervet jõudu, — see ei tõsta ju tema palka kopika väärtki. Ainult peremees ise, kes kõik kasu ükski omale saab, võib kõigesuurema hoolega ja usinusega tööd teha.

§ 38. Lõpeks nimetame veel neljandat töösigiduse päättingimist — teadmiste kasvamist seltskonnas. Varemalt sai juba tähendatud, et loodus inimesele oma jõud kätte annab, mida ta oma majanduslises tegevuses tarvitada võib. Looduse allahetmine seisabki nimelt selles, et

inimene need jõud nii üksteise vastu seadab, et nad tema tegevusele kasulikuks saavad. Mõistagi, mida enam inimesel korda läheb loodust ära võtta, mida enam ta viimaseid jõudusid oma teenistusesse suudab panna, seda vähem tööd jääb talle enesele järele, ehk teise sõnaga, seda rohkem suudab ta ühe ja sellesama jõukuluga korda saata, s. o. seda suurem sigidus on tema tööil.

Nii siis, töösigiduse tõstmiseks läheb inimesele looduse seaduste tundmist tarvis. Ainult siis, kui meie loodust, tema jõudusid ja seadusi, mis neid jõudusi juhivad, tunneme, ainult siis võime meie neid viimaseid kergema vaevaga enese alla heita, neid oma teenistusesse panna ja sell teel ühe ja sellesama jõukuluga rohkem asju korda saata, kui varemalt. Vanal ajal, kui inimesed veel vesi- ja tuuleveskisid ei tundnud, nägivad nad vilja jahvatamisega palju vaeva. Vee ja tuulejõuu tundma õppimine tõi selles asjas inimesesoole määramata suurt kasu. Kui palju korda rohkem aega tarvitasivad inimesed ilma kasuta sell ajal kaupade vedamiseks ära, kui veel auru-jõudu ei tuntud, raudteesid ja aurulaevasid ehitada ei osatud! Kui mitu korda kiiremalt läheb rehepeksmine aurupeksu maninaga edasi, kui trulli ehk koodi abil! Kas ei aidanud mitte teaduste edenemine kõikidel nendel kordadel töösigidust tõsta ja tööaega lühendada? Heitke pilku oma ümbrusesse. Iga uus ader, uus äke, uus masin, mis põllutöös ehk käsitöös ajajooksul kõige tarvilisemaks asjaks saab, eks need ole kõik edenema teaduse villi. Teadmine on selle pärast suur majandusine jõud.“

5. Põllutöö.

Cand. agr. **A. Eisenschmidt**. Mis loomatoidu puuduse tõrjumiseks teha võiks. Trükitud „Postimehe“ trükikojas, Tartus, 1906. 16 lk. 8.

Põllumees peaks „oma loomatoidu-väljadele puhta ristikehina asemel mitmesuguste omadustega taimede segu külvama. Ikalda segus üks taim mingisugustel välistel mõjudel, siis kasvab — võib olla neilsamadel põhjustel — teine taim seda lopsakamalt ja täidab esimese aset“. „Segaheina lõikus on igal juhtumisel suurem kui ristikehina — või mõne teise taime — puhaskülvi juures.“ „Otstarbekohase taime väljaliku läbi võib selle eest hoolt kanda, et lõikus segaheina väljadel mitu aastat järgimööda ühteviisi kõrge on.“ „Otstarbekohaselt kokkuseatud seemnesegu läbi on põllumehel võimalik enesele karjamaad muretseda, mis suvi läbi — varajast kevadest kuni hilise sügiseni — loomadele toitu annab.“ Need on mõned laused, raamatust välja kirjutatud. Raamatuke ei tohiks ühelgi põllumehel puududa.

Gand. agr. **Aleks. Eisenschmidt**. Juhatused heina- ja karjamaa pidajatele. 14. algupäralise joonistusega. Trükitud „Postimehe“ trükikojas, Tartus 1906. 63 lk. 8.

Sisu: Sissejuhatus. Terminologia. Heina- ja karjamaade loomulik jaotus. Heina- ja karjamaade harimine. Weed olude korraldamine. (Kuivakslaskmine. Niisutamise sisseseade süsteimid. Sisse-sulgumine. Päälesulgumine. Niristamine. Loomulik süstem. Kunstlikud süsteimid. Nõivak-ehitus. Peenar- ehk selg ehitus. Peterseni truubi-niisutamine). Uute heinamaade asutamine. (Maa ettevalmistamine. Heina-kamara sünnitamine: mätaste päälpanemise abil; külvi läbi. Seemnesegu kokkuseadmine ja tähtsamate niidutaimede omandused. Tähtsamad heina- ja karjamaa taimed. Mis seemne ostmise juures tähele panna. Heina-

seemnete külv ja noorte taimede eest hoolitsemine esimesel aastal). Heina ja karjamaade ravitsemine (Puhastamine, äestamine, söödikute hävitamine. Niisutamine). Heina- ja karjamaade väetamine (Niisutamise heinamaade väetamine. Kuivade heina- ja karjamaade väetamine. Laudasõnnik. Virts. Kompost ehk segasõnnik. Komposti valmistamine. Kalivosvat-väetus. Lubi. Lämmastiku sõnnikud.) Lõikus (Heinategemise aeg. Kuidas karjamaad sööta). Heina- ja karjamaade tähtsus põllumajanduses. (Hää ja terve loomatoit. Looma sõnnik. Kariloomade vaba liikumine.)

Raamatu sissejuhatuses ütleb kirjanik: „Heina- ja karjamaad on Eesti põllumehe võõras-lapsed, seda peab igaüks tunnistama, kes meie maa põllumajandusega vähegi tuttav on. Kas peab see nõnda jääma? Eil! Püüdnud seda „Ei-d“ põhjendada ja teesid näidata, kuidas seda „Ei-d“ teoks teha võiks, on järgmistes ridades ülesanne...“

Loomade kasvatuse õpetus, toitmine ja nendega ümberkäimine. Väljaannud **Herrmann Piir**, karjakasvatuse juhataja ja võimeister. Jurjevis (Tartus). Hermann'i trükikojaga trükk ja kulu. 32 lk. 8. Hind 15 kop.

Sisu: Karjakasvatusest üldiselt, loomade tõugudest ja nende soetamisest. — Vasikate toitmine. — Piima lehmade taime toitmine. — Piima lehmade suvine toitmine karjamaal. — Karjamaad. — Lüpsmine. — Kariloomade söötmisest ja proovlüpsist. — Puhastamine. — Loomade tallid ja nende soojus. — Sugutamine. — Lehmade poegimine. — Hääde piima lehmade tundemärgid. — Tähtsamad kariloomade tõud. — Tähtsamad hobuste tõud. — Hobuste toitmine. Noorte varssade toitmine. Tähtsamad sigade tõud. — Lammaste tõud. — Liig palju liig veikese ruumi pääl, selle pärast pääliskaudne ja kehv. Kuna aga hind odav, võiks põllumees siiski vahest seda või teist kasulist näpunäidet raamatust leida.

6. Arstiteadus.

Tervis. Arstiteadusline ajakiri. Esimene aastakäik. Vastutav toimetaja ja väljaandja cand. jur. **J. Tõnisson**. Tegevtoimetaja **Dr. H. Koppel** 114 lk. 8.

„Tervis“ ilmub „Postimehe“ hinnata kaasandena; esimene aastakäik on aga maitserikkas köites ka raamatuna saadaval. Sisu: Kool ja tervis, Dr. A. Rammul. — Esialgne teade vaimuhaigete arvu üle Tartumaal, Dr. Luiga. — Kõrvade eest hoolitsemisest, Dr. H. Koppel. — Mõnda naesterahva riietest, Dr. A. Paldrock. — Marutõbi, Dr. H. Lohk. — Tähtsamad tervisevee hallikad Venemaal, provisor Hans Jako. — Korset ja vöö, H. Koppel. — Hallitõbest, H. Koppel. — Pruunidest kõõmaplekkidest, H. Koppel. — Silma marja-haigus, Dr. Fr. Akel. — Roosist, H. Koppel. — Rääkimise vigadest, H. Koppel. — Nina verejooksimise, H. Koppel. — Hambad ja nende eest hoolitsemine, hambaarst H. Stern. — Kurguhaigusest, H. Koppel. — Dr. Fr. Kreutzvaldi tähendus rahva tervishoiu põllul. — „Lühikene õpetus tervise hoidmisest, Dr. F. R. Kreutzvald“ ja teised. Soovime tähtsale aja- ja asjakohasele arstiteadlisele väljaandele õige palju lugejaid, nimelt aga ka ostjaid. Ilma ostjateta ei või ometi sarnased tööd ilmuda.

7. Matematika.

Laste arvuvald I. Arvamise A-B-D. (Arvupiir 1 kuni 100). Kirja pannud **J. Kurrik**. Neljas trükk. Tartus. Schnakenburgi trükk ja kulu. 1906. 94 lk. 80.

Esimene päätükk: Arvupiir 1—10 (lk. 3—29). Teine päätükk: Arvupiir 1—20 (lk. 30—44). Kolmas päätükk: Arvupiir 1—100 (lk. 45—94).

8. Tehnika.

Viinapõletus. II. anne. Teine jagu. Toored materjalid, mida viinapõletuseks pruugitakse, nende sisu ja omadused. lk. 79—172. Suur 8°. Postimehe trükikoja trükk, Tartus. Kolmas jagu. Viinapõletuse-praktika.

9. Vaimulik kirjandus.

Dr. Martin Lutheruse Väikene Katekismus seletustega. Rahvakoolidele kirjapannud H. Einer, kooliõpetaja Valgas Tartus. K. A. Raag'i kuluga. 1906. Schnakenburg' trükk 164 lk. 8. Hind 30 kop.

Tävvendetu Tartu keele Lauluraamat. Jurjevin — Tartun. Trükitud H. Laakmann'i mann. 1906. 460 lk. 8°.

Jutnstused missioni põllult I. Tallinnas, 1906. August Mickvitzi trükikojas. 16 lk. 8°.

Sisu: Kuidas Tanna saarel missioni töö lõppes (Missionär Paton'i elust. Julius Rinter'i järele J. Karu.) — Uganda-Taro missionist. (A. B. Fischer'i järele J. Karu.) — Su Tah ja Breksi rahvas.

Lientschan kurbmäng. Eestikeelde K. Mühlbach ja muud. Tallinnas 1906. August Mickvitzi trükikojas. 16 lk. 8.

10. Kalendrid.

XXVIII. aastakäik. Risti-Rahva Kalender 1907 aasta peale. Selaastal on 365 päeva. Tallinnas, 1906. Trükitud Aug. Mickvitz'i trükikojas. 95 lk. 8°.

Lugemised: Kaks suurtsugu ristiinimest Jaapani-maal. — Kui palju raskust teeb missionaridele keelte õppimine. — Inimeste loomisest (Koolsi rahva muinasjutt). j. t.

Johann Kunder

(sünd. 14. detsembril 1852, surnud 12. aprillil 1888).

(Järg.)

3) **Kroonu onu.** Nali kahes näituses. Jurjevsi. Hermannitrükikojas, 1905. (1-ne trükk 1885.) 78 lk.

„Kroonu onu“ on Kunderi kõige rohkem mängitavate tükkide hulgast ja kaunis laialt tuttav, mida tükk ka väärt on. Rikas pärisperemees Metsa Priidu ei taha oma tütart vaese rendiperemehe Jõepära Madise pojale Aadule naiseks anda, ehk küll noored inimesed teine teist palavalt armastavad. Kroonu onu Aabram Andrejevitsch Sikk, lahti lastud soldat, toimetab aga asja nii kaugele, et vanemad ära lepivad ja noored inimesed paari astumise luba saavad. Oma rikkuse pääle halpuseni rumal-uhke Priidu, oma kehvuse tundest maha surutud natuke lollakas Madis on esimeses vaatuses hästi kujutatud; teises vaatuses on kirjanik nende kujutamise juures aga liialdanud, neist pilkekujud (karikaturid) teinud. Elsa, Adu ja Adu ema Kadri, nagu ka külatädi Viiu Ellerheina isikute kujutamine ei paku midagi iseäralist, seda huvitavam on aga „kroonu onu“ Abram Andrejevitsch, hakatusest lõpuni tore isik, eht kroonumees, hää südamega, lõbus, kes igalpool ja igaühega oma vägimehe tegudest sõjaväljal armastab kõneleda. Tema jutustamised on ilma süüta luiskamised, mis aga külaelanikkusid auukartusega tema vastu täidavad, ja seda auukartust on „kroonu onu“ ka ära teeninud. Kui tema vägiläse teod ka luuletatud on, siis ainult sellepärast, et temal üks puhas on, kas nad Rooma või Rooga, või Rooba, või Roosa linnas Türgimaal on sündinud, kas ta kuulsa Plevna linna kaitsja Osman-Pascha või Ali Kadman-Pascha või tundmata Türgi soldatikese vangi võttis. Pää asi on temal see tead-

mine, et ta oma jõudu mööda auusasti isamaad on kaitsnud, millest rahad tema rinnas igatahes tunnistust annavad. Oleks ta suurem mees olnud, siis oleks ta vahest Osman-Pascha ka tõesti vangi võtnud, et ta aga paljalt „endine 45-ma Krasnojarski polgu undervits“ oli, siis oli tema kohta küllalt, kui ta liht Türgi soldatile nii moodi säru andis, et türklase punane nina, kui ubin pääst metsa lendas. Kuidas kroonu onu nimi Türgimaal tutvaks saanud, sellest jutustab ta järgmist: „Kes tundis Abram Andreivitschi Türgi sõjas? Aga vaata, mis Andreivitsch tegi ja kudas ta nimi tutvaks sai. Olime Plevna linna all lahingis ja kuulid hulusivad kui öökullid, aga Andreivitsch oli ikka esimeste meeste seas. Üks kord olin ma just eesotsas ja kindral küsis kaprali käest: „Kes see mees sääl eesotsas on“? Kapral vastas: „See mees on Abram Andreivitsch“! Kindral ütles: „horshoo“! Ja mina paugutasin edasi. Sääl tuli siis üks türklane, kellel oli suur punase otsaga nina pääs. Ja kapral karjus: „Abram Andreivitsch, anna säru“! Ja Abram Andreivitsch andis ka nii moodi säru, et türklase punane nina kui ubin pääst metsa lendas. Jälle küsis kindral: „Kes see laskja mees oli“? Kapral vastas jälle: „See on Abram Andreivitsch“! Ja kindral ütles: „horsho!“ — Nüüd võtsime meie Osman-Pasha vangi ja mina olin see mees, kes Osmanile Eesti keeli ütles: „Kindrali herra, nüüd läheme ära Venemaale pogrisse“! Osman ütles: „Ära mind trotsi“! Mina aga vastu: „Ära räägi enam, ma olen Abram Andreivitsch“. Ja kindral jäi vait. Vaat' siis kutsuti mind oma kindrali ette. See küsis: „Kes sa oled“? Mina ütlesin: „Abram Andreivitsch, Vashe Võissokorodie“! Ja kindral ütles: „Horshoo“! Ja pani mulle raha rinda. — Vaat' nii sai minu nimi Türgimaal tuttavaks“. — Teine kord võitnud ta polgu lipu tagasi. „Oh sina heldene päevavaleke, Kadri, kui sina seda oleks näinud, kudas mina Türgimaal Sakermündi linna juures Türgi soldatile järele plagasin, kui ta meie lipu ära oli näpanud. Ma karjusin Eesti keeli: „Kus sa kurivaim meie lipuga lähed! Ma su naha nülin“! Siis viskas vaesekene enne püssi maha, siis pudenes ta shapka maha, siis viskas ta oma suure pussnoa maha ja viimaks viskas veel lipu maha. Ma karjusin talle veel järele: „Hoia sa end, sina durak, kui ma su Konstantinopoli linnas kätte saan“! Võtsin siis lipu, tuln tagasi ja kindral ütles: „Horshoo, Abram Andreivitsch“! Vot tebe ras! Jälle raha rinnas! Vaat' niisugune mees olen mina, Kadri!“ — Kudas ta Türgi parunit kimbutanud, sellest jutustab ta järgmist: „Vaata, brat, Türgimaal Tirilisti linnas ütles

mulle üks Türgi parun: „Abram Andreivitsch on durak“! Ma ütlesin: „Nimeta seda sõna veel üks kord“! Mehikene kokkus ära, läks valgeks kui kasetoht. Aga sellegi pärast tahtis ta näidata, et ta nagu uhke mees kedagi ei karda ja ütles väriseva häälega: „Abram Andreivitsch on durak“! Mina ütlesin oma soldatile: „Ivan Tarinovitsh, tule siia“! — Parun läks valgemaks. Ma ütlesin: „Sa oled üht Venemeest teotanud, kellel palju rista ja rahasid rinnas on, ja ära pane nüüd pahaks, et ma sind selle eest karistan. Lähme polkovniku ette. Ma ütlen, sinu pää saab täna ümber käima! Noh, siis hakkas vaene mehikene värisema, kui haavaleht ja palus andeks, võttis minu põlvede ümbert kinni ja pakkus mulle raha. Aga mina käristasin: „Maltshii, turetski tshelovek, see tähendab meie keeli: Pea suu, sina Türgi mörrake! Kas sa tead ka, et ma seesama Abram Andreivitsch olen, kes Osman-Pasha vangki võttis ja Plevna linna värisema pani“! Nii pea kui ta seda kuulis, jäi vaene mehike korruga keeletuks. Waat' nii! Paljalt minu ähvardamise ees sai Türgi parun, kelle nimi oli Ali Kadman-Pasha, tummaks“. — Aga Abram Andreivitsh ei olnud Türgimaal kuulus mitte ainult sõjaliste vägitegude pärast, ta mõistnud ka rahuaja sobitusi paremini sobitada kui keegi teine. „Nii jah, Rooma linnas. Šaal oli nüüd üks suurt sugu preili. Ta oli keha ümbert nii peenike, nagu minu käevers, nii peenike, et meie — või minu soldatid — ikka ütlesime: Ei tea, kas sel peaks ka hinge sees olema? Noh, hää küll, meie kapral Peter Vedrovitsh himustas seda preilit omale prouaks, aga ei teadnud, kudas teda kätte saada. Siis ütles teine minule: „Armas Abram Andreivitsh, anna nõuu“! Mina hakkas nõuu uurima ja lähen siis kord selle peenikese preilile vastu. See preili nähti ka meie kaprali armastama, sest ta käis ikka päevas paar korda meie kaprali korterist mööda. Noh mina lähen temale nüüd lausa vastu ja teretan Türgi keeli: „Salem aleikum“! Tema vastu: „Strastui, Abram Andreivitsch! Kudaa või idjotje“? Noh, mina põletasin nii venekeelt vastu, et lase aga olla. Ja kui ma oma asja talle ära seletasin ja sagedasti Peter Vedrovitshi nime nimetasin, siis punastas ta ikka vahete vahel ära ja viimati oli näha, et tahtis ära Venemaale tulla. Ma andsin asja kapralile teada ja näe! Kihlused ja pulmad olivad pea käes ja Vedrovitsh tänas mind, kui mõnda suurt meest, ja pärast andis mulle noor proua, kelle nimi nüüd Sulamit Vedrovitsh oli, väga tihti vodkat ja pöske-pistetavat, nii et mina kui parun elasin“. — Et sarnane mees ka enesele mõne suurt-

sugu proua Türgimaalt oleks võinud kaasa tuua, kui ta aga oleks tahtnud, on muidugi siis täitsa uskumise väärt: „Dai rutschku! Ega mina niisugune mees ei ole, kes Elsa saladusi teada tahab. Aga siin südames on vist mõni ilus ja sirge noor poiss, kes Elsa neiu südamele valu teeb! Tean küll! Mul oli ise Türgimaal Aradavaania linnas seesama lugu. Snaju, snaju! Meie kroonumehed teame seda lugu väga hästi. Meie järele on mitmed neid igatsenud ja ohkanud, nagu viimategi veel Pariisi maal Gorodovoi linnas, kus üks suurt sugu preili Abram Andreivitshi omale meheks soovis, aga Abram Andreivitsh ütles: „Netu“! . . . „Mina olen see mees, kelle niisugused tembud selged on, mis naised värisema panevad. Aga ma armastan sellegi pärast naisi ja kaitsen neid, sest nad on õrnem sugu ja sõjamehe kohus on neid kaitsta“. „See Elsa on üks häa, ilus, armas, lahke, kallid ja pehme lapsuke, ta on dobraja, horooshenkaja, gut ja gants gut! Oleks ma veel noorem olema, ma meelitaks ta ära enesele; aga nüüd olen juba onu vanaduses; noored tütarlapsed ei pane mind tähelegi. Olgu pääle, minul on mitmed keeled suus ja ma olen mitmed maad ja kuningriigid läbi käinud ja vürstidega ja kindralitega ühes lauas söönud. Ning see on mu troost mu onu põlves“. Ta kujutab nüüd enesele ette, kui ta Aadu ja Elsale abiks lööb ja Metsa Priidule pussi mängib, siis pakub Elsa temale tänuks abi eest raha, aga Abram Andreivitsh ütleb: „Netu! tengi ne hatshuu! Ras, tva, tri!“

4) **Mõrsja ja märatsejad.** Kolmejauline näitemäng. Tartus. H. Laakmanni kulu ja kirjadega. 1887. 100 lk.

Näitemäng ilmus „Meelejahutaja“ VII aastakäigus ja äratrükis. Rikka kohaomaniku lese Kose Kaie majasse ilmuvad kaks usumäratsejate prohvetit Ants Kala, nimega Apokriiva, ja Loorits Nõel, nimega Taevapasun, ja ajavad oma jutlustega Kaiele niisuguse hirmu pääle, et ta valmis on oma tüdarta ja talu Taevapasunale Loorits Nõelale andma. Talu sulasel Mardil läheb aga korda prohvetite kelmust välja uurida ja neid kohtu kätte anda. Mehed võetakse vangid. Tükist ei ole näha, mis põhjused need on, mis tervet küla sunnivad prohvetisid uskuma, kuna nende kelmused ometi käega katsutavad on, aga nähtus ise, usumäratsemise tekkimine ja kujunemine on hästi kirjeldatud. Ants Kala, või Apokriiva, on endine Narva kõrtsimees, kes vangikodadega hästi tuttav on. Tema on uue usu kuulutamise eestvõtja ja juhtija. Tema apostlid on mööda maad laiale saadetud, „Viimase päeva prohvet“ on Haapsalusse saa-

detud, kust ta sügiseks kontrahi järele 100 rubla Kalale peab tooma, Tallepeegel peab Lihulast 80 rubla tooma, Taewapasun Loorits Nõel, kes tema enese juures on, on temale juba 120 rbl. teeninud. Kala peab oma ametit selle pärast, et see amet auu ja raha toob. Oma iseloomu kujutab ta ise endale järgmiselt: „Ah, ah, haaaa! Minu sõnu ei ole siin külas veel keegi naisterahvas kuiva silmadega kuulnud, ega ma Koselgi teistsugune mees ei ole. Mis mul ka viga on? Ma olen ära näinud, et minu lugemine kümme korda tugevam on, kui Pärnu prohvetite oma. Kord lugesin seal, tegin paljalt proovi, ja üks naine lõi omal kohe käe otsast maha. Siis tulin sealt ära, sest inimesed olivad kohtutega rääkinud, ja niisugusel korral on ikka parem ära minna, sest patused inimesed olla kord ühele lugejale vitsu annud. Ma loen ka kangemini, kui Haapsalu poolt mehed; üks naine, kes Maltsveti lugemist ise oma kõrvadega kuulnud, ütles: Sinu lugemine on palju kangem! Ja minu õpipoiss Loorits Nõel, see saab alles näitama, mis üks peenikene prohvet võib. Nüüd ta alles õppimas ja ma pean teda kiitma, muidu ei ole tal suurt väge ega võimu naisterahvale lugemises. Mina ei ole omas elus ise küll nii üle liiga vaga ega tark olnud, ei olnud ka aega kirikusse käia, sest kõrtsimehe — mis ma nüüd ütlen — ametmehe aeg ei lubanud. Aga sellegi pärast ajan ma kõik naised huluma, kui ma luen. Mina oskan oma ametit ja amet annab auu ja raha, ja raha on minu kohta üks ülitähtis asi, sest ta teeb inimese targaks ja vagaks ja kelleks sa ise tahad. Mina armastan, kui ma üksi olen, kahte asja väga, need on rahakott ja magamine. Kui inimesel raha on, siis on mured kadunud ja uni on, mis ütelda, hää. Ja et mulle uneke ilusaste ja ruttu pääle tuleks, sest on tarvis oma raha eest enne mõni napsike ja toobike märga ära võtta. Märja võtmise ja topsi katsumise juures peab aga prohvet iseäranis ettevaatlik olema. Märja on meil kõige mõnusam õhtu hilja võtta, kui suured lugemised ja ime nägemised mööda on. Mõned prohvetid võtavad küll ka enne lugemist oma „möödu“ ära, aga mina ei pea seda mitte hääks. Kord lugesin ma suures märatsemise seltsis Nuurootsis natuke viinastand ja väsind peaga. Rahvas oli küll, mis ütelda, puru yaimustatud, aga mul enesel oli raske lugeda, keel kuivas alati ja silmad ei tahtnud hästi kõõristada. Minu ametivend Loorits Nõel on selles tükis teist laadi mees; noh, ta on ka noorem. Tema viskab enne lugemist oma poole toopi põletatud viina ära ja loeb siis kas või terve päeva otsa. Viina lõhna ütleb ta põrgust tulevat ja see annab ta jahvata-

misele veel suuremat mõnu, sest kuulajad inimesed nuusutavad tõeste Looritse viinahaisu. Ja et terve poole toobi viina hais nii ruttu ära ei kao, siis on tal ka põrgust ja kuradist otsata palju juttu. Mis tal siis ka viga rääkida, kui tal põrgu omast käest on! Et teda äravalitud meheks tunnistada, olen ma talle Taevapasuna nimeks pannud. Minu teine abi, kes mineval pühäl Haapsalus luges, on viimse päeva prohvet, sest see mõistab hästi müristada ja hambaid kiristada "... Kala jutlustest järgnegu siin paar näitust: „Jumal õnnistagu sind, Kose perenaine! Õnnistatud olgu mu jalg, kes siia tuli. Võta mind vastu ja ma tahan sulle seda uut usku tuua, mis meid kõiki kindlaks teeb. Viimne päev on ukse ees ja taevariik tuleb neile, kes meie sõna kuulevad. Mina olen see apokriva prohvet ja tulen sind õpetama. Aga veel suurem ja kangem prohvet kui mina olen, on taevapasun. Kaie, sinu süüd on suured, veel suuremad kui mäed, mis omast kohast küll ka suured on. Kuule, kuule, kuule mu õpetust, mis ma sulle omas vaimu nägemises olen valmistanud. Kahetse oma õelust, sest kui taevapasun tuleb, siis käib sulle värin päale... Jah, ma olen see mees, keda on ära valitud ja vagaks apokriivaks tehtud; ja mul on üks vägev prohvet kaasas, kes uue vaimuga täidetud on. Kui ta oma hõlmaga vett lööb, siis kuivab see ära ja kui ta ust käseb, siis läheb see lahti, ja ta on jalgsi Vormsi saarelt siia tulnud ja vesi ei ole temasse puutunud. See on see taevapasun. Oh, Kaie, kahetse oma hirmus suurt õelust! Kahetse, kahetse, kahetse! Veevli ja tõrva tuli saab sinu liikmed ära kõrvetama ja paharät saab pimedal õöl tulema ja sinu hinge ümber leeri lööma. (Hullustades.) Oh, pasun! pasun! pasun! Hüüa valjuste, hüüa. Tall ja arm... Tuli põletab... põrgu hark... Taevapasuna usk ja leer! Lugege, laulge! Ma näen üht tuikest lendama. Sel kambril ei ole enam lage pääl... (Langeb põlvili ja ohkab.)“ — Teisel puhul jutlustab Kala järgmiselt: „Jah, ma ütlen ja tunnistan, et teie mitte midagi väärt ei ole. Mis teie siia tulete? Kas teie end ja oma pattusi näitama tulete? Teil ei ole enam inimese nägu pääs. Minge siit ära, minge kodu! Teid ei jõua keegi vaimu ader ülesse künda, teie olete see puru söödima, kus muud sees ei ole kui ussid ja sipelgad, kus mitte midagi mett ega magusat enam sees ei ole. Teie jooksete siit kodu, siis olete teie jälle kui need Hiobi kaamelid, kes ära paganate juure ooksevad. Teie loete vanu seitungi lehta, kus muud sees ei ole kui uskujate ja vagade lugejate ja suuremate „prohvetite“ teotust. Ma ütlen ja taevapasun tunnistab seda, et kõik nii-

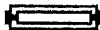
sugused lehed need kuradi kolgud on, mis Peltsebub teie kaela ajab. Aga kui teie põrgus olete, siis määratakse need lehed paharäti rasvaga ja pannakse teie kaelas põlema. Ärge kuulake neid, kiskuge nad puruks ja pihuks! — Kuulge, kuulge aga meie sõna ja võtke meid ikka vastu“!

5) **Kingu Laos.** Ajapäraline näitemäng kahes järgus. J. Kunder. Viljandis F. Feldti juures. 1890. 52 lk. 16°/_o.

Varaste pesakond. Ninamehed on Larmi Jaak, ameti poolest „rätsepp“, ja Mülgi Mangu — „ratassepp“, mõlemad peavad ametit ainult silmakirjaks, et hõlpsam oleks vargusi toime panna. Mülgi Mangu tunnistab ise sõprade keskel: „Mina ei ole peaaegu veel kuskilgi üht vankert valmis teinud, jään ikka jälle haigeks ja töö jäi pooleli. Mina olen sulle juba ammugi ära seletanud, et hobuse vargus mitu sada korda kasulikum on, kui töö tegemine ja kasulikum ka, kui sinu kanga võtmine. Hobune on suur tükk looma ja annab ka hea kasu, mis sa sest kangast saad! Mull tulevad siin mitmed naljad omaast elust meelde. Kord tegin ma Kuuse talul, nii mis ütelda, silmakirjaks ka ratas, aga luurasin teise silmaga ikka kapi ukse poole, teisega välja õue, kus linalakk hobune seisis. Nüüd tuli minu rinnus üks hirmus tüli. Kord ütles mu südame-tunnistus: „Mangu, kisu kapp lahti!“ Kord jälle: „Mangu, mine linalakaga ära!“ Aga võit jäi ikka headuse poole ja linalakk oli mõne tunni pärast Mooritse tallis. Jätsin teisel kolmandal päeval ratta rattaks ja läksin jälle maailma vaatama. Aga see asi on ikka hea, kui mees meistri nime all näppab, siis ei saa talle nii kergesti lõõga kaela ajada. Mina tunnen seda asja väga hästi. Kõige hullem kartus on mull see, kui kohus minu käest küsima saaks: „Kas sa oled tõesti ratassepp“? Ja kui ta mind siis ka veel vankert tegema paneks. Jumal teab, mis siis saaks! Aga nii ilma revideerimata saan ma ikka läbi. Kus ma kord vankert teha katsunud ja kust ma säluga minema saanud, sinna ma oma jalga enam ei pista. Ja see oleks ka päris kergemeelne temp“. — Just niisama on lugu ka Larmi Jaaguga. „Või minu rätsepa ametiga asi teisiti on. See amet ei ole küll mitte nii raske, kui ühe välja õppinud ratassepa amet, aga minu suguse mehe kohta on ta ikka oma jagu keeruline küllalt. Aga ma olen julge mees... Kõige suurem õnn on mulle see, kui mind mõnelt kohalt minema kihutatakse. Siis võtan ma oma kanga protsendikese, mille ma aegsasti kapstaaeda ehk koplisse varjule viisin, tiiva alla ja komberdan Mooritsa onu keldrisse“. —

Lärmi Jaagu isa juba olnud suur joodik. „Temal ei olnud piirituse viin veel küllalt kange, sinna pannud ta peenikeseks tambitud pastla nõela tükikesi sisse ja joonud siis; ise ütelnud: „See on nii armas tunda, kui raua tükid alla lähevad!“ — Varaste päämees ja hing on aga Kuru kõrtsimees endine Narva hulgas Mats Ving, kes ennast nüüd Moorits Vinkelmanniks nimetab. Oma ametipidamise üle arutab ta enesele järgmiselt ette: „Tark mees maksab oma topsikese eest ära ja läheb minema. Kui kõrtsimees ära oodata tahaks, millal ta nende läbi rikkaks saab, siis nälgiks ta enne aastat ära. Aga vaadake, mis mina teen! Sõbrake pannakse enne hästi purju ning siis tehakse rehnung tema enese nina ees kriidiga laua peale ehk ka parem peast. Ja mina ei tea, kust see tuleb, et ma sugugi õiget rehningi teha ei mõista. See on veel õnn, et ma oma kahjuks veel millagi segast rehningi ei ole teinud. Et rehning õige sile ja ladna oleks, panen ma veel kopikaid rubladele ehk rublaid kopikatele juure ja panen neid seda viisi juure, et mehed isegi imeks panevad, kudas minu rehningid õiged on. Õige kõrtsmik ei tohi millalgi niisugust rehningi teha, milles 1 rubla, 2 rubla ehk 1 rubla 20 kopikat, 150 kopikat jne. ette tuleb; seda ei usu ka keegi õige joodik. Minu plaan on nii viisi: Kui sõber 1 rubla 20 kopika eest on joonud ehk ka veel mitte nii palju eest joonud ei ole, siis ütlen ma: Armas sõber, sull on 1 rubla 37 $\frac{1}{2}$ kopikat maksta. Ehk ma ütlen: 219 kopikat, 193 kopikat, 204 $\frac{1}{2}$ kopikat. Kui ma ütlen: 230 kopikat, siis on niisugusel ütle misel koguni teine politika põhi, sest niisuguse summa maksmise juures võib sõpra ära segada ja siis, enne kui ta isegi aru saab, on 2 rublast 30 kopikast 3 rubla 20 kopikat saanud. — On rehning alt 20 kopika, siis ei maksa palju pinnimist; aga läheb rehning üle 30 kopika, siis tulevad minu protsendid juba nii moodi juure, et ma neid nuusutada võin. Mida suurem rehning, seda suuremad ka minu protsendid. See aitab, ja mind on ta tõesti aidanud. Maksan auusasti oma 1200 rubla renti ja patendid veel pääle kauba ka ära ja pistan selle juures veel oma 1000 rubla punga, ehk nagu Maali ütleb: portmanii sisse“.

(Järgneb.)

Johann Kunder

(sünd. 14. detsembril 1852, surnud 12. aprillil 1888).

(Järg.)

Kuidas selles seltskonnas vargaid kasvatatakse ja koolitatakse, seda näitab kirjanik kõrtsimehe Vinkelmanni poja Augusti ja Kingu Laose juures. Iseäranis huvitav on Augusti, 5—6 aastase poisikese kasvatus, millest järgmine näitus:

Kõrtsis on kõrtsimees Moorits, Larmi Jaak ja Mülgi Mangu. Kõrtsimehe naine Maali ja poeg August tulevad sisse.

Mangu }
Jaak } Tere, tere, trahteri emand!

Maali. Minul ei ole teie teretamist tarvis! Tõin lapse ka vähegi inimesi vaatama. Vaenekene lõpeb niimoodi käte vahele ära.

August (virisedes). Ma olengi käte vahele ära lõpnud!

Moorits. Augike, pojake, ära nutsa ühtigi! Tule, papa annab saia!

August. Ei taha saia! Söö ise saia!

Maali. Sull mõne mehe aru peas! Laps tahab nüüd kuivanud saia!

Moorits. Mis mu pojuke siis ometi tahab?

August. Likööri napsi tahan. Magusat likööri viina, seda, mis mamma sāngi peatses rāti sees.

Maali. Mis sa lobised, August! Seal oli enne, nüüd ei ole enam midagi.

Jaak. Ōige jah, veike noorsand, liköör on ikka mehe jook!

Moorits (paludes). Augike, pojake! Liköör on kange, paneb hinge kinni! Augi joob õlut!

Maali. Mis sa nüüd sellest lapsest nii ärritad! Kui ta tahab, siis anna, või see tilk või paar ta ära suretab. Moorits, sa plameerid end paljalt lapse ees!

August. Moorits, anna likööri, ära lameeri end lapse ees!

Moorits (annab). Noh, pojuke, joo siis peale natuke. Ega see midagi ei tee. (August jooob mitu sõõmu.)

Maali. Vaata, Augi, küla onud ka siin! Kas sa neid enam ei tunne?

August. Larmi onu siin, Mangu onu kah. Kuule, varas onu, varasta Augile üks ilus hobune!

Maali. Augi, ära ütle nõnda, onu saab pahaseks,

August. Kuule, mamma, ära lameeri end!

Moorits. Maalike, lase laps rääkida! Mis rumalukene nüüd meeste asjust teab.

August. Larmi onu, kas sa varastad Augile hobuse?

Jaak. Ei, Augike, mina olen kanga. . . ei, ei — ega mina hobuse varas ei ole.

August. Augi ei tahagi sinu käest! Mülgi onu varastab ise Augile hobuse.

Mangu. Kulla pai Augike, ega Mangu hobuse varas ei ole.

Maali. Sõge, tee nüüd lapsele see meele hea ära ja luba tema õnne peale üks tuua. Kas see mõne asi on!

August. Onu, too kaks tükki! Mammale ka üks.

Mangu. Augike, mis sa nii räägid! Woi häbi! Ega onu varas ei ole, onu on ratassepp. Küll onu teeb Augile ilusa vankre; hobune on kuri, lööb Augi maha kui pautsti!

August (nuttes). Kui onu Augile hobust ei varasta, Augi ei tahagi onu hobust. Onu lameerib ennast paljalt. Kui Augi suureks saab, Augi varastab ise omale hobuse, ilusa ruuna. . . (Läheb nuttes ära).

Kahtlemata täidab ka August, mis Augi lubab. Ja sarnast kasvatuset viisi ei ole kirjanik mitte välja mõtelnud vaid elust ära kirjutanud. Niisugusi nurjatumaid vanemaid, kui Augi omad, on küllalt.

Selle seltskonna hulka on noor pois Kingu Laos sattunud. Laos tunneb veel südame tunnistuse pisteid, ta on pea aegu valmis oma ametit maha jätma, aga varaste pilkamised mõjuvad nii palju, et ta viimast korda õnne tahab katsuda. Ja see katse jääb ka viimaseks, sest et ta lõksu satub. Alles vana sandina, kui kõik juba hilja, toob kirjanik teda jälle meie ette, kus ta nüüd arusaamisele jõuab selle kuristiku kohta, millesse

ta kukkunud. Silmanähtavalt on kirjanik tahtnud Laost tükis päätegelaseks teha, kuna tükk selle tegelase järele nimetatudki on, aga kirjanik ei ole suutnud oma tahtmist teoks teha. Laos' e kuju on teiste tegelastega võrreldes kaunis kahvatu, temal on liig vähe elu sees.

Kunderi laulud.

Alles pääle Kunderi surma ilmus tema laulude kogu päälkirja all „Eesti kirjameeste Seltsi toimetused. J. Kunderi algupäralised luuletused, Tartus. K. A. Hermanni kirjadega 1890. 56+2 lk. 8°. Hind 30 kop.“ Päälkiri ei ole üsna õige. Pääle 27 algupäralise laulu ja „kullaterade“ Kalevipojast, on kogus 18 ümberpanekut, mis aga jaolt täitsa ümbertehtud on, nõnda et mitu neist Kunderi enese lauludeks võib pidada. Selle eest puudub kogus suur hulk laulusi, mis ajalehtedes ilmunud. Alamal võtame ainult Kunderi algupäralised laulud, mis nimetatud laulude kogus ilmunud, kõne alla, kuna mõnest tõlkest ainult mööda minnes seda ja teist üles tähendame, mis Kunderi laulude iseloomuga kokkukõlas on.

Kunder laulab väga vähe iseenesest, üksikust inimesest. Ta on sõna täies mõttes „ülesärkand isamaa“ laulik. Äratamise töö on tehtud, isamaa on ärganud ja vaatab täis lootust tuleviku sisse. Eksisammusid ei ole veel jõutud teha, mis hiljem „Linda“, „Kirjameeste Seltsi“ ja muude sarnaste „tuletikkude“ näol ärganud eestlase näpud ära kõrvetasivad ja terve ärkamise aja kõige tema tuisu ja tormiga, vaimustuse ja hõiskamistega kus seda ja teist sundisivad soovima. Kunderi laulud on sellel ajal kirjutatud, kus esite C. R. Jakobson kõik tänini suikunud vaimud elumõllu sisse kiskus ja siis kui ta ise ilma ootamata järsku kadus, tema järeltulejate poolt ikka veel enam ehk vähem õigus oli tema töö jätkamist oodata. Küll olivad need, kes avalikult töötasivad Jakobsoni tööd edasi ajada, mitmet pidi oma vaimuvaesusest juba tunnistust andnud, aga paleuslastel, nagu Dr. Veske ja J. Kunder, — kaks paremat sõpra oma elus, keda ühine armastus ühiste püüete vastu ühendas, — neil ei olnud aimu maailma võitlustest, omakasust, mis ennast karjivate enesekiituste ja suurte sõnade alla mõistab peita. Kõik, mis omakasupüüd ja vaimuaher pukile tungimine suurepäraliste isamaaliste tööde nime all toimetas ja mis lõpuks „Linda“, „Kirjameeste Seltsi“ ja teised kurbmängud rahvale

kaela tõi, kuni asi nii kaugele edenes, et mõneks aastaks surmavari üle Eestimaa ennast laiale laotas, kõik see oli eluvarjukülgedega harjumata meeste silmis, nagu J. Kunder, Dr. Veske ja mõned teised, kes C. R. Jakobsoni endiste auustajate keskel ikka veel lootsivad mehi leida, kes midagi sellest toime saadaksivad, mida nad Jakobsonilt olivad oodanud, puhas, tõsine püüdmine „rahva kasuks tööd teha“, nagu sell ajal armastati kõnelda. Tõsi küll, juba Kunderi ja Weske viimastel eluaastatel kippus asi nii hulluks minema, et lapski kahtlema pidi hakkama. Esimene oli Kunder, kes „rahva kasuks hõiskajate kohta kahtlaseks lõi ja endale uut seisukohta hakkas otsima, mida liig varane surm temal teoks ei lubanud teha, kuna Dr. Weske õieti alles Kaasanis õigele arusaamisele nende meeste kohta jõudis, kes Eestis kõige valjemine sellel ajal hõiskasivad. Ei Kunder ega Weske salanud, et edasi saada ainult võimalik on, kui 1881. aastal tekkinud lõhe kaob ja endised Jakobsoni ja Jannseni erakonnad, mis mõlemad sellel ajal õieti ilma poliitilise juhita olivad, endid jälle ühendavad ja „rahva kasuks hõiskajad“ ühisel jõuul minema kihutavad. Seda ühinemist, mille Tõnissoni „Postimees“ teoks tegi, ei saanud aga kumbki enam näha. Kuid asja juure tagasi pöördes peab tähendama, et Kunder, nagu juba nimetatud, läbistikku kõik oma tähtsamad tööd sellel ajal ära tegi, kus ta uskus, et kõik eestlased ühel meelel, olgugi mitmesugustel teedel, ühte ja sedasama Eesti rahva hääd käekäiku taga püüavad. Sellepärast kannavad ka tema laulud elurõõmsat julgepilgulist laadi, kus kaebdustele palju ruumi üle ei jää. Kõik, mis halba veel olemas, peab ometi ühisel paremuse poole püüdmisel kaduma, nagu jää kevadise päikese kiirte ees. Nõnda laulab ta näituseks Viljandi Põllumeeste Seltsi maja pühitsemisel 8. okt. 1884 :

Kes selle maja alusmüürid
 Ja koja kõrged seinad teind,
 See rahvas tunnistab, et pole
 Ju armu side iial vale.
 Küll mõni suu ei sulgund laitmast,
 Ei taevas siiski väsind aitmast. . . .
 Siit voolgu Eesti põldudelle
 Nii vilja haljus nagu kõrre kõrgus.
 Siin ühendagu õigel' teele
 End Eesti pojad hulgani,
 Ning pandgu usinuse võõle
 Ja mingu ühes meeles tööle. . . .

Kui aja imeline keerd
 Meid muru alla viind, kes täna
 Siin pidu riides rõõmustand:

Siis rõõmustama selles ruumis
 Saab tulevane Eesti sugu,
 Ning meie nüüdne pidulugu
 Saab helisema edasi (lk. 28/29).

Selle pärast

Kui valu sinu hinge sees,
 Kui külma õhk on käinud,
 Kui mõni arm sult silmavees
 On vara lahku läinud,
 Miks tahad kaua kurta sa? (lk. 27).

Eks ühine armastus, ühemeelne isamaaline töö paranda
 löödud haavad jälle ära. Elul on paremaid ülesandeid, kui
 saadud haavade üle nutta.

Miks nutame just terve elu aja?
 Kas pole elu ilu tunda vaja?
 Oh võtkem kokku terve elu vaev
 Ja nütkem surnu kirstul paljalt päev! (lk. 27).

Niisugune on Kunder üleüldiselt oma lauludes. Katsume
 nüüd endid temaga kui laulikuga ligemalt tutvustada.

Oma lauludes on Kunder täitsa selle isamaalise vaimus-
 tuse mõju all, mis Jakobsoni „Sakala“ sünnitas. See mõju
 oli suur. Ilma et meie siin seda aega ligemalt kirjeldama
 hakkaksime, tähendame ainult, et rahvuse tundmus koguni nii-
 sugustes nurkades ärkas, kus tänini rahva vaim täitsa oli maga-
 nud. Nagu looduse jõud, kiskus üleüldine vaimustus kõiki kaasa.
 Ja selle vaimustuse abil loodeti kõike halbdust kõrvale saata,
 ainult hääd Eestis valitsema seada. Selle tõttu jäävad ka Kun-
 deri lauludes elu varjuküljed peaaegu hoopis puudutamata.
 Mis tähendus võib elu varjukülgedel olla, kui üleüldine arusaam-
 mine, et meie kõik eestlased oleme, kõik kõige paremine ära
 korraldab. Et koguni vaimustusel enesel oma halvad küljed
 on, ja kui ta mõistusest ennast juhtida ei lase, õige valusaid
 haavu võib sünnitada, nagu kümnekond aastaid hiljem avalikuks
 ilmus, seda ei tulnud selle aja inimestel meele. „Siin
 on ilus elada!“ — see on Kunderi laulude põhitoon. Kui võõras
 lahke neiu teda palub laulda, siis

... ma laulsin Eestimaast,
 Eesti kuldsest koidu aast;
 Ja kui ta kaugelt Lõunamaalt koju jõuab, siis

Tõstis tiiva laulu hää:

Üksi Eestis
Mull üliarmas kodu.

Ja teises kohas Reinick'i järele:

Ka mina laulsin valjust siis,
Kui kõlas hele linnu viis
Mu Eestimaal.

Ei Lõunas iial mul laulu olnd,
Ei kevade siin meele tulnd;
Siin süda ala vaikseks jäi, —
Mu Eestimaal ta lahti sai (lk. 16).

Sest et

Üksi Eestis
Ma tõstan lauluheale (lk. 7).

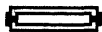
Kunder on täitsa isamaa laulik. Isiklist laadi laulusid võib tema laulude kogus vaevalt paar tükki leida.

Ülesärkand isamaa,
Sulle mõlgub minu meel!
Üliarmas Eestimaa,
Sulle kõlab kandli keel

tunnistab laulik (lk. 4) ja ta on sellele tunnistusele truuks jäänud. Kunderil on kõrge arvamine luule kohta. Laulik on töötegija isamaa põllul. Tema ülesanne on „vaenu ja viha“, ühe sõnaga kõike võõrast rämpsu, mis Eesti rahva iseloomusse mujalt tekkinud, kaotada.

Pidu laulu laente koha
Kustutagu vaenu, viha,
Võitku võõrad vinged! (lk. 14).

(Järgneb).

Uued raamatud.

Jutud.

Otto H. Münther Sulejoonistused. K. Sööti trükikoja trükk Tartus, 1906. 150 lhk., 8°. Hind 65 kop.

Raamatus on 10 algupäralist juttu õige mitmekesise sisuga, aga enamasti kõik väärtasjad. Nagu hulga meie noorte kirjanikkude kohta, peame meie ka Müntheri kohta ütleva, et tal kirjaniku annet on, ehk küll see anne nii suur ei ole, et ta kirjanikule ka teistesse keeltesse teed avaks. Tema sullejoonistused jäävad oma kodukoldele. Aga Müntheri kirjandusline iseloom on küpsem ja meeldivam, kui suurel hulgal noortel, kes nimelt Noor Eesti ümber on kogunud ja seal oma nutust nõrisevaid haledaid lookesi pisardavad. Sarnasest sentimental-nuutsumisest on Münther täitsa vaba, tema juttudes on suur hulk tervet nalja (юморъ); ka kõige viletsamaidki olusid kirjeldades ei hakka ta liialdama. Teine silmapaistev iseärsus Müntheri juttudes on terav tähelepanemise ja kirjeldamise osavus; meie jutud on ju suuremalt osalt kirjeldused, sest et Soome-Eesti kirjanikud, nagu hra G. Suits juba kuskil tähendas, jutustada ei oska, kui me vahest Eesti omadest E. Wilde ja Bornhöhe välja arvame, ja jutustamise asemel õieti labasid kirjeldusi pakuvad. Jutustamise osavus puudub ka Müntheril, aga selle tasuks leiame tema juures tõeste trehvvaid kirjeldusi ja teravat tähelepanemist, mis meil juba pr. Kallase juttude kogus „Mere tagant“ värskelt ja kosutavalt silma paistis.

Nagu nimetatud, on jutud õige mitmekesise sisuga. Tüüpiline Eesti renditalupoeg on Siilimäe Rein, kellel „aega küll“ on (jutus „Aega küll“). Rein on aeglane nagu tigu, aga ta on ka laisk kõige suuremal määral. Ta on laisk, sest tema arust ei maksa tööd teha, kuna herra teda nii või nii iga silmapilk koha päält ära võib ajada. Reinule teatatakse: „Herra saatnud eila õhtu sõna, et kui sa kolme päeva pärast oma renti ära ei õienda, siis ta sind kohtusse kaebab ja sulle oksjoni kaela ajab“. Selle pääle vastab Reim: „Pole viga, siis on veel aega. Aga ütle põrgulist — või tema tahab minule oksjoni kaela ajada. No ega see nii ruttu ei lähe; mispärast see „sinatsi“ kohus olemas on? Ma olen juba kümme aastat neid Siilumäe põldusid, kui seda igavest kurjavaimu-kerist torकिनud, ja mis olen ma säält saanud? Häda-vaevalt süüa; aga ikka olen maksud ära maksnud, ja nüüd tahab tema mulle oksjoni kaela ajada. Oodaku! ää tee, et viskan teise Jaagupipäeval käest ära. Tehku taga siis, mis ta tahab, — või pangu omale kaela“, ütles Rein, ja keeras koju poole tagasi“, kuna ta mitmepäevase ettevalmistamise pääle täna nimelt nii kaugele oli saanud, et rendi õiendamise pärast mõisasse minemas oli. Samasugust renditalupoegade

elu ja olu kujutavad jutud „Tervitajad“ ja „Jubilar“. „Jubilaris“ ei müü Pöörangu herra rentnikkudele oma talukohtasid, teades, et talupoegadel sissemaksu raha korraga raske maksa on. „Selle asemel kergitas ta pikkamisi ja sihikindlalt talupoegade renti, justament selle järele, kudas nende majandusline jõud kasvas“ (lhk. 124). Mõlemates viimati nimetatud juttudes on osavates joontes mõisa talukohtade rentnikkude ja vabameelsemate mõisnikkude vahekord kujutatud. Nagu õige kunstnik, ei hädadle Münther selle juures sugugi, et mõisnik oma valla rahvast mitte omavääriliseks ei pea, vaid jutustab nalja toonil, kudas talupojad enestega niisugusel kombel lasevad ümber käia, mis vähegi enesest lugupidavale inimesele puna palgesse ajaks. Enesest lugupidamist ei ole neil talupoegadel juukse karva väärt, ja kui siis Eesti kirjandus nutuojadest nõriseb, et mõisnik talupojaga mitte kui omaväärilise inimesega ümber ei käi, siis peab ütleva, et roomajad, nagu Münther neid ette toob ja nagu neid Eesti rahva seas küll ja küll on, millgi kombel paremat ümberkäimist ära ei ole teeninud. Ainult sellel, kes ise enesest lugu peab, on õigus nõuda, et ka teised temast lugu peaksivad. Siit pärit ongi see nähtus, et 99 eestlast saja hulgast seda sajandat „aristokraadiks“ söimavad, sest et see endast lugu peab ja teise põlvi paitama ei lähe. Teiste ees, kes neist, nende eneste arvates, kudagi moodi kõrgemal seisavad, olgu et nad jõukamad ehk teisest rahvusest on, põrmus roomates, ei tunne niisugused midagi paremat lõbu ilmas, kui et ka nende ees roomataks ja kui seda ei tehta, kui enesest lugupidaja eestlane teise niisamasuguse eestlase ees ei põrmitse, siis on roomajate ajakirjandus kära täis ja maalib hirmulugusid „Eesti aristokraatidest,“ kes ennast teistest eraldavat, oma aristokraadi seltskonde sisse seadvat, nagu oleks see kõige suurem ülekohtus, kui eestlane enesest ja oma inimese väärtusest lugu peab ja ennast mitte tallata ei lase, ja nagu oleks kellegil teisel keelatud ka aristokraat olla ja enesest lugu pidada. See nähtus, need kaebdused aristokratismuse pääle on Eesti rahva keskel üleüldine orja aja jätis. „Saksa hilbud selga pannud ja on nüüd uhke, ei kõlba enam kõrtsi põrandal meie hulgas tantsida“. „Va Madise Mihkli poeg, paljas mära tohter! ja ei taha enam meiega kiriku kõrval kraavi kaldal monopolkat juua“; „Õige mull saksa, ei luba enam oma põrandale sülasta, oleme küllalt ühes koos karjas käinud“, nõnda kõne, levad lihtroomajad ja nende ajalehed lisavad juure: „Näe mull prouasidkuldvõrud käte ümber, ja niisugused asutavad vaeste eest hoolekandmise komiteesid ja supikööksid“. Lõpuks jääbki arusaamata, mis ajaleht ütelda tahab, kas arvab ta, et jõukamad ülepää kehvemaid toetada, neid kõrgee male aidata ei tohi, või peavad nad ise kotiriided selga panema, varandused maa alla matma ja vaestega ühes nälgima hakkama . . . Kaks perekonda. Nimetame üht A, teist B. Saavad tuttavaks. Mõlemad seisavad varandusliselt ja haridusliselt ühe pulga pääl. A lastega käidakse B perekonnas kui oma lastega ümber, aga A perekond on omale pähä võtnud, et nemad alamat tõugu inimesed olevat. „Kus meie nüüd suurte sakste hulka kõlbame! Meiega ei käida seal nii auupaklikult ümber kui vaja“. Järeldus: lastel keelatakse nii kästi B perekonda kui ka teiste, A arvates, „suurte sakste“ poolt käimine ära, eraldatakse endid ära ja õhatakse kodu: „Kus siis meie“ . . . ja „Kes siis meist lugu peab; need seal on ju puhas Eesti aristokraadid! Ei kõlba meiesugune nende hulka!“ Järgnevad kõiksugu väiklased pistmised ja torkamised nurga tagant ja läbikäimine tehtakse lihtsalt võimataks. Sarnaste isikutega on iga eestlane kokku juhtunud ja selle taolisi juhtumisi läbi elanud, ja ometi on kõik eestlased endised orjade lapsed, selle ainsa vahega, et ühed endid kangekaelselt edasi orjadeks, „kus siis meie“deks“, peavad, teised aga orja aja mälestust kaelast ära raputada püüavad.

Hoopis vaba „roomajate“ moraalist ei näi ka hra Münther olevat, nagu jutt „Üks nendest“ näitab, meie arvates kõige kehvem jutt terves kogus. Münther on siin püüdnud neid Eesti ringkonde kirjeldata, mis iseisavamaks on saanud ja enam mõisniku kõõgis endale pidulauda ei luba katta. Ta on aga silmanähtavalt päris püha viha sarnaste hulljulgete inimeste vastu täis. Kuusesalu taluomanik Amberg saab väikesest mehest ainult oma töö ja vaeva läbi jõukaks meheks. „Amberg lappis, täiendas ja suurendas Kuusesalu väsimatalt, kuni see kauni väikese mõisa kuhu sai. Rikkuse kasvamisega tõusis ka Ambergi iseteadvus. Ta vaatas kõide pääle kõrgilt. Igast sõnast laskis ta märgata, kes ta on. Pidas ennast targemaks kui teised, ja nimelt selle pärast, et ta oma jõuu ja vaeva läbi vägevaks oli tõusnud. Püüdis iga viisi oma mineviku jälga varandusevaibaga kinni katta. Õppis veel vanas eas Saksa keele ära, et keegi ei võiks ütelda, et ta harimata inimene on. . . . Ta oli Eesti mõisnik ja rahamees. Rahvas kumardas teda, et ta käest teenistust saada. Mõned Eesti mehed otsisivad tema sõprust, et oma jõudu tema abil suurendada. Eesti „paremad“ üliõpilased saatsivad ta tütaratele oma päevapiltisid ja käisivad sagedasti Kuusesalus võõrsil, et kord hääd. . . . noh, ma jätan parem ütle mata. . . . Ta oli eestlane, aga ainult nime järele. Rahvast seisis ta kõrgel ja kaugel. Teda lahutas rahvast niisugune müür eemale, et sellest üle ronida kaelamurdlik töö oleks olnud. Niisugune mees oli Kuusesalu omanik Amberg!“ (lhk. 86—87). Hra Müntherile ei meeldi see mees põrmugi ja ta on teda nii halvaks püüdnud kujutada, kui ta iial mõistis. Ambergile pannakse süüks, et ta mitte edasi kiratsema ei jäänud, nagu orjameelsete usuõpetuse järele endise orjalapse kord ja kohus oleks olnud, vaid enesele suure hulga seda va mammunat korjas, mis eestlase eest taeva väravad pidavat kinni panema, nagu orja aja kirikuõpetajad rahvale kantlist iga pühapäev kuulutasivad. Ambergile pannakse koguni seda süüks, et ta edasi püüdis õppida ja vanul päivil veel koguni Saksa keele ära õppis. Orja poeg ja õib Saksa keelt! See on Müntheri meelest hirmus julgus. Münther püüab temale kõik need omadused külge klišterdada, mis roomajate ajakirjandus harilikult „Eesti aristokraatidele“, s. o. enesest lugupidavatele eestlastele, külge klišterdab. Ta armastanud Saksa keelt kõnelda, vaadanud üle öla roomajate pääle, tütar olnud tal tähja pääga ja tütre peigmees halbikene. Hra Münther arvab vist, et meie tema sõnu täht tähelt usume, kui ta seletada katsub, et mehel, kes ise oma jõuuga rahva esimeste ridadesse tee läbi on murdnud, nii vähe elu ja inimeste tundmist on, et ta enesele suureks auuks peab, kui üks tühipaljas halbikene Dr. Kohl, kes ei tea kudas arsti eksami ära teinud on, tema tütre kätt palub. Aga nii on alati, kui elu enam tõetruult ei kirjeldata, vaid kõrvalisi sihtisi hakatakse taga ajama. Jutt kaotab oma väärtuse, saab roomajate nuutsumiseks. Aga see on ainukene sellesarnane Müntheri juttude hulgas.

Et me just nende Müntheri juttude keskel praegu liigume, mis jõukamate ringkondade elu kirjeldavad, siis olgu siin ühtlasi ka juttude „Ponku“ ja „Lugejanna“ pääle tähelepanemist juhitud, — kaks väikest päevapilti elust, mis aga siiski rohkem ütlevad, kui mõni teine paksus raamatus mõistab ära ütelda. „Ponku“ on koer, kes talunaisel rätiku lõhki kisub, kuna koera omanik, „õrn meeldiv proua, lahkelt naeratades“ hädadleva talunaisele seletab: „Ei, ei, see oli nalja pärast; Ponku murrab küll kanu, aga mitte inimesi“. Tühi on selle prouakese süda, nagu rüütli lossi varemed, kus ainult tuul hulub; tühi on ka neiuakese pää, kes palmide ja gummipuude all sammeti mööbliga saalis, kus „kõik maailma tüli, tõttamine ja halbdus

kadunud näivad olema ja armas, rahusünnitav vaikus inimest ümber piirab" (lhk. 105) üht raamatut teise järele ilma vahetpidamata loeb, loeb, loeb. Neiukesel on see üli armsaks ajaviiteks, ta loeb kõik: „Lendavat Hollandlast“ niisama nagu Kiellandit, „Meremadu“ niisama nagu Brandest. Tall on koguni omad arvamised kirjanikkude kohta. Ta teab, et Brandes (ilma kuulus Daani arvustaja) suur asi polegi, vaid et teda muidu nii kiidetakse. Meie oleme jutukese sisu õige vabalt ära jutustanud, aga Müntheri „lugejannat“ tunneb ka siin veel ära. Kunstitööd ei ole hõlbus tundmataks teha. Ja kui palju ei tunne igaüks sarnaseid naisterahvaid. Nad on omal ajal koolid lõpetanud, ainult viied seisavad neil tunnistuste pääl, nad olivad koolis eeskujulised õppijad, natuke vabameelsed, sest et natuke vabameelsust „pikant“ on ja kurja ei tee. Nad kõnelevad koguni „inimese õigustest“, nad ei olnud sell ajal „eestlased, vaid inimesed“. Siis läksivad nad elusse, saivad tanu alla ja järele jäi kõigest pikant vabameelsusest, kõigest inimsusest, — järele jäi — turunaine.

Linnatöölise elukujutavad „Öömaja onu juures“ jutu „Aega küll“ kõrval meie arvates kõige parem jutt kogus ja jutt „Keldris“, milles tegevus Mustamere äärses vabrikulinnas aset on. Ühe Vene tütarlapse elu kujutab jutt „Siina“, ei too aga midagi lisa sellele, mis meil Vene kirjandusest muidugi tuttav.

Münther ei ole meister mitte ainult välisid olusid kirjeldades. Ka inimese hinge sügavamasse põhja ulatab tema pilk. Iseäranis suurepäraline on selle poolest tema jutukene „Viie aasta pärast“, kus kirjanik mõne veikesse pintli-tõmbusega tütarlapse terve hinge meie ette nagu peopsa pääle laiail on laotanud. Ta ei tarvita selleks midagi kunstlist abinõuu, ta näitab ainult mõne liigutuse, mis aga seal hinge sees niisama lugeda lasevad, nagu Cherlok Holmes mõnest uuri kaane pääl olevast kriipsutusest uuri omaniku eluloo ette harutab. Münther ei harutagi, ta jätab seda lugeja enese teha, aga ta on nii iseloomulised jooned kätte näidatud, et lugeja ilma vaevata ülesandega toime saab. — Kahju oleks, kui hra Münther selle taolist meie kirjandusele veel õige palju ei pakuks.

Giovanni Boccaccio (Dshiovanni Bokkatshio) „**Dekameron**“. I väljavalik. 13 uudisjuttu. Tartus. Trükitud. väljaandja kirjastusel. 1906.

Raamatu tõlkija, kes oma nime nimetamata jätnud, ei ole mõistnud raamatule muud seletust juure lisada, kui et raamat väga mitmesse keelesse ümber on pandud, mis aga iga kord mitte raamatule soovituseks ei pruugi olla. Pääle selle saavad „meie kõlblised ringkonnad“ paar vihast mutsu tõlkija poolt ei tea mis eest. Raamat oleks aga tõeste mõistlikumat sissejuhatuset tarvitanud, kuna ta praegusel näol õieti turupaberikski ei kõlba. Tõlkija on Boccaccio ilmakuulsast tööst mõned kohad välja valinud, nagu ta piiblist Loti, Juuda, Taaveti ja muud sarnased armastuse lood oleks võinud välja valida, need välja anda, eeskõnes nimetada, et piibel kõigisse maailma keeltesse ümber on pandud ja ainult „meie kombelised ringkonnad“ nii kitsarinnalised olevat, et nad tema raamatut vist laitma saavad. — Dante, Petrarca ja Boccaccio on need kolm suurt itaiallast, kes oma kirjatöödega keskaja pimedusele ja vaimuvangistusele esimesed mõjuvad hoobid andsivad ja uue aja hariduse ja edu vaimu põhjendasivad, Boccaccio nimelt selle läbi, et ta näitas, missugune kõlvatus, missugune mädalõhn säält välja kees, kus keskaja inimestele vaimuahelaid taoti, keskaja katoliku kloostrites ja paavsti ümbruses. Boccaccio avas nende silmad, kes tänini kloostrite ja kloostril munkade ees põrnus olivad püherdanud, et „pühade meeste“ käest pattude andeksandmist välja paluda. Järeleaimamata osavu-

sega näitab Boccaccio, mida õieti neist keskaja pühadest meestest arvama peab. „Boccaccio“, ütleb üks Itaalia teadusemees, „toob ühesainsas raamatus terve inimese soo voorused ja kõlvatused üheskoos ette: sääl on petjad ja petetavad, ihnuskaelad ja priiskajad, juudid, paganad ja kristlased, suurtsugu naisterahvad ja rüütlid, usurändajad ja pühad inimesed, kangelased ja röövmõrtsukad, silmajõllitajad ja narrid, kuningad, paavstid ja kõige päält mungad, walged, mustad, hallid ja sinised mungad, mungad lugemata hulkades. Ainult arva mõni muu rahwa kirjanik, aga mitte ükski teine Itaalia kirjanik ei ole nii hästi inimese südant tundnud ja selle omadusi kindlama käega kirjeldanud, kellelgi ei ole nii suurel määral seda naljavõimu, mis inimest sunnib ise oma nõrkuste üle naerma ja inimest seda viisi tema enese kulul targemaks ja paremaks teeb“. Need 13 jutukest saja jutu hulgast, mis Eesti tõlkes nüüd ilma mingi seletuseta ilmunud, ei suuda aga milgi kombel Boccaccio tõsist väärtust aimatagi lasta ja saavad ainult elukombete poolest hukka läinud noorte inimeste himude kõditamiseks tarvitusele võetud kui kõige alamat sorti turu kirjandus.

Maadeteadus.

Geografia õperaamat. I jagu: Füsika- ja matemaatika-geografia algõpetused. Venemaa geografia ühes meie kodumaatäieliku kirjeldusega. Kokkuseadnud **K. Tasak.** Kaardid joonistanud **J. L. Jürgens.** Piltidega ja kaartidega. Tallinnas. 1906. 176 lhk. Hind 70 kop.

Lootus, et koolides edaspidi emakeelsele õpetusele rohkem maad antakse, on koolimehed tardunud olekust üles virgutanud, kuhu venestamise ajajärk neid oli uinutanud, ja nad jätkavad koolikirjandust säält päälle, kuhu järg veerandsaja aasta eest jäi. Mitmed otstarbekohased koduõpetuse abinõud on meil ilmunud, lugemiseraamatute täiendamisel märkame värsket püüdmist, nüüd näib maadeteadus päevakorral olevat. Ühelainsal aastal tulivad meil kaks lalalise eeskavaga õperaamatut trükist välja, olgugi esimestes jagudes. M. Univer'i „Maadeteadus“, mis lühemalt kokku seatud, sai omal ajal valjusti sarjata. K. Tasaku „Geografia õperaamat“ on seni vähem tähelepanemist leidnud, ehk tema küll otsekohe meie kõige kibedama puuduse, kodumaa tundmise õperaamatu puuduse vastu abi tahab otsida. Rohkem kui kolmas osa tervest raamatust on „Baltimaa“ kirjeldamiseks tarvitatud. Ka kaartidest, plaanidest ja piltidest langeb pääajagu meie kodumaa kohta. Tähtsust silmas pidades, mis kodumaa tundmisel meie rahvakoolis on, ja tähtsust silmas pidades, mis K. Tasak omas raamatus selle õpeainele jagab, peatame pikemalt just selle jao juures.

Siin oleks nüüd palju hurjutada ja soovida olema. Juba nimetus „Baltimaa“ ei meeldi. Nii hüüavad meie kodu küll saksad ja venelased, meie ise nimetame teda vana hää ja kohase nimega Läänemere maadeks ehk kubermangudeks. Vanematele lugejatele on päälle selle Harry Jannseni ja C. R. Jakobsoni vaidlustest saadik sõna „Baltia“ kuuldes halb maik suhu jäänud ja praegugi veel ei ole see maik kadunud. — Ka Läänemere on niihästi raamatukirjutaja kui ka kaarditegija Baltimereks ümber ristitud. — Meie kodu põhjapoolsema osa nimetus Eestimaa ei taida ülesannet, et nimi selgesti asja peab ära tähendama. „Eestimaa“ all mõtleme terve kodumaa päälle, kus aga Eesti rahvast koos elab, olgu see Soome lahe ääres ehk Petseri piiril. Eestimaa on ka siin sakste ehk venelaste käest laenuks võetud. Rahvas ise tarvitab ammu õieti Tallinna maad. — Vigane sõnakuju on Kuuramaa, vigane Saksa keele mõjul.

Õige vorm on ainult Kuramaa. Nii ütlevad ka Sörve mehed, kel ühtelugu Kura rannaga kokku puutumist on. Liivlaste ehk kuride järeltulijaid Kura Kolga rannas hüüavad nad jällegi õige nimega kurelasteks. Ka peidavad Kuramaa ja Kuresaar oma esimeses jaos sedasama sõna. Sellepärast ei kõnele keegi Kuuresaarest.

Nii läheb see edasi. Pea iga lause tukistab silma. Sest pea igaause on lopergune, kas täiesti ekslik, poolteed õige ehk jälle selgusetu. Kooliramatult nõuame rohkem: mis õpetatakse, see olgu kindel ja iga lause kui terasest välja voolitud, ilma et ükski liige asemelt annaks nihkuda. Aga mis sa teed näituseks lausega: „Läänepoolne Baltimaa külg on liivane, kuna kõrgustikud rohkem hommiku pool üles tõusevad ja maa savine on“? Läänepoolne külg ei ole igalpool sugugi mitte liivane. Liivane külg ja kõrgustikud ei ole sugugi mitte vastandid. Kõrgustikka leidub just ka lääne pool, nagu n. n. Kura mäGINE maa (Kurisches Bergland), mida lhk. 68 ka ise tõendab. Kõrgustikud ei ole sugugi kõik savised. Haanja tuiskav liiv on kuulus.

„Eestimaa pind on tasane ja mere poolt küljest paene“. Nii üleüldiselt ei ole lugu mitte nõnda. Esimene pilk ükstäispuhas mis oro-hydrografia kaardi pääle näitab, et Tallinnamaa pind pääle suurema osa Läänemaa ja Peipsi põhjaranna riba sugugi ühetasane nagu laud ei ole, vaid laene sarnane, kus hari ja lausku (võrdle Harjuma nimi!), kink ja org ühtelugu vaheldavad. Pind ei ole mitte ainult mere poolt küljest paene, vaid terve Tallinnamaa aluspõhi on Siluria kihistus, kelle paelademed üle piiri Llivimaalegi tulevad ja Kursini ulatavad, kus kuulust Puurmanni lupja põletatakse.

Ka Liivimaa pinna kirjeldus, et ta „enamasti tasane“ olevat, ei taha tõega kokku käia. Küll leiame mererannast ja Peipsi ja Võrtsjärve kaldalt madalikka, muidu aga on maapinna iseloom väga mitmekesine ja suurem osa tõuseb tähtsalt madalikust kõrgemale. — Uudis on meile, et lhk. 67 Gaising-Kaulnsi ümbrust „Liivimaa Schweiziks“ nimetatakse. Muidu mõeldi selle nimetusega Siguldi, Turaida ja Krimuldi ilusaid maakohti, nagu see kirjanikule lhk. 115 öieti meelde tuleb!

Iseenesest on mõista, et kirjanik Virtsjärve kirjutab, ehk küll kümnet päha avalikult on seletatud, et ümberkaudne rahvas üksnes Võrtsjärve tunneb. Et juba Kreutzvald eksis, see ei vabanda meie aja kirjamehi.

Imelik on jõgede jagamine: välimised jõed ja sisemised jõed. Kirjanik jätab veidra jaotamise põhjuse seletamata. — Jägala jõgi sünnitavat „merde jõudes järsu kose“. Meie teades oli kosk senini hää tükk maad ülemaal pool Jõeletme kirikumõisa ligidal. Ega ta üle öö nii kaugale merde ei ole jõudnud nihkuda. Mere lähidal on Joa kosk. — Väina olevat Liivi- ja Kuramaa piirijõgi. Seda on ta ainult umbes poole maa pääl. — Pedja ei jookse mitte Emajõkke, vaid Pede, nagu Pedjat pärast ühinemist Põltsamaa jõega hüütakse. — Lhk. 72 on jõed päris sassi läinud. Mitmed jõeharud nagu Põltsamaa, Päri, Kõpu jõgi j. n. e. loetakse kui iseseisvad jõed üles, ehk küll Navesti jõest, kellega Haru jõgi ennast ühendab, selgesti küllalt tunnistatakse, et ta Pärnu jõe haru on.

Iseäralikka järjeldusi leiame sagedasti. Liivimaa rannas külmetab Balti meri (kus?) ja Riia laht kauema maa taha kinni ja kliima olevat mannermaa oma laadi. Kuramaa rannas ei külmeta jälle seesama meri ja laht „mitte iga aasta kinni ja kuigi, siis ainult lühikeseks ajaks“. Kas peaks Riia lahe lõuna ja põhja vahe nii suur olema?! — „Et talve liig külm ei ole, siis kasvavad Baltimaal mitmesugused lehtpuud, näituseks kased! Aga kased kasvavad väga kaugel põhjas veel teine pool 70. laiusekraadi

kõige külmemas kliimas, ja ei sugugi härjapõlvemehe kõrguses, nagu varemalt arvati. — „Nagu kändudest näha, on vanal ajal Baltimaal suured tammemetsad kasvanud“. Noh, neid kändusid tahaksin ka mina näha, mis aastasadade jooksul ei ole mädanenud. Vist on kirjanik poole kõrvaga tammemetüvedest kuulnud, mis jõgedes ja järvedes vee sees, kuhu hõpnik ligi ei pääse, alal on seisnud. — Et eestlased enne sakslaste siiatulemist tähtjas ja vaba rahvas olnud, seda tunnistavad kirjaniku arvates muu kõrval „linnade varemed“. Kirjanikul on hoopis ekslik arvamine vanadest Eesti maalinnadest. Need ei olnud meie aja linnad elamiseks, vaid pelgupaigad sõja ajal. Et neil lubjaga tehtud müürisid ei olnud, siis ei või neist varemeid järele jäänud olla. Nende mullavallid ja hunikusse aetud kivikuhjad seisavad peaaegu selsamal kujul alles, nagu 700 aastat tagasi.

Kirjanik näeb õnnist und ajast, kus „enamasti igas kihelkonnas oma kihelkonnakool on“. Liivimaal on lugu umbes nõnda, aga Tallinna pool on kihelkonnakoolid praegu veel haruldasemad kui valged varblased. Hiljem öeldakse, et mitu valda ja mõisat, kes ühisel jõul kirikut ja kihelkonnakooli üleväl peavad, kutsutakse kihelkonnaks. Aga mis teeb kirjanik nende kihelkondadega, kel kih. kooli ei olegi, nagu Tartu Maarjaga, ehk sääl küll 25,000 inimest elavad?! — Kui hõrnalt kirjutada osatakse, näitab lause, et Vene õpekeele all „kooli-elu iseäranis maal mõnes tükis kannatanud“. Inspektorid võivad rõõmu pärast lakke hüpata niisuguse hõrnuse pärast.

Harjumaal tunneb raamatu kirjutaja ainult Balti ja Viljandi raudteed. Kaardivalmistaja aga lisab veel Keila-Haapsalu juurde. Kumba peab koolilaps uskuma?

Tallinna Toompää loss olevat „ordomeistri poolt“ ehitatud. Kirjanik arvab vist, et üks ainus ordomeister ülepää olemas on olnud. Muidu nimetatakse tema nimi.

Kunas Baltiski kõva merekindlus olnud, jääb ainult kirjaniku teada. Ta vahetab nõuu ja teo ümmarguselt ära.

Järvamaa mehed kuulevad lhk. 88 rõõmusõnumit, et talud neil „enamasti kõik jõukad“. Kirjanik tunneb järvlaste kukruid parem, kui nemad ise.

Et Rakvere kaudu „kõik kaubad“ käisivad, mis Venemaale sisse toodi ja välja veeti, sellest ei tea ajalugu midagi. Osakene kaup käis küll Kunda lahast, mida Toolse loss kaitsis, Rakvere kaudu Venemaale, aga pääajama vahed olivad Narva, Tallinna ja Tartu.

Liivimaalt leiab kirjanik „väga harva musta mulda“. „Maapinda peab tema siin kehvaks pidama. Võrdleme seda endise ütlusega, et Järva maal „põllumaa hää on ja rohkesti vilja kannab“, siis läheb meil ikka tumedamaks, mis mõõdupuuga kirjanik maapinda hindab.

Lhk. 98 on kirjanik nii õnnelik, et terve uue maakonna — Kuresaare — üles leiab.

Et Viljandimaa rahval „tõrvakeetmine tähtsaks sissetuleku hallikaks“ olevat, see on neile enestele täiesti uudiseks.

Veel palju oleks õiendada, aga ma näen, et arvustus muidugi juba nii pikaks venib, nagu 108-da lehekülje „70 versta pikune soo Pärnumaal, mille idapoolne serv Kikerpere soo, keskpaik Maiema soo ja lõunaots Neitsi raba nime all tuttavad on. Viimasel ajal on mõnes kohas seda sood põllumaaks harima hakatud, iseäranis Tõstamaal!“ Kus geografiline arusaamine nimetatud soodest nii algupäraline on ja Tõstamaa mõisa raba-põldusid Kikerpere, Maiema ja Neitsi soost käidakse otsimas, sääl vaikib arvustus.

Üksnes keele kohta veel paar sõna. Kooliraamat peab sisu ja keele poolest nagu terasest taotud olema. K. Tasak'u keel aga on kehv ja lopergune nagu kuivanud nahkratastega vanker. Iga käärü päält kiuksub ja kääksub ta lõpmata, nii et meel halvaks läheb. Liivimaa päralt on Saaremaa; „suured maalapid“ seisavad soo all; igas vallas on üks või enam vallakoolisid; iga põld kannab 5, 6 ja 7 aasta sees iga isesorti vilja ainult üks kord; teravilja taimedest külvatakse rukkid; Harjumaa juurde loetakse Suur Pakri saar; Pärnu ja Viljandi maakondades; Visla (kaardi pääl kord Veiksel) jõgi; Bottnia (kaardi pääl kord Botni)¹⁾ laht; maapind on sooga kaetud; ei kasva muud kui põdrasammal; mäed võtavad eneste alla j. n. e. Võõraste keelte mõju on iga sammu pääl tunda. Lohakad laused pahandavad ühtelugu silma ja kindlat mõtlemist; eksitavad last niisama lohakalt mõtlema ja kõnelema.

Nähtavasti peetakse meil maadeteadust lihtsaks ja maadeteaduse raamatu kirjutamist kergeks asjaks. Ei võeta vaevaks tarvilikka eeltöösid teha materjali korjamises ja korraldamises, vaid pistetakse üle pää kaela paberisse, mis päha ehk kätte juhub. Nii tekkitab meile kõhne raamatuid ja sünnitavad suurt jõuukulutamist, kuna meie kitsas ringis jõudusid, vaimulisi ja varalisi, kokku peaksime hoidma, et tõesti midagi hääd luua.

„Geografia õperaamat“ kannab nimelehel päälkirja: „Eestimaa Rahva-hariduse Seltsi Kirjanduse-osakonna toimetused nr. 5a“ Vaevalt on „Kirjanduse-osakond“ kirjatöö läbi vaadanud. Muidu ei oleks ta nii kergesti teda oma nimega ehtinud ja maailma saatnud.

V. R.

Seadus.

Seadus kaupluse, äride ja töökodade teenijate normal-puhkeaja kohta. (Kõige kõrgemalt poolt kinnitatud ministrite nõuukogu otsused). K. Sööti trükikoja trükk, Tartus. 14 lhk. 80. H. 20 kop.

Laste ja nooresoo raamatud.

Kodulaste raamat. J. Bergmann, Paistu õpetaja. Kaheksas trükk. Tartus. Hermann'i trükikoja kirjadega. 1906. 110 lhk. 80.

Ed. L. Wöhrmann. Arm ja noorus elagu! Sündsad õnnesoovi ja mälestuse salmid. Jurjev'is (Tartus), 1906. K. Jaik'i kirjastusel. 92 lhk. 80. H. 25 kop.

Sisu: Uueks aastaks. — Ülestõusmise pühadeks. — Suviste pühadeks. — Jõulu pühadeks. — Sünni päevaks. — Önnistamise- või leeripäevaks. — Kihlusepäevaks. — Laulatuse- ja pulmapäevaks. — Höbe- ja kuld-pulma-päevaks. — Mitmesugusteks tähtpäevadeks. — Lilledele kaaskirjaks. — Aprilli salmid. — Nime salmid. — Mälestuse- ja albumi salmid. — Salmid

1) Mõistatuseks jääb, miks raamatu väljaandjad Botnia ehk Botni kirjutavad. Kui nad juba meid Rootsi keelt tahavad õpetada, siis peaksivad nemad järjekindlamad olema ja ka Finskaviken ja Östersjön kirjutama,

on mitmetest enamasti nõrgematest, jäolt koguni tundmata laulikute väljalitid, aga on ka tähtsamaid laulikuid hulgas, näit. J. Bergmann, A. Rennit, M. Juurik, Ernst Täht, P. Grünfeldt, Marie, Anton Suurkask, H. Turp, J. Undritz, Jakob Liiv, Joh. Niinas, Dr. K. A. Hermann, Miili Tammik, A. O. Neufeldt, Tõnis Tiit-Päi, M. Lipp, C. R. Linnutaja, Helmi, J. Kurg jne.

Noorerahva Selsiline. Kolmas trükk. P. Toom'i kuluga. 96 lhk. 80. (Paides. Seidelbergi trükk.)

Sisu: Sissejuhatuses. — Tähtjamad seadused mõistliku ja viisaka kombede üle. — Soovi salmid aasta algamiseks. — Mälestuse salmid. — Armastajate salmikud. — Inimeste ristnimede tähendus. — Värvide tähendus. Lillekõne — Loosimäng. — Önnemäng. — Vanaduse mäng. — Täpimäng. — Küsimise mäng. — Nalja prohvett.

Vaimulikud raamatud.

Ristirahva Laulu-Kannel ehk vaiksed lauluhealed Siionist. Südamet kinnituseks elutee pealkäies laulunud ja usuyendadele ja õdedele soovinud M. Meinvald. Ploompuu raamatukauplus Tallinnas. 398 lhk. 80.

Igapäevased südamekinnitused aastal 1907. Jurjevis. Hermann'i trükikoja kirjadega. 1906. 274 lhk. 80.

Mõnesugused raamatud.

Eesti rahva Kasuline Kalender 1907. 62. aastakäik. 32 lhk. + 18 lhk. kuulutusid. H. Laakmann'i kulu ja kirjadega. 1906.

Sisu: Tagasivaade 1905/6 aasta peale. (Siin paistab järgmine naljatilk silma: „Põhja Liivimaal on rahvas rahulikum olnud ja kõige rahulisele veel Tartu linnas, nõnda et venelasedki tõendasivad: meil on siin paradiisiline elu ja rahu. Tartule tuli see suureks õnneks, et siin juba vara kodanlik kaitseväge ilma sõjariistadeta asutati. See mõjus. Oleks Riia linn omale sarnase kaitseväge muretse-
senud, revolutsion oleks juba ammu maha surutud olnud ja rahu jalale seatud.“ Selle kirjutaja on vististi üks kaitseväge kapralidest olnud. Tuleb meele, kudas see „kaitseväge“ õõseti tõsiselt tühje uulitsaid mööda sammus, iga maja nurga tagant jaapanlasi igatsusega oodates, et oma vahvust näidata, kuid jaapanlased jäivad ilmumata ja ühel rahulisel keskpäeval läks „ilma sõjariistadeta kaitsevägele“ korda turu pääl mõnikümmend pauku lasta ja segadust sünnitada, mida riiklik kaitse pidi jälle rõõbastesse juhtima.) — Jutukesed: Hamba arst. — Mõistlik ema jne.

Dr. A. Debé. Abielu ja vallaline põlv (Le Mariage et célibat). Prantsuse keelest 127-da trüki järele Jaan Wahtra. Trükitud Jurjevis-Tartus K. Jaik'i kuluga. 1906 a. H. 25 k. 60 lhk. + 4 lhk. kuul. 80.

Teaduslise raamatu kõneviisi järele aimates püüab raamat nende meesterahvaste alatuid kirgesid köditada, kes kombeliselt juba õige sügavale langenud on. Et ta Prantsuse keeles 127. trükis ilmunud, nagu raamatu päälkirjal tõendatakse, on tunnistuseks, et prantslaste hulgas ka õige palju kombeliselt langenud meesterahvaid on. Naisterahvad läbistikku niisugust raamatut ei loe: ta on nende kohta ikkagi liig toores.

Toimetusele arvustamiseks saadetud:

1. Карта Прибалтійскаго края. (Baltimaa kaart.) Välja annud K. Raag Tartus.

2. Noor Eesti II. 1907. 248 lhk.

Johann Kunder

(sünd. 14. detsembril 1852, surnud 12. aprillil 1888).

(Järg.)

Koguni seal, kus ükski muu abinõuu enam ei mõju, kus
tõe eest kõrvad kinni sulutakse, ootab laulik abi luule käest:

Kui tõevaimu põlgab elu,
Siis saagu talle luule ilu,
Kui pühakoda lauldes avatud.
Ja luules tõusku tõe voli,
Kus elu viirus põlgdud oli.
Ning pandku kulda-krooni pähä
Ja tõstku end kui laulu iha
Põlgjate kõrvu kõlades (lk. 45).

Kui „kalju helinad“, kui „vikerkaari kuld“ (lk. 20) peab laul
vaimliselt selge ja kõlav olema, et ta võiks meid „ilutiivul“
sinna tõsta, „kus taeva kandli keeled hüüdvad“ (45) ja „vap-
per vanemate vaim kõrges Taara kojast asub“. See vapper
vanemate vaim peab meie lauludes liikuma, see „peab meile
truudust nagu rauda“ tooma (14). Ilus on isamaa loodus, ilus
on vaimliselt ja kombeliselt, nagu Kalevipoja päivil, ka nüüd
veel sugurahvas, kus „võõrad vinged“ tema iseloomu ära ei
ole rikkunud. Nõnda vähemalt kujuneb isamaa ja sugurahvas
lauliku vaimu silma ees, nõnda kujunesivad nad ülepea „ärka-
mise aja“ paremate meeste silmas, kus suuri puuduste ja pat-
tude ridasid kahe silma vahele jäeti, selles lootuses, et need
puudused ja patud iseenesest kaovad, nii pea kui eestlane
jälle eestlaseks saab ja orja aja päranduste alt ennast täitsa
vabastab.

Kudas kujunevad siis Eestimaa loodus ja Eesti rahvas Kunderi lauludes?

Kunderil on nimelt suur hulk laulusid Eestimaa looduse iluduste kirjeldamisele pühendatud, sest

Peipsi vee ja Lääne mere vahel
Haljendab mu Eesti rada.
Teretan sind, marjamaa! (7).

Laul „Munamäel“ on üks ainus herrandline Eesti looduse mu kiidulaul, üks kõige parematest kunstlauludest, mis Eesti keeles üle pea olemas:

Kulla lainil väljad valendavad,
Järved hõbe ehavad;
Kaugel lehemetsad haljendavad,
Kõue kombel kohavad. . .
Lääne piiril mürab mere lagi,
Viskab vahtu pilve pool,
Läbi lille hoovab hõbe jõgi,
Lainetelles laulu lool. . .
Kõrged pilved nagu luiged lendvad
Üle maa ja mägede,
Päike, kuu ja koidu tähed rändvad
Lauldes üle jõgede. . .
Võiksin vete lained kinni püüda,
Püüda tuult ja linnu häält,
Siit neid laseks üle ilma hüüda,
Mäe halja harja päält:
Siin on ilus elada!
Võiksin taeva võlvi kirjutada
Hele välgu valgega:
Sinna tahaks siis ma tunnistada
Paistma ime palgega:
Eestis ilus elada! (9—11).

Ehk jälle:

Ja kui sa kuuled metsa koha
Ning Emajõe lained langema,
Kui kuuled põllul vilja koha,
Näed Soome mere vahtu lendama. . .
Kui kuuled pilvis kõue hääle
Ja näed välgu jäljed põlema,
Ning kalju lõhkeb kalju pääle,
Siis võitakse sind Eesti vaimuga (5).

Ja teises kohas :

Reisi kepi najal seisin
 Eesti piiril hulga aja,
 Edasi siis mõttes käisin
 Läbi kodu kalli raja :
 Kuulsin hõiskamist ja hääli,
 Meelitamist, laulu keeli.
 Kõlas vainult sarve heli ;
 Laulis lehtes linnu kari ;
 Voolas lainil vilja väli ;
 Lehkas luht ja mets ja mari,
 Haljad hiied teretasid,
 Jõed viisi veeretasid.
 Eesti taeva selgest sülest
 Vaatvad kuu ja tähte kuma
 Eesti ilu pääle ülest
 Elustavad elutuma (lk. 12/13).

Võõral lõunamaal tuletab laulik meeles,
 Kuis laulis linnu kari seal
 Nii helest kevadisel aal
 Mu Eestimaal. . .
 Siit linnud tõusnud lendama
 Su metsa, armas Eestimaa (16).

Pääle üleüldiste looduse ilu kirjelduste on Kunderi lauludes hulk üksikuid pilta loodusest. Sääil on, näituseks, järgmine suve kirjeldus :

Sind suvi hõikab ülesse
 Nüüd lahke koidu tuulega ;
 Ta tungind metsa sülesse
 Ja katnud kingud kullaga.

Kui laulu sonib lehepuust,
 Ja lille silmad hiilgavad,
 Ning tuhatkordsest linnu suust
 Kuldvärsid üles lendavad.

Ja vaata, kuhu tahad sa, —
 Sahviirist taevas katab sind,
 Ja kõnni kuhu soovid sa —
 Sui siidi käega silub sind.

Nüüd suve häälis metsa sees
 Ja suve sinitaeva all
 On elu rõõmu silma-vees, —
 Ka sina hõiska vastu tal (lk. 21).

Suve ööl

Üks õie ahel aias
 On lille pääl kui vöö
 Ja ööpikk luuleteleb
 Just terve suveöö (33).

Talve ööl on

Ilm nagu haua rahus nüüd
 Ja fema seljas valge rüüd.
 Nüüd kadund lill ja linnu hääl,
 Nüüd leina riie rohu pääl.

Hing tõsta taeva poole silm,
 Sääl sätendamas ime ilm;
 Just nagu kulla lehtega
 On laotus täit'ud tähtega (lk. 43).

Tõusvale päikesele hüüab laulik :

Sa tuled pidu ehtis
 Ja kaelas kuldne kee;
 Sul haljais lille lehtis
 On paistmas pärli tee... (lk. 25).

Õhtul

Ju õhtu kellad hüüdvad,
 Päev läheb hingama...
 Sääl kõrgel taeva telgil
 Näen käimas Issanda;
 Ta süütab omad küünlad
 Kui tähed hiilgama,
 Ta võtab pehmed vaibad,
 Kui udukuued need,
 Ja mähib maa ja mere
 Ja kinni metsa, teed... (35.)

Ilusate piltide rida on laul „Päikesele“ :

Sa, kuldne päike, vaatad
 Nüüd põlev palgel alla
 Ja omast rinnast joodad
 Su määratuma valla.

Sa kulla-laineid saadad
 Kui elu-leekeid välja :
 Ja mulla põues liikvad
 Kõik hallikate sooned ;

Nüüd mäe rind kui tuksuks,
Sest tema elu jooned
Nüüd saavad uue hinge,
Ja lättelt lainekesed
Nüüd lendvad läbi lille;
Smaragdirohelistes
On mätas, mets ja mägi.

Ja kastetilgad hiilgvad
Kui pärlid kõrre otsas,
Sest sinu hing nüüd elab
Nii kõrres nagu metsas.

Suud annad idukesel
Ja paistad vilja päida,
Ning sellest armastusest
Uus elu võtab käida.

Sa tõstad linnukesi
Kui kandlid kõlisema;
Su jälgil jookseb meri
Ja kõnnib küllus ise.

Sa paned helisema
Nii hõiskamise hääled
Kui vagad palve keeled;
Su ees käib ingli kannel,
Su taga tänulaulud.

Kui tõstad kuldse krooni
Keskpäeva kõrgusele:
Siis loogas lille kaelad
Ja maha vaatab rohi,
Seal joovastuse paelad
Kõik hingelisi hoidvad,
Ilm vaik kui mere põhi.

Ning sellel tunnil käivad
Kui lilled une ajal
Su soojad elutiivad
Maa palveid vastu võtmas.

Need sala palved võtad
Sa oma püha sülle,
Ning kui sa koju tõttad,
Neid kuuled — kuuled jälle.

Ja kui sa kuldse silma
 Su purpurmantli hõlma
 Ööks paned hingusele,
 Siis laotad sa käed
 Veel välja üle ilma:
 Ning sinult sala väed
 Nüüd jooksvad nagu jõed
 Ja täitvad metsad, mäed.

Lill unistab nüüd lillel
 Ja rohu õde vellel
 Su armu avaldusi,
 Nüüd palve laulu viisis
 Ja une paradiisis
 Su kuju liigub ise (lk. 30/32).

Üksainus looduse kirjeldus Kunderi laulude seas, mis mitte otsekohe Eesti loodust ei kirjelda, on laul „Imatra kosel“ (lk. 20).

Kordame uuesti: Isamaa ilu, Eesti loodus, sunnib Kunderit laulma, aga mitte sellepärast, et see loodus ilus on. Mujal on loodus veel ilusam:

Sind Lõuna oma iluga
 Pea silmil kinni kattis ta,
 Mu Eestimaa!

Ja siiski
 Ei Lõunal iial mull laulu olnud.

Eesti loodus sunnib Kunderit laulma, selle pärast et see isamaa loodus on, et isamaa hing Eesti looduses hõljub.

Mu laulu lust on uueks saand,
 Kes on see kevade mull toond?
 Mu Eestimaa!
 Ma käisin üle mäe ja maa
 Ja üle mere Lõunal ka,
 Oh, mis ei kustki leidnud ma,
 Su hing see oli, Eestimaa!

See isamaa hing, mis Eesti looduses hõljub, on usk, mis kaljukindel, arm, mis kulda väärt, lootus, mis tiivu tõstab. See isamaa hingeõhk, see isamaa usk, armastus ja lootus on oma ilu lauliku südamesse surunud (9). Ja ainult selle pärast

... me sulle, kallis maa,
 Eesti laulu loome:
 Suu ja süda sulle jäägu,
 Ihu sinu sülle saagu,
 Sinu omaks jääme (lk. 15).

Eestima loodus — see on Eesti maa ja Eesti meri, Eesti taevas, Eesti lainetavad viljaväljad, kõige päält aga Eesti rahvas kui kõige tähtsam osa sellest Eesti loodusest ja nimelt niisuguste vaimu omadustega Eesti rahvas, nagu ta lauliku vaimu silma ees seisab, see on, mis laulikut laulma sunnib, rahvas, kelle usk on kalju-kindel, kelle arm on kulda väärt, kelle keskel lootus tõstab tiivu, kes rahu sees üks on (11), võitnud truu vaimuga; kellele vapper vanemate vaim taob truudust nagu rauda (14), kelle keskel:

Ausus, tõde, truudus, arm
Eesti pinnal olgu!
Venna yaenlast vihkageme,
Käsi andes ihkageme:
Rahu meile tulgu (14); —

rahvas, kes iga ülekohut, mis ühele rahvaliikmele tehtud, valuga tunneb, nagu oleks iga üks rahva liige ülekohut kannatanud.

Kui laimab vaen su laste auu,
Kui võõras sõna teotab sind,
Kui räägib valet selle suu,
Kell toitjaks sinu püha pind,
Siis nutab sinu süda (lk 17).

Iga auusameelne inimene on selle rahva keskel üheõigusline, siin valitseb ainult venna viis:

Su ukсед lahti saagu siis
Nüüd igal auusal avatud,
Siin valitsegu venna viis,
See kodu olgu Taara hiis,
Kus üksi pühad taeva tuuled,
Meid pühendades, kogugu
Ja sellest laulgu Eesti huuled
Ja Eesti metsad kohagu (29—30).

Kaugel olgu selle rahva juurest iga vale:

Võta iga valu
Su ärkand laste päält,
Meist jäägu jõled valega,
Meid õnnista su palega.

Siin omal maal ja oma rahva keskel

Eesti ema sulle laulab mõnu (5):

Siin sinule

Eesti piiga palge punetab (5)...

Õitsval Eesti vainul käivad neiud,

Laulvad lusti lille seas (5)...

Eesti hella nägus neiu elagu!

hüüab laulik vaimustatult (lk. 15)

Ja ristitütrele soovib ta:

Jää vagaks neitsikene,

Ja õitse roosiõis!

Sull, lille õilmekene,

Hing olgu pärlid täis! (26),

Suve öösel, kui õie ahel aias on lille pääl kui vöö ja
ööpikk luuleteleb, siis leidvad õie õhk ja ööpiku laulu hääl

... Mu neiu poole teed,

Ta unenäosse käivad

Kui kuld ja hõbe-keed (34)

Neiu pulmapäevaks

Raske töö ja rõhu järel

Olgu õnn sull otsata!

Kulla-selgel armu merel

Sõua tema paistega!

See on isa imetegu:

Keda armastab su hing,

Kes sull ilmas kõige kallim,

Sest saab sinu päris jägu (20).

Siin

Õitsvas orus hüüdvad Eesti peiud

Õilmis Eesti puie reas:

Siin on ilus elada! (10).

Eesti truu ja tugew peiu elagu! (15).

Siin

Kuuled Eesti meeste sõnu,

Kes woorusest ja tõest räägiwad (5).

(Järgneb).

Johann Kunder

(sünd. 14. detsembril 1852, surnud 12. aprillil 1888).

(Lõpp.)

Ja palvetades hüüab laulik Kõrge Vaimule :

Su õlisarve vala ka
Me esimeeste päade pääl!
Tee põlev' põösaks tõde sa! (11)..
Meie vaprad võitlejad
Eesti esimehed,
Kes me eluküünalt kannud...
Elage, me ehed (15).

Siin

Mu õnnis isa võttis
Kord käe kõrwa mind
Ning viis mind mäe otsa,
Sääl tõstis üles mind.
„Poeg, vaata alla orgu!
Ja vaata sinna ka,
Kus taeva sõrval metsad
Just jutul pilvega.
Vaat rohelised väljad
Kui lained liiguvad,
Ja vilja puude oksad
Kui tiivad kiiguvad“!
Ma, poisikene, vaatsin,
Et väsis väike silm,
Ja isa sülest nähes —
Küll oli ilus ilm!

Siis pööris isa ümber
 Ning näitas lõunale,
 Ja pööris jälle ümber
 Ning näitas põhjale:

„Poeg, vaata, see on minu
 Ja sinu isamaa!
 See ilus maa on meie,
 On meie Eestimaa!

Kui kasvad, poeg, siis püüa,
 Et pühaks pead see maa!
 Sest ta on hää ja ilus,
 Kui Eeden ilmala“.

Siin

Kuuled oma kangelastest,
 Su esivanematest rääkima (5)...
 Siin on enne suurem sugu eland,
 Rõõmus rahvas rändanud.
 Siin on võidu lauluviisid kõland,
 Mehed kõne kandanud:
 Siin on ilus elada (10).

Siin valitses enne kuningas Kalev ja tema õnnistus puhkab
 Eestimaa pääl.

Kord uinusin Viru vee rannal
 Ja nägin üht imelist und,
 See tungis mu südame sisse,
 Ei meelest mul lähe see tund.

Kui kuld olid Viru vee lained,
 Kui kuld olid metsad ja mäed;
 Ning lainete sülest end tõstsid
 Vee neitsite mängijad käed.

Ja voogades liikusid väljad,
 Kõrs kiigutas kullasid päid.
 Seal Kalevi kalmul mu silmad
 Üht imelist ilmumist näid.

Sealt kuningas Kalev end tõstis
 Ja rõõmu vees hiilgas ta silm;
 Ta vaatas sealt Viru maa otsa,
 Kus muistene tema maailm.

Ta vaatas sealt põldude pääle
 Ja merele sihtis ta sealt;
 Ta tõstis siis kõrgele käed
 Ning kõneles kalmude päält.

Ta õnnistas vilja ja välja
 Ja merele pööris ta pääd;
 Ta õnnistas metsa ja muru
 Ja palus neil päikeselt hääd.

Siis heitis ta uuesti hauda....
 Ta hingab seal rahulist und,
 Sest Eestimaal õitseb ja kasvab,
 Tal lauludest heliseb rind. (24.)

Selle pärast

Truuks jään ma sulle ikka,
 Mu õitsev isamaa! (lk. 9)

Selle isamaa ja sugurahva eest palvetab laulik:

Oh kõrge vaim, nüüd tule sa,
 Meid täida armu tulega!
 Meid taeva paelul ühenda,
 Tee tähta kuldse sulega:
 Mu Eesti rahvas rahu sees
 Peab üheks saama minu ees! (lk. 11).

Ja priiuse poole pöördes palub laulik:

Sull taeva tähed peas,
 Su ümber lilled reas,
 Õnn, priius sull!
 Kõrgel su kuldne troon
 Ja hiilgav võidu kroon,
 Ole me hoidija!
 Õnn, priius, sull!
 Seal, kus su lilletee,
 Hing tõuseb taevasse,
 Hääl heliseb.
 Priius, sa võidu hääl,
 Priius, sa armu keel!
 Priius, oh viibi sa
 Mu Eestimaal (lk. 18).

Ka lauliku palve on isamaa teenistus, sest kui

Iga hinge eest sa palvet teed...
 Kui vaatad vagalt taeva poole,
 Siis võitakse sind Eesti vaimuga (lk. 6).

Aga kahjuks peab laulik tunnistama, et elu ja ümbrus siiski mitte nii pilvita lahke ja lõbus ei ole, nagu ta seda enesele ette kujutada tahaks. Üks kurvastavamatest nähtustest on lahkuminek sugurahva enda keskel :

Hoovab selles ilukojas
Poege püüd ka ühes ojas?

Ära eksi! Sinu luule
Kujutab küll kodukoha,
Aga hoiä oma huule!
Ütled tõtt, siis teenid viha.
Eesti lapsed lahku läinud,
Kahel kohal leeri teinud.

Hüüab ühest leerist sulle
Vastu Eesti vend'e hüüe,
Kajab teisest kohast jälle
Vasta vaenlus, võõras püüe.
Ühed ehitavad, kõitvad,
Teised elbitajaks heitvad.

Jääme ühte! Ühenduses
Kosume ja kasvatame
Vendi ühes armastuses
Kindlusele, töö ja tõele, —
Ühendus on elu-idu,
Eesti tulevane pidu.

Ärgem vaenu oma keskel
Vend'e sekka laskem seada!
Ala sõariiste viskel
Võime vaenu saagiks saada.
Olgu vaenlastega vaenlus,
Vendadega — venna kaenlus. (13—14.)

Ja teises kohas palub laulik ;

Oh vaikne õhtu, kalla sina
Üht hinge-õhku kõigil poole
Ja lepita; mis lõhe sõna
On sünnitanud Eesti soole (21).

Aga vaenlaselegi peab, kus see iial võimalik, andeks andma :

Kui aga igal vaenlasel
Võid andeks anda iga süü,
Kui kade keele kandjatel
Võid andeks anda paha püü,
Siis ilutseb su süda (16).

Ehk teises kohas :

Kes aga koormat kaaludes
 Veel kiva pääle kannab
 Ja koorma kandja kuhja ees
 Veo loomal vitsa annab ;
 Kes kikikõrvul kuulutab,
 Mis võõras ette tuulutab,
 Sell isa andeks andku (12).

Laulik ei salga, et on ka teistsugust luulet olemas, mis mitte neid iludusi ei ülista, mis laulik oma paleuslikes ettekujutuses enda ees elus arvab olevat, vaid mis valukisana kajab haavade all, mida tõsine elu on lõõnud. Ta laulab Kerneriga (lk. 36) :

Luuletus on vägev valu,
 Üksi selle südamest,
 Kellel kurbdust toonud elu,
 Kuuled õiget luuletust.
 Üli suured luuletused
 Vaikivad kui valu-tee,
 Nad kui murtud mõlgutused
 Sõudvad läbi südame.

Kuid iseäralik on Kunderi luules tema elurõõmus vaade ilma ja inimeste pääle, ehk temale isikliselt elu küll midagi iseäralist rõõmu palju ei pakkunud. Ka kõige pahemates juhtumistes mõistab Kunderi luule troosti leida ja harilikult jällegi looduse käest, millega ta kui ümbritseva armastava igale poole väljavalatud mõistlise olevusega ennast tunneb ühenduses olevat.

Üks pime org on meie maa,
 kaebab kord laulik, lisab aga kohe juure, et ka siia siiski „häädu paistab“.

Tõusva päikesele käsib laulik :

Ning nüüd ka nutjalt küsi :
 Mis tegid terve öö ?
 Siis võta lillekesi,
 Tall punu piduvöö (25).

Kui me kurbdust ja valu täitsa alla suruda ei suuda, siis peame vähemalt võimalikult ruttu ennast tema mõju alt vabastama.

Eks kuulnud sa, kuis tuule hoog
 Käis läbi lehe-puust ?

Eks näinud, kudas langev voog
Lend välja mere suust?
Kas kestis kumbki kaua neist!

Kui valu sinu hinge sees,
Kui külma õhk on käinud,
Kui mõni arm sult silma vees
On vara lahku läinud —
Miks tahad kaua kurta sa? (27.)

Ehk jälle:

Miks nutame just terve elu aja?
Kas pole elu ilu tunda vaja?
Oh võtkem kokku terve eluvaev
Ja nutkem surnu kirstul paljalt päev!

Inimene ei ole selleks maailmas, et kurvalt pääd norutada. Olgu valu kui suur, mees peab tema maha suruma ja oma ligemise elukorra parandamiseks mehiselt töötama. Ainult sarnane töö teeb inimese õnnelikuks.

Kes oma pale higi sees
On teiste higi näinud;
Kes näinud vend'e silmavees,
Kuis võõras valu teinud,
Kes alatumal appi läin'd
Ja peastja poole palvet tein'd
See saagu taeva riiki (12).

Toimetuse poolt.

Praegune „Eesti Kirjanduse“ number on viimane tänisel toimetusel. Kuukiri „Eesti Kirjandus“ on Eesti Kirjanduse Seltsi omaks saanud ja hakkab suurema vaimlise kui ka varalise jõuga töötama, nõnda et ta seda ülesannet palju enam täita suudab, mida kuukirja asutaja kuukirjalt nõudis, mida aga rahaline jõud täide saatmast takistas. Praegune toimetaja jääb küll vähemalt esiotsa, ametikohtade ees vastutavaks toimetajaks ja väljaandjaks edasi, kuna seaduse järele Selts selleks olla ei saa, aga terve toimetuse ja väljaandmise töö läheb Eesti Kirjanduse Seltsi poolt asutatud kuukirja toimekonna kätte, kelle liikmed on: cand. phil. **J. Jõgever**, kooliõpetaja **M. Kampmann**, hra **B. Linde**, Dr. **J. Luiga**, õpetaja **V. Reiman** ja cand. jur. **J. Tõnisson**. Kuna kuukiri ainult teaduse, kunsti ja kirjanduse põllul töötada tahab ja poliitika täitsa kõrvale jätab, on kindel lootus olemas, et kuukirja ümber kõik paremad Eesti kirjanikud kaastöelistena ühinevad. Kuukirja hind peab küll kõrgendatud saama (2 r. 50 k. postita, 3 rub. postiga), vististe ei hirmuta aga see asi ei tänisid lugejaid kuukirja juurest ära, ega takista uusi juure tulemast. Üleüldised asjad, sellelaolised nagu teaduslise kuukirja väljaandmine, ei või ilma rahaliste ohvriteta sündida. Täni on suurem ohvrikandja selles asjas praegune toimetaja ja väljaandja olnud. Nüüd kutsub Eesti Kirjanduse Selts ka laiemaid rahva ringkondasid üles oma veeringuid asja hääks ohverdama ja ohvrimeel Eestis ei ole veel kaugeltki surnud. Seda tunnistab hulk toime pandud üleüldiskasulisi asutusi, seda tunnistab ka praegune Eesti Kirjanduse Seltsi asutamine, kus mitmed omast piskust kolme, viie ja kümne rubla kaupa Seltsi hääks juba on ohverdanud, ja kui hästi kokkuhoidlikult, ilma tühiste himuasjade

päale raha raiskamata, püütakse elada, küll siis leidub ikkagi ka Seltsi kuukirja tellimiseks raha, ja küll me siis näeme, et me ühisel jõul, kõigist arglikkudest hoiatustest hoolimata, endale üleüldisteadealise kuukirja loome, mis haritud rahva ja Eesti Kirjanduse Seltsi, kui selle rahva haridusliste ja teadusliste püüete hinge kohane on. Eesti Kirjanduse Seltsi tööväli, kus Selts nooremehe julgusega tööle tahab asuda, ühtlasi aga ka iga sammu mõistuse najal ära kaaludes, igasuguse mõtlemata tolmutamise eest ennast hoides, aga kõike silmas pidades ja täita püüdes, mis Eesti rahva hääd käekäiku edendada võib, ei saaks ilma kuukirjata, mis tema ettevõtete tarvidust üleüldsuusele aitab selgeks teha ja üleüldsuse poolt näpunäiteid ja juhatusi selleks pakub, mis teataval silmapilgul edasilükkamist ei kannata, mitte eluga ja elunõudmistega sammu pidada. Emb kumba, kas võtaks loid olek Seltsi ülesannete täitmise kohta Seltsis valitsuse enese kätte, nagu see Eesti Kirjameeste Seltsi viimastel aastatel ennast avaldas, kuna Seltsi tegelased raha puuduse ja sarnaste hääde vabandustega ennast peagi magusale unele laseksivad suigutada; — ehk Seltsi tegelased poeksivad elunõudmiste eest niisugustesse töövaldadesse peitu, mis rahvale praegusel silmapilgul midagi edu pakkuda ei suuda. Tööle kihutajaks, vaimustajaks, äratajaks olgu Seltsi kuukiri Seltsi tegelastele rahva poolt, selgitajaks Seltsi tööde ja ettevõtete tarvituse kohta olgu ta rahvale Seltsi tegelaste poolt. Nõnda voolaku edasi ja tagasi alatasa mõju rahva poolt Seltsi päale, Seltsi poolt rahva päale. Tõuseb sarnane vastastikune mõjumine tõesti elule, siis on edule, mis ainult vastastikku mõjude korralikus vaheldamises õitsema lööb, tee avatud, mille pääl järeltulevad põlved seda võivad ehitada, mis nende hääle tarvis on. — Lähem „Eesti Kirjanduse“ number ilmub detsembri kuu esimestel päevadel ja saavad tema muidugi ka kõik tänavuaastased „Eesti Kirjanduse“ tellijad.

„Eesti Kirjanduse“ toimetaja ja väljaandja
J. Jõgever.

